

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Sotalapsista seniorikansalaisiksi -elämäntarinat sosiaali- ja terveyspalveluissa

Järvenpää, Jari

2012 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Sotalapsista seniorikansalaisiksi
-elämäntarinat sosiaali- ja terveyspalveluissa

Jari Järvenpää
Sosionomi ylempi AMK
Opinnäytetyö
Syyskuu, 2012

Tekijä Järvenpää, Jari

Opinnäytetyön nimi **Sotalapsista seniorikansalaisiksi
-elämäntarinat sosiaali- ja terveyspalveluissa**

Vuosi 2012

Sivumäärä 78

Suomen käymät sodat merkitsivät käännekohtia ihmisten elämässä. Sodan seurauksena yli 70 000 lasta lähetettiin sotalapsiksi muihin Pohjoismaihin. Opinnäytetyön tutkimuksellisen osuuden tarkoituksena on kuvailla nyt jo ikääntyvien sotalasten kokemusten pohjalta, mitä merkityksiä ja vaikutuksia sotalapsena ololla on ollut heidän elämänsä kulkunsa. Kehittämisosuuden tarkoituksena on jäsentää poikkeuksellisen elämänsä kulun merkitysvaikutuksiin kulminoituvia kehittämishaasteita ikääntyvien sosiaali- ja terveyspalvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa. Tarkastelun kohteena ovat kahdeksan vantaalaisen sotalapsen haastatteludokumentit valmiista arkistoaineistosta, jotka on kerätty 1990-luvulla Vantaan Pohjola-Norden ry:n toimesta. Kyseisiä elämäntarinoita tarkastellessa hyödynnetään elämäntavan käsitettä, tarinallisuutta ja elämäkerrallisuutta sekä sisällön analyysiä.

Analyysin pohjalta syntynyt elämän perustan muutokset - käsite ulottuvuuksineen (elintason ja vuorovaikutussuhteiden muutokset) valottaa sitä kokonaisuutta, joihin sotalapset ovat joutuneet sopeutumaan. Elinolosuhteiden muutos merkitsi eroa tutuista olosuhteista, ympäristöstä ja kielestä sekä sopeutumista varsin toisenlaisiin olosuhteisiin, ympäristöön ja kieleen. Vuorovaikutussuhteiden muutos merkitsi eroa omista vanhemmista ja sisaruksista sekä sopeutumista uuteen perheeseen. Suomeen paluu merkitsi jälleen elinolosuhteiden kokonaisuuden muutosta, useimmiten vaatimattomampia oloja sekä kieli- ja oppimisvaikeuksia. Vuorovaikutussuhteiden muutos ilmeni ikävinä erokokemuksina siitä perheestä ja lähiyhteisöstä johon sotalapsi oli jo ehtinyt vahvasti kiinnittyä. Sopeutuminen omaan vieraalta tuntuvaan perheeseen ei useinkaan osoittautunut helpoksi ja suhteet vanhempiin sekä sisaruksiin saattoivat jäädä pysyvästi etäisiksi. Hyvät muistot, sosiaalisten ja kulttuuristen taitojen sekä kielen oppiminen ja jopa läpi elämän jatkuneet hyvät suhteet vastaanottaneen perheen kanssa auttoivat eteenpäin. Yksilölliset, ainutkertaiset kokemukset ja niille annetut merkitykset ja tapahtumista seuranneiden vaikutusten kokonaisuus vaikutti siihen, oliko sotalapsena olo elämänsä kokonaisuudessa voimavaroja vähentävä tai niitä lisäävä.

Nykyinen väestökehitys ja ikääntyvien erilaisuus luo merkittäviä haasteita erityisesti palvelujen sisällölliselle kehittämiselle. Opinnäytetyön tutkimuksellisen osuuden tulosten ja kirjallisuuskatsausten pohjalta sotalasten ja muiden erityisryhmien elämäntarinoihin perehtyminen luo ymmärrystä niiden yksilöllisistä merkitysvaikutuksista elämään. Samalla elämänsä kullussa voimavaroja kuluttaneet ja kartuttaneet tekijät tulevat näkyviksi, hyödyntäen tarpeen mukaisen hoidon ja palvelun suunnittelua. Ikääntyvien hyvinvoinnin ja terveyden perusta rakentuu fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten elämisen ja olemisen ulottuvuuksien kokonaisvaltaiselle huomioinnille. Elämäntarinat ja muistelu eri muodoissaan voivat toimia sekä yksilöllisenä että sosiokulttuurisena voimavarana.

Asiasanat: sotalapset, elämäntarinat, elämänsä kulku, ikääntyminen.

Name Järvenpää, Jari

Title of the Thesis **From war children to senior citizens
-life stories in the social and health care services**

Year 2012

Pages

78

The wars Finland went through meant a turning point in peoples' lives. As a result over 70.000 war children were sent to other Nordic countries. The purpose of the experimental part of this Master's thesis is to describe, based on the experiences of now already aged people, what kind of meanings and influence being a war child has had in their lives. The developmental part of the thesis analyzes how the exceptional course of life creates challenges for the development and carrying out social and health care services for the elderly people. In the 1990s the Pohjola-Norden society gathered interview material of war children from Vantaa. Eight interviews from that material have been under scope in this study. These life stories have been analyzed by the concept of way of living, narrative and biographical aspects and content analysis.

The definition, changes in the fundamentals of life, with its dimensions, was created as a result of the analysis. This concept exposes the entity that war children had to cope with. Changes in living conditions meant separation from the familiar lifestyle and adapting to rather different circumstances, environment and language. The war child had to leave his/her parents and siblings and adapt to a new family, and it caused great changes in the interactions. Moving back to Finland meant a change in living conditions - in most cases more modest living conditions as well as language and learning difficulties. Changes in human relations caused painful experiences of separation from the family and from the near community to which children already had attached themselves. Adapting back to your own family that felt strange was not at all easy and relations to own parents and siblings could remain distant for good. The factors that helped war children go on were good memories, learned socio-cultural and language skills together with good even life-long relations with the family that received the war child. Individual, exceptional experiences and the meanings they were given, together with the influences caused by events, affected a war child in a way that either increased or decreased resources.

Today's ageing population and the diversity of elderly people creates significant challenges especially when developing the contents of services. The experimental results and the literary survey will create understanding to the individual consequences in the course of life of war children and other special groups. At the same time factors that gained and released energy become visible which enables planning correctly measured treatment and services. The basis of the elderly people's welfare and health is built on a holistic aspect of the physical, mental and social dimensions of life. Life stories and looking back on different ways can work both as an individual and a socio-cultural resource.

Keywords: war children, life stories, course of life, ageing.

Sisällys

1	JOHDANTO.....	6
2	SOTALAPSIA KÄSITTELEVÄT TUTKIMUKSET JA KIRJALLISUUS	7
	2.1 Suomen sodat ja niiden vaikutukset	7
	2.2 Tieteelliset julkaisut ja tutkimukset sotalapsista	8
	2.3 Muut julkaisut ja kirjallisuus sotalapsista.....	16
3	IKÄÄNTYMISEN TUOMAT HAASTEET	18
	3.1 Väestön ikääntyminen ja palvelujärjestelmän haasteet	18
	3.2 Vantaa vanhenee ja vastaa ikääntymisen haasteisiin.....	20
	3.3 Ikääntyvät sosiaali- ja terveyspalveluissa.....	23
4	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA KÄSITTEISTÖ	24
	4.1 Tutkimustehtävä	24
	4.2 Laadullisen työn filosofia ja ihmiskäsitys	24
	4.3 Elämäntavan ulottuvuus ja muut keskeiset käsitteet.....	27
5	OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT.....	32
	5.1 Aineiston hankinta ja käsittely	32
	5.2 Aineiston analysointi.....	35
	5.3 Luotettavuus ja eettisyys	39
6	TULOKSET	41
	6.1 Elämän perustan muutokset.....	41
	6.2 Elinolosuhteiden muutos.....	41
	6.2.1 Perhe- ja ympäristöolosuhteiden muutos	42
	6.2.2 Kieli- ja oppimisolosuhteiden muutos	44
	6.3 Vuorovaikutussuhteiden muutos.....	46
	6.3.1 Kiinnittyminen perhe- ja lähiyhteisöön	47
	6.3.2 Irrottautuminen perhe- ja lähiyhteisöstä	50
	6.3.3 Sopeutuminen perhe- ja lähiyhteisöön	52
7	POHDINTAOSUUS JA KEHITTÄMISNÄKÖKULMAT	54
	7.1 Tulosten erittely ja vertailu aiempiin tutkimuksiin	54
	7.2 Tulosten yhteenveto ja loppupäätelmät	59
	7.3 Näkökulmia ikääntyvien sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen	62
	7.3.1 Ikääntyvien elämänlaatu ja elämän tarkoituksellisuus	63
	7.3.2 Ikääntyvien elämäntarinat ja muistelu voimavaroina	67
	Lähteet	70
	Kuviot	77
	Taulukot	78

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata sotilasten kokemuksia ja niistä juontuvia merkitysvaikutuksia heidän elämänsä aikana. Suomen historiaan ja ihmisten elämänsä kulkuihin on aikojen saatossa sisällynyt useita sotia, joista merkittävin lienee toinen maailmansota eri tapahtumineen. Yleisesti tiedetään, että sodilla on aina vaikutuksensa ihmisten elämänsä kulkuihin sekä hyvinvointiin ja terveyteen. Sodan merkityksiä ja vaikutuksia on tutkittu kohtalaisen paljon, mutta lähinnä historiatieteellisistä näkökulmista käsin. Sen sijaan ihmisten kokemuksellisuutta ja merkitysvaikutuksia on tieteellisesti tutkittu vähän. Merkitysten etsinnässä on kysymys henkilökohtaisten merkityksien etsinnästä (Moilanen & Räihä 2010: 47). Veteraanien sotakokemuksia ja hyvinvointia on selvitetty viimeksi Korhosen (2011) väitöskirjassa. Merkittävä, mutta vähän tutkittu ryhmä ovat ne yli 70 000 lasta, jotka sodan vaikutusten johdosta lähetettiin vuosien 1939 -1946 välisenä aikana sotilapsina lähinnä Ruotsiin ja Tanskaan. Eri-tyyppispiirteitä voi pitää vallinneita sodasta johtuvia olosuhteita ja eritoten lapsen kokemusmaailmaa, joutuessaan sotilapsena vieraan kielen ja kulttuurin pariin. Nykyisin tämä lukuisa sotilasten ryhmä kuuluu yhtenä merkittävä osana niin sanottuun seniorikansalaisten joukkoon, jotka ikääntymisen myötä tulevat myös tarvitsemaan sosiaali- ja terveyspalveluja.

Kaikkialla länsimaissa, kuten Suomessakin väestörakenne on muuttumassa. Tilastokeskuksen vuoden 2009 väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus nykyisestä 17 prosentista kasvaa 27 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä. Jo vuonna 2020 arvioidaan 65-vuotiaita ja sitä vanhempia olevan 23 prosenttia väestöstä ja erityisen suurta kasvu on yli 85-vuotiaiden ryhmässä. (Alkio 2011: 78-79.) Väestön ikääntyminen tuo lukuisia haasteita palvelujärjestelmälle, jossa yksilölliset hoidon- ja palvelutarpeet tulisi ottaa huomioon. Seniori-ikäen ehtineet sotilapset ovat tulevaisuudessa myös määrällisesti merkittävä ryhmä potentiaaleina asiakkaina eri sosiaali- ja terveyspalvelujen sarjoilla.

Tämä opinnäytetyö on luonteeltaan ja lähestymistavoiltaan laadullinen ja sen tavoitteena on tuottaa tietoa sekä lisätä ymmärrystä sotilapsena olosta ja sen merkityksestä heidän elämänsä kulkuihin ja elämänsä historiassaan. Laadullisen tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena voidaan pitää inhimillisen ymmärryksen lisäämistä (Syrjäläinen, Eronen & Värri 2007: 7-11). Kiinnostavaa ei ole yleinen ilmiö sinänsä vaan ensisijassa tutkittavien ihmisten elämä ja sen osatekijöiden ymmärtäminen suhteessa heidän taustansa (Siekinen 2007: 50-51). Tavoitteena on siten syventää alalla työskentelevien ammatillista ymmärrystä sotilapsena olon kokemuksesta ja sen erilaisista vaikutuksista elämänsä kulkuihin ja hyvinvointiin. Tavoitteena on myös tuottaa tietoa sosiaali- ja terveysalan senioripalveluiden asiakas kohtaamisiin, lisäten tietotaitoa, valmiuksia ja ymmärrystä erilaisen elämänsä historiallisen taustan omaavien seniorien laadukkaaseen yksilölliseen kohtaamiseen. Lähtökohdaksi on siten ammatillinen kehittyminen ja sen myötä sosiaali- ja terveysalan asiakas kohtaamisten kehittäminen asiakaslähtöisemmäksi.

2 SOTALAPSIA KÄSITTELEVÄT TUTKIMUKSET JA KIRJALLISUUS

2.1 Suomen sodat ja niiden vaikutukset

Talvisota alkoi marraskuun viimeisenä päivänä 1939 Neuvostoliiton aloittaessa sodan Suomea vastaan. Talvisota päättyi rauhansopimuksen allekirjoittamiseen Moskovassa ja sen myötä aseiden vaikenemiseen maaliskuussa 1940 siirryttäessä samalla välirauhan aikaan. (Meinander 1999: 162-163, 182-190; Vahtola 2003: 320-329.) Jatkosota käynnistyi juhannuksena, kesäkuussa 1941 Neuvostoliiton massiivisella hyökkäyksellä Suomea vastaan. Jatkosota päättyi syyskuussa 1944 Suomen ja Neuvostoliiton allekirjoitettua välirauhansopimuksen, mutta varsinainen rauhansopimus allekirjoitettiin Pariisissa vasta 1947. Välirauhansopimuksen myötä saksalaisjoukot tuli karkottaa maasta, jolloin syksyllä 1944 käynnistyi Lapin sota, joka päättyi huhtikuussa 1945. (Meinander 1999: 203-204, 244-247; Vahtola 2003: 329-335.) Sotien seurauksena alueiden menetys merkitsi mittavia väestön evakuointioperaatioita Karjalan, Kuusamon, Sallan ja Petsamon alueilta sekä Porkkalasta, jolloin yli 420 000 henkeä menetti kotinsa. Sotien seurauksena yli 93 000 ihmistä menetti henkensä ja 200 000 haavoittui, joista pysyvästi vammautui 94 000. (Vahtola 2003: 329-335; Näre & Kirves 2007: 11; Näre & Kirves 2010: 15.) Sotaorvoiksi sodan seurauksesta jäi yli 50 343 lasta ja määrä kasvoi sodan jälkeen sotainvalidiin kuoltua vammoihinsa. Käytännössä sotaorpojen määrä on huomattavasti suurempi, koska isän kuolintapa määrittä orpouden lajin. (Näre 2007: 139; Näre 2010: 123-124.) Sotien seurauksena 70 000 - 80 000 lasta lähetettiin sotalapsiksi lähinnä Ruotsiin ja Tanskaan sekä vähäisessä määrin Norjaan. Lastensiirtoja tehtiin vuosina 1942 ja 1944 eniten. Entisistä sotalapsista arvioidaan olevan yhä elossa noin 40 000 henkeä. (Kirves 2007: 103-104; Kirves 2010: 91-92.)

Suomen talvisota ja jatkosota ovat merkinneet kollektiivista traumaattista kokemusta, jolla on ollut laajoja yhteiskunnallisia ja psykologisia vaikutuksia niin eri-ikäisinä sodat kokeneisiin kuin heidän jälkeläisiinsäkin (Haaramo & Palonen 2002: 8). Sodan kokemuksiin erityisesti perehtynyt tutkija Jenni Kirves nostaa esille sotalapsista tehtyjen tutkimusten vähäisyyden sekä tutkimusten tulosten ristiriitaisuudet, joiden pohjalta yleistysten teko osoittautuu vaikeaksi. Osa asiantuntijoista ja tutkijoista, kuten Serenius, Edvardsen, Westling ja Lagnebro ovat painottaneet sotalapsuuden traumaattisuutta kun taas muun muassa Evans, Räsänen ja Kaila edustavat toisenlaista linjaa, joissa sotalapsuuden kielteisiä vaikutukset tutkimustuloksissa lähes kiistetään. (Kirves 2007: 130-136; Kirves 2010: 114-116.) Seuraavassa kappaleessa kuvataan keskeisimmät tieteelliset julkaisut ja muut merkityksekkäät julkaisut, jotka ovat kattavasti käsitelleet sotalapsiteemaa ja joita tässä opinnäytetyössä lähinnä hyödynnetään.

2.2 Tieteelliset julkaisut ja tutkimukset sotalapsista

Sotalapsia on tutkittu jo 1970-luvun lopussa Mannerheimin lastensuojeluliiton toimesta. Kanadalainen professori Alvin L. Evans (1984: 7-10) kiinnostui niiden 75 000 lapsen kohtalosta, jotka 1939 -1945 käydyn toisen maailmansodan myötä joutuivat vanhemmistaan eroon ja joiden nykytilaa ja vointia hän alkoi tutkia.

Vuosille 1978 -1980 sijoittuva tutkimus kohdistui tuolloin jo keski-ikään ehtineisiin sotalapsiin oletuksella, että traumaattinen ero vanhemmista olisi tullut esille ongelmina. Tutkija valmisti Waterloon ja Wilfrid Laurien yliopiston kollegoidensa avulla juuri tätä tutkimusta varten 60 kysymystä sisältävän testikysymyssarjan. Se kohdennettiin satunnaisotoksena Oulussa, Vaasassa ja Helsingissä asuviin henkilöihin, jotka olivat olleet osan lapsuudestaan Ruotsissa tai Tanskassa sotalapsina sekä vertailuryhmään, joka oli viettänyt sota-ajan kotona Suomessa. Sotalapsiryhmään kuului 145 henkeä, joista naisia 72 ja miehiä 73. Vastaavasti vertailuryhmä käsitti 143 henkeä. Testi sisälsi asiaryhminään seuraavat tiedot; henkilötiedot, avioliitto ja/tai perhe-elämä, koulutus ja kieli, fyysinen terveys, harrastukset ja sosiaalinen toiminta, emotionaaliset asenteet, uskonto ja arvostukset, ammatti, taloudellinen asema ja omaisuus sekä tilan mahdollisille henkilökohtaisille kommenteille, johon yli 80 % vastasi. Tärkeimpänä tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että sotalasten avioliitot, perhe-elämä sekä ihmissuhteet olivat yleisesti yhtä onnistuneita kuin vertailuryhmässä. Opiskelussa oli ilmennyt jonkin verran kouluvaikeuksia, mikä heijastui myöhemmin asemaan työelämässä sekä tulotasoon. Tärkeimmäksi löydöksi osoittautui, että sotalapset olivat emotionaalisesti yhtä tasapainoisia ja terveitä kuin vertailuryhmäkin. (Evans 1984: 44-56.)

Tutkimus kumosi yleisen väitteen siitä, että lasten erottaminen vanhemmista olisi johtanut emotionaaliseen tasapainottomuuteen, mikä selittynee sillä, että Ruotsiin ja Tanskaan lähetettyjen lasten keskimääräinen ikä oli kolme vuotta, jolloin hyvä suhde vanhempiin oli muodostanut riittävän henkisen perustan paineiden sietämiseen. Lisäksi heidän fyysinen terveytensä oli vertailuryhmää parempi eikä ryhmien välillä ollut eroja suhteessa vanhempiin. Sotalasten kielitaito oli parempi, mutta vain tiettyyn pisteeseen asti ja vertailuryhmä saavutti korkeamman koulutustason, mikä selittynee Suomeen ja suomenkieliseen kouluun palatessa ilmenneiden kielellisten vaikeuksien kautta. Tämän tutkimuksen perusteella voitiin todeta, että sotalapsiryhmä oli tutkittaessa fyysisesti terveempi ja psyykkisesti ainakin yhtä tasapainoinen vertailuryhmäänsä nähden. (Evans 1984: 44-56.)

Sotalapsia on tutkittu myös 1980-luvulla, jolloin lastenpsykiatrian erikoislääkäri, tohtori Eila Räsänen Kuopion yliopistosta teki tutkimuksen lapsuusajan separaatiokokemusten vaikutuksesta aikuisiän psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. Kyseessä oli psykososiaalinen tutkimus sotalapsiseparaation myöhäisvaikutuksista.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko sotalapsiryhmällä kontaktivaikeuksia, fyysisiä, psyykkisiä tai psykosomaattisia sairauksia taikka epäsosiaalisuutta vertailuryhmäänsä enemmän ja onko ryhmien välillä todettavissa eroja psykososiaalisissa oloissa. Lisäksi selvitettiin sitä, mikä merkitys eri iässä koetulla separaatiolla ja separaation kestolla ja niiden lukumäärällä on ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen terveyteen sekä myös sitä, onko osoitettavissa muita tekijöitä, mitkä ovat vaikuttaneet joko lisäävästi tai lieventävästi separaation vaikutukseen. Tutkimuksen piirissä olivat kaikki vuosina 1944 -1945 Kuopion läänistä Ruotsiin lähetetyt lapset, joita Suomen virallisten tilastojen mukaan oli tuolloin 792, mutta Ruotsin valtionarkiston mukaan 568, joten 161 hengen eriävyys johtui mahdollisesti sairaina läheystistä lapsista, joita ei ollut tilastoitu. Tutkimusryhmä eli sotalapsiryhmä käsitti aluksi 568 henkilöä, joista osoitetieto löytyi lopulta 501 henkilöltä, joille postikyselylomake lähetettiin. Lomake palautui 379 henkilöltä (76%), joista naisten osuus oli 221 (58%) ja miesten 158 (42%) eli vastaamatta jätti 122. Vertailuryhmän muodostivat sotalasten kotikuntien seurakunnista rekisteritietojen avulla kertyneet 274 henkilöä. Näistä osoitetieto löytyi 214 henkilöltä, joille kyselylomake lähetettiin ja jonka palautti 178 (80%). Vertailuryhmään valittu ei saanut olla sotalapsi eikä hänellä saanut olla yli kahden kuukauden mittaista separaatiota vanhemmistaan, joten vertailuryhmään jäi lopulta 144 henkilöä. (Räsänen 1988: 16-20.)

Tutkimuksen ensimmäinen vaihe käsitti kaikille tutkimukseen kuuluville tehtävän postikyselyn. Kyselylomakkeella selvitettiin tutkittavien lapsuudenaikaisia kokemuksia ja nykyistä elämäntilannetta vastaajien omiin tunteuksiin pohjautuen. Vertailuryhmän lomake poikkesi ainoastaan lapsuutta koskevien kysymysten kohdalla. Lisäksi kummankin ryhmän henkilöistä pyydettiin Suomessa asuvien rekisteritietoja Kelan eläke- ja ilmaislääkerekisteristä, rikosrekisteristä ja psykiatrisesta poistoilmoitusrekisteristä ja Ruotsissa asuvien kohdalla vastaavista ruotsalaisista rekistereistä. Tutkimustiedon syventämistä varten muodostettiin kolme satunnaisotoksella muodostettua 30 hengen haastateltavien ryhmää, joista ensimmäinen ryhmä käsitti Ruotsiin jääneet ja siellä edelleen asuvat. Toinen ryhmä muodostui Suomeen palanneista ja edelleen asuvista henkilöistä ja kolmas ryhmä muodostui vertailuryhmästä. Haastattelu sisälsi teemahaastatteluosion, jossa elämänkaarta ja elämänmuutoksia käytiin läpi aiheinaan kouluun meno, ammattiin valmistuminen, asepalvelus, avioliiton solmiminen, lasten syntymä ja lähiomaisten menettäminen sekä sotalasten osalta sotalapsena oloaika. Haastattelun toisessa osiossa selvitettiin haastateltavien sen hetkinen psyykinen tila Present State Examination (PSE) - haastattelulla, jotka analysoitiin CATEGO- ohjelmistolla. Muutoin tutkimusaineisto analysoitiin SPSS-X- ohjelmistolla eli tilastollisesti. (Räsänen 1988: 20-23.)

Tutkimuksen tulosten mukaan sotalapsiryhmä ja vertailuryhmä eivät juuri eronneet toisistaan. Tulokset osoittivat sotalasten selviytyneen elämässään hyvin suurista elämänmuutoksista ja separaatiokokemuksista huolimatta. Koulutuksen osalta vertailuryhmä on onnistunut huomattavasti sotalapsiryhmää paremmin ja ammattien suhteen ryhmät olivat samankaltaiset, mutta

vertailuryhmässä yksityisyrittäjiä oli enemmän, mikä saattoi johtua lapsuudentaustan eroista. Psykkisen sairastamisen suhteen sotalapsi- ja vertailuryhmä olivat samankaltaiset, mutta tunteiden tunnistamisessa ja tunneilmaisussa sotalapset olivat taitavampia. Vertailuryhmä oli somaattisesti sairaampaa, sairauksien painottuessa sydän- ja verisuonitauteihin. Rikosrekisteriin merkittyjä oli tutkimusajankohtana kummassakin ryhmässä yhtä paljon, mutta sotalapset olivat tehneet rikosrekisterimerkintöihin johtaneita tekoja nuoruudessaan, mikä saattoi olla seurausta maasta toiseen tapahtuneista muutoista ja hämmennyksestä normien suhteen. Suurin osa kummankin ryhmän vastanneista koki onnistuneensa ihmissuhteissaan hyvin ja pieni osa arvioi kyseiset suhteet huonoiksi, joita sotalapsiryhmässä oli merkittävästi enemmän. Separatioiän merkitsevyys näkyi siten, että ilmaisiläkkeitä saavia oli merkittävästi enemmän myöhemmällä iällä lähteneillä ja lyhytkestoisilla separaatioilla oli yhteys psykiatrisessa hoidossa oloon. Pysyvään sairastamiseen vaikutti merkitsevästi yleinen kielteinen asennoituminen sekä haavoittavat tunnekokemukset Ruotsissa olon aikana taas rikosrekisteriin joutumiseen. (Räsänen 1988: 116-120.)

Kliiniset haastattelut syvensivät tutkimustuloksia, osoittaen samalla kummankin ryhmän kokeneen runsaasti erilaisia elämäntapahtumia ja tutkimus antoi olettaa monenlaisten kokemusten jopa avartaneen ja rikastuttaneen elämää merkittävästi. Separatiokokemusten ja elämänmuutosten ohella vaikuttavia tekijöitä olivat erilaiset normaaliin kehitykseen vaikuttavat tekijät, kuten biologinen rakenne sekä tyydyttävät perusihmissuhteet, jotka yhtenä suojaavista tekijöistä luovat perustaa uusien ihmissuhteiden muodostamiseen. Suojaaviin tekijöihin voitiin lukea myös sopeutumiskyky, turvalliset ja hyvät kasvuolosuhteet sekä aineellisesti parempi kasvuympäristö. Selviytymisen kannalta merkittäviksi tekijöiksi osoittautuivat myönteisiksi koetut ihmissuhteet, myönteinen elämänasenne, kyky sopeutua sekä onnistumisen kokemukset erilaisissa tilanteissa. Tutkimuksen pohjalta voitiin johtopäätöksenä todeta, että lapsi on kehityksessään hyvin joustava sekä sopeutumiskykyinen myös niissä tilanteissa, joita pidetään traumaattisina. Siten normaali kasvu, sekä fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi eivät riipu yhdestä tekijästä. Tarvitaan monenlaisten, niin biologisten, psyykkisten kuin sosiaalisten tekijöiden yhteisvaikutus, jotta kehitys etenee epäsuotuisaan suuntaan. Tutkimuksen perusteella ei voitu osoittaa, että sotalapsille olisi koitunut tapahtumasta fyysistä tai psyykkistä haittaa. (Räsänen 1988: 116-120.)

Historiatieteen alaan kuuluva tutkimusprojekti suomalaisten sotalasten historiasta marraskuun 1939 talvisodan syttymisestä aina nykypäivään asti käynnistyi 1998 Turussa toimivan Siirtolainstituutin toimesta. Tutkimuksessa selvitettiin suomalaisten sotalasten siirtoja Ruotsiin ja Tanskaan talvi- ja jatkosodan aikana sekä siirtoja Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa hoitaneiden organisaatioiden toimintamuotoja ja toimijoita. Myös sotien jälkeisiä palautuksia ja niistä aiheutuvia toimenpiteitä tarkasteltiin tässä tutkimuksessa. (Salminen 2007: 6.)

Tavoitteena oli sotalapsi-ilmiön kokonaisuuden esittäminen sekä historian tutkimuksen perusteiden mukaisesti selvittää, miten asiat todellisuudessa olivat (Salminen 2007: 40).

Tutkimuksessa suomalaisilla sotalapsilla tarkoitettiin määrättyä ryhmää, niitä suomalaisia lapsia, jotka talvisodan syttymisen jälkeen siirrettiin turvaan Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan. Siirtoja tapahtui virallisten elinten, yksityisten järjestöjen ja yhteisöjen avulla sekä yksityisesti. Sotalasten kuljetukset eivät rajoittuneet pelkästään sota-aikaan vaan liikkuminen maasta toiseen, etenkin paluumatkat jatkuivat pitkälle 1950-luvulla eli kyse oli lopulta pitkäaikaisesta ilmiöstä. Tässä sotalapsitutkimuksessa on ollut tarkoituksena yhdistää Suomen itsenäisyyden saavuttamista ja sen puolustamista korostaneet sota- ja poliittinen historia ja edelleen suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen myötä aiempaa keskeisemmäksi noussut sosiaalishistoria. Lastensiirto-organisaatioiden synnyn, toimintamuodon, toimijoiden sekä lastensiirtojen käytännön lisäksi tarkastelun alla olivat lasten oleskeluaika ja siihen liittyvät kunkin maan viranomaistoimenpiteet. Erityisenä ryhmänä tarkasteltiin Ruotsiin ja Tanskaan jatkosodan aikana yksityisesti siirtyneitä lapsia sekä viranomaisten suhtautumista niihin kuin myös sairaiden lasten ryhmää, joita jatkosodan aikana ja jälkeen lähetettiin saamaan hoitoa. Tutkimuksen lähdemateriaali koostui laajasta arkistomateriaalista eli julkisista lähteistä, kuten pöytäkirjoista, toimintakertomuksista, raporteista sekä yksityislähteistä, kuten kirjeistä. Tarkastelujakso ulottui nykypäivään, koska sotalapsien yhdistystoiminta Suomessa ja Ruotsissa on viime vuosien aikana aktivoitunut. Tutkimuksen tarkastelunäkökulma pitäytyi siirtoihin liittyvissä ylätasoa päätöksissä toimijoinen sekä toteuttavissa organisaatioissa eli tarkoitus on ollut selvittää lastensiirtojen onnistumista lähinnä logistisena ilmiönä. Yksittäisten sotalasten kohtalot tulivat esille vain viittauksena, vaikka lähteisiin sisältyvien yksittäisten esimerkkien myötä sotalapsi-ilmiö saatiinkin tavallisen ihmisen ja arkielämän tasolla liikkuvaksi historialliseksi tapahtumaksi, saaden siten oman arvonsa. (Salminen 2007: 37-41.)

Talvisota herätti Ruotsissa ja Tanskassa vahvan myötätunnon Suomea kohtaan. Kummallakin maalla oli jo kokemusta ensimmäisen maailmansodan jälkeisistä lastensiirroista. Lasten evakointi Ruotsiin keskeisimpänä avustusmuotona käynnistyi sodan alussa äkkiä Ruotsin aloitteesta. Samalla Ruotsi pitäytyi avustustoimissa, joissa se pystyi olemaan osallistumatta suoraan sotaan. Keskeiset ruotsalaiset toimijat olivat Maja Sandler ja Hanna Rydh usean järjestön toimesta perustetun valtakunnallisen keskusjärjestön Centrala Finlandshjälpenin myötä, jonka toimintaa tuki myös Ruotsin valtio. Ruotsin tavoitteena oli nopea rauhan saaminen Pohjolaan ja että Suomi säilyttäisi itsenäisyytensä. Samalla sotalapsista muodostui yksi väline poliittisessa tavoitteessa. Suomen poliittinen taho oli alussa varsin kielteinen lasten siirtoja kohtaan, mutta ruotsalaisten aktiivisuuden pohjalta joulukuussa 1939 perustettiin Pohjoismaiden Avun Suomen Keskus hoitamaan lastensiirtoja. Ruotsinkielisen Mannerheimin ja sosiaaliministeri Fagerholmin linja voitti maalaisliittolaisen linjan, unohtamatta Fagerholmin yhteyksien merkitystä Ruotsin sosiaalidemokraatteihin. Myös suomalaisten viranomaisten kanta muuttui myön-

teisemmäksi sodan kuluessa ja kieltäytyminen tarjotusta avusta olisi merkinnyt imago-tappiota Suomelle. Lastensiirtojen valinnoissa painottuivat sosiaaliset syyt, eritoten karjalaisen siirtoväen tilanteet. Tietyin ehdoin siirtoon päädyttiin myös äitien ja vanhusten kohdalla. Tanskassa avustaminen oli käynnistynyt ennen talvisodan alkamista varsinaisena kansanliikkeenä muun muassa rahana ja tarvikkeina. Avustustoiminta keskitettiin tammikuussa 1940 Suomen avun keskusjärjestölle, Centrallkommitteen for Finlandshjaelpeniin, jonka yhtenä tehtävänä oli lasten evakuointi ja ylläpito samalla kun käytännön työ hoitui keskusjärjestön paikalliskomiteoiden kautta. Lisäksi joulukuussa 1939 Norjassa perustettiin Norsk Folkhjelp-järjestö humanitaarisen avun keräämiseksi Suomelle. (Salminen 2007: 296-305.)

Kuljetukset alkoivat nopeasti organisaatioiden perustamisen myötä ja niitä hoidettiin aluksi laivalla ja myöhemmin rautateillä sekä lentoteitse, huomioiden muun muassa jäätilanteen ja pommitusvaarat sekä kuljetuskaluston saatavuuden yleensä. Ruotsiin saapuminen tarkoitti alussa erityisiä majoituspaikkoja lääkärintarkastuksineen, jonka jälkeen lapset sijoitettiin pääasiassa yksityisperheisiin. Vain sairaat tai muutoin perheisiin sopimattomat sijoituivat laitoksiin. Talvisodan aikana Ruotsiin siirtyi virallista tietä 5 471 sotalasta. Talvisodan päättyminen toi haasteita paluuhalukkuuteen ja kuljetuksiin, jotka alkoivat meritse ja rautateitse. Vuoden 1940 lopussa kaikki Tanskaan lähetetyt noin 150 lasta olivat palanneet kotimaahan ja Ruotsissakin oli enää vain noin 80 lasta. Kommittèn för Finska sommarbarnin organisoimana käynnistyi keväällä 1941 kesälapsitoiminta, jonka myötä 700 lasta siirtyi ennen jatkosotaa taas Ruotsiin. Vuoden 1941 alussa välirauhan aikana eivät lasten siirrot pyynnöistä huolimatta olleet sosiaaliministeriön mukaan tarpeen. Tilanne oli Ruotsille ulkopoliittisesti hankala ja vasta elokuussa 1941 jatkosodan myötä esitettiin kutsu vastaanottaa lapsia. Tämä johti syyskuussa 1941 sosiaaliministeriön lastensiirtokomitean perustamiseen sosiaaliministeri Fagerholmin toimesta, eduskuntaa kuulematta. Merkittävä vaikutin oli ruotsalaisten huolehtiminen kustannuksista. (Salminen 2007: 73-74, 92-93, 296-305.)

Ruotsissa perustettiin vastaava organisaatio, Hjälpkommittèn för Finlands Barn ja suuntaviivoja toteuttivat lääninasiainmiehet. Myös Tanskan Finlandshjaelpen kutsui lapsia syksyllä 1941 ja asiaa Suomessa hoiti Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tanskan - valiokunta. Lastensiirtokomitean valintakriteerit lähtijöistä olivat aluksi puhtaasti sosiaalisia ja myös äidit ottivat yhteyttä komiteaan vedoten muun muassa 1941 -1942 talven elintarvikepulaan ja asutuskeskusten pommituksiin. Tammikuussa 1942 sosiaaliministeri Fagerholm laajensi kriteereitä, mikä kasvatti sotalasten määrää ja 1944 evakuointi muodostikin päämotiivin, mutta Tanskaan ei enää 1944 siirtoja tehty. Kuljetusmuodot jatkosodan aikana olivat samat kuin talvisodan aikana ja lapsista huolehtivat matkanjohtajat ja lastensaattajat. Myös sairaiden lasten kuljetus alkoi alkuvuodesta 1942, jatkuen vielä sodan jälkeenkin, mikä saattoi pelastaa lasten henkiä. Ruotsiin tai Tanskaan saapuessa lapset sijoituivat vastaanottokeskusten kautta yksityiskoteihin tai lastenkoteihin ja samalla 1944 ruotsalaiset viranomaiset kritisoivat Suomessa tehtyjä lääkärin-

tarkastuksia. Kummassakin sijoitusmaassa työskenteli lasten hyväksi myös sosiaalihuoltajia ja suomenkielisiä opettajia. Niin kuljetuksia kuin lapsiin kohdistuvia toimenpiteitä voi kyseisissä oloissa pitää hyvin suoritettuina ja organisoituina, huolimatta lastensiirtokomitean ja eri järjestöjen kiistoista, koskien yksityisesti siirrettyjä lapsia. Yksityisesti Ruotsiin siirtyi kevääseen 1949 mennessä arviolta 25 000 lasta, vaikka lastensiirtokomitea oli näiden suhteen yleensä eriväällä kannalla haluten keskittää siirrot kokonaan itselleen. Yksityisiin matkaluetteloihin vaadittiinkin vuodesta 1942 alkaen komitean tarkastus leimoineen. (Salminen 2007: 73-74, 92-93, 296-305.)

Lasten kotiuttaminen ajankohtaistui ensimmäisen kerran toukokuussa 1942 kouluikäisten lasten palauttamisen myötä, mihin sotatoimien hiljeneminen lienee vaikuttanut. Palautuspäätös aiheutti hämmennystä Ruotsissa ja Tanskassa. Päätöstä alettiin miettiä uudelleen ja elokuussa määriteltiin uudelleen lapsiryhmät, jotka saivat jäädä sijoituspaikkoihinsa. Sotalasten kotiinpaluu Ruotsista alkoi erityisesti 1944 syksyn välirauhan sopimisen jälkeen ja paluu kiristi suomalaisten ja ruotsalaisten suhteita eritoten lastensiirtokomitean kaikkien lasten palautusta vaativan näkemyksen takia. Valtioneuvoston maaliskuun 1946 päätöksen mukaan kotiuttaminen ei ollut totaalista ja osa lapsista saattoi jäädä Ruotsiin erityisellä kasvattisopimuksella. Joka tapauksessa ruotsalaisten oli vaikea ymmärtää, että suomalaiset halusivat lapsensa takaisin. Jo jatkosodan aikana 1943 suunniteltu jälkihuolto aiheutti suomalaisten ja ruotsalaisten välillä erimielisyyttä, etenkin keväällä 1945 ruotsalaisten vaatiessa sotalasten kotiolosuhteiden tutkimista. Vuoden 1948 lopulla perustettiin erityinen jälkihuoltokomitea, joka toimi aina vuoteen 1957 asti. Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tanskan-valiokunta tiedusteli kotien olosuhteita tutkimalla kotikäynneillä lasten sopeutumista. Valiokunta pyrki seuraamaan myös lasten myöhempiä vaiheita. (Salminen 2007: 296-305.)

Vaikka lastensiirrot tehtiin viranomaisten ja vanhempien päätöksillä, lapsia kuulematta, osoitti jälkihuoltokomitean toiminnan tarkastelu perusteettomaksi väitteen viranomaisten vastuutomuudesta, etenkin kun huomioidaan ajalle tyypillinen lasten asema. Sotalapset eivät olleet heitteillä, vaikka resurssit eivät mahdollistaneet kaikkien ongelmien hoitoa, jotka olivat viranomaisten tiedossa. Paluuongelmat ja ymmärrys lasten vieraantumisen vanhemmistaan olivat vuonna 1949 Lastenkotiuttamiskomitean tiedossa, mutta se ei katsonut lapsilla olleen liian suuria vaikeuksia sopeutua Suomeen uudelleen ja komitean mielestä ruotsalaisilta oli unohtunut kasvattisuhteen tilapäisyys. Viranomaiset eivät suhtautuneet myönteisesti Ruotsiin tehtäviin adoptioihin, joiden määrä kuitenkin kasvoi. Valtio pyrki myös auttamaan suomalaisia vanhempia syntyneissä oikeudenkäynneissä ja adoptiokysymyksissäkin suomalaisten ja ruotsalaisten näkökannat olivat eriväät. Kotiuttaminen Tanskasta ei aiheuttanut samanlaisia riitoja, vaikka Tanskaan jäikin adoptioiden ja kasvattisopimusten myötä 451 lasta. Suomessa painotettiin lähinnä oikeudelliset periaatteet kun taas Ruotsissa asioita tarkasteltiin enemmän lasten kannalta. Viranomaiset Suomessa yllättyivät myös äitien ikävästä ja halusta saada lapsen-

sa takaisin. Lasten sopeutuminen vieraassa maassa oli melko nopeaa ja kielen vaihtuessa kotimaa unohtui jopa kokonaan. Paluuongelmat kulminoituivat suomen kielen unohtamisen myötä sopeutumisessa vanhaan kotiin ja kouluun, unohtamatta alhaisempaan elintasoon totuttamista. Myös syntyneiden kiintymyssuhteiden katkeaminen ja identiteettiongelmat saattoivat nousta esille. Sotalapsi-ilmiössä sotalapsista muodostui pieniä Suomen lähettiläitä, sitoen osaltaan Suomen muihin Pohjoismaihin, vaikka samalla heidän tarpeensa ulkomailta saatavaan apuun oli selvää. (Salminen 2007: 296-305.)

Toinen historiatieteen alaan kuuluva tutkimus on sotalapsena itsekin olleen Pertti Kavènin väitöskirja vuodelta 2010 nimeltään Humanitaarisuuden varjossa, joka käsittelee poliittisia tekijöitä lastensiiroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen. Tutkimuksen keskeisenä peruskysymyksenä oli, miten poliittiset tekijät vaikuttivat lastensiiroja koskeneissa päätöksissä Suomessa ja Ruotsissa sodan aikana ja sen jälkeen. Siinä arvioitiin myös lastensiiroille avustusmuotona asetettujen tavoitteiden todellista toteutumista sekä lastensiirojen heijastusvaikutuksia nykyhetkeen. Poliittisten tekijöiden rinnalla on käsitelty lisäksi yksilöiden ja perheiden kokemuksia. Muutoin tutkimuksen pääpaino on jatkosodassa sekä sodan jälkeisessä ajassa. (Kavèn 2010: 2, 23-24.) Tutkimus kulminoituikin poliittisten taustatekijöiden, eri auttamisvaihtoehtojen ja lastensiirojen seuraamusten käsittelyyn.

Tutkimuksessa haettiin vastausta siihen, miten talvi- ja jatkosodan lastensiiroja koskevat päätökset syntyivät Ruotsista tulleiden kutsujen perusteella sekä siihen, minkälaisia edeltäviä vaiheita asioiden käsittelyssä ilmeni ja mitkä tekijät lopullisiin päätöksiin vaikuttivat. Lisäksi tutkimuksessa haettiin vastausta siihen, oliko Ruotsin hallituksella ja avustusjärjestöillä todellisia mahdollisuuksia avun toimittamiseksi Suomeen Punaisen Ristin kansainvälisen komitean valvonnassa joulukuussa 1941 vallinneessa kansainvälisen politiikan tilanteessa. Tutkimuksessa pyrittiin hakemaan vastausta myös siihen, oliko vuosina 1942 ja 1950 eduskunnassa kyse ainoastaan lapsista vai vaikuttivatko lapsikysymysten rinnalla myös poliittiset taustatekijät ja haluttiinko 1942 niin sanotulla toivomusaloitteella lasten menettämiseen liittyvän todellisen pelon ohella etäännyttää Suomea muusta pohjoismaisesta yhteistyöstä, kuten yhteispohjoismaisesta sopimuksesta. Tutkimuksessa arvioitiin ensimmäistä kertaa Suomen kannalta lastensiirojen väestöpoliittista lopputulosta tutkimalla Ruotsiin jääneiden lukumääriä ja siirrettyjen lasten kuolleisuuslukuja, verraten niitä Suomeen jääneiden kuolleisuuslukuihin. Näiden poliittisten tekijöiden lisäksi tutkimuksessa arvioitiin sitä, miten lastensiirojen muisto elää tämän hetken yhteiskunnassa. (Kavèn 2010: 24-31.)

Lastensiirotokomitean toimesta oli lähetty Ruotsiin 48 628 lasta. Näistä sairaiden osuus oli 5118 lasta, joista kuoli 182 vuosina 1941 -1946. Terveinä lähetetyistä 43 510 lapsesta kuoli Ruotsissa 132 vuosina 1941 -1945. Tutkimuksessa lääketieteelliseen arvioon pohjautuen sairaina lähetettyjen saama hoito pelasti noin 1 700 lapsen hengen. Kun taas laskettiin terveinä lähettyjen

osuudesta Suomen 1940 -1945 kuolleisuusluku 3,1 %, voitiin olettaa 1 217 hengen säästyneen Ruotsiin siirron ansiosta. Yhteenvetona voitiin näin todeta 2 900 lapsen elämän pelastuneen Ruotsiin siirron johdosta. Lastensiirtokomitean lopettaessa toimintansa lokakuussa 1948 oli siihen mennessä Ruotsin virallisen adoptiotilaston mukaan adoptoituja 3 072 ja lastenkotiuttamiskomitean mietinnön mukaan 3 764 kasvattilasta ja 263 muuten sijoitettua. Välitön lastensiirtojen seuraus merkitsi noin 7 100 suomalaislapsen jäämistä Ruotsiin eli 14 % Lastensiirtokomitean kautta lähetetyistä kun vastaava lukumäärä kaikista Tanskaan lähetetyistä 3 746 lapsesta oli 12,2 %. Vain 465 eli 9 % kaikista sairaina lähetetyistä jäi Ruotsiin pysyvästi, perustuen adoptioon tai kasvattisopimukseen. Tilastolukujen määrättyt eriävyydet johtuvat muun muassa eri lähteiden eri tutkimusajankohdista. Tutkimuksen perusteella voitiin todeta siirtojen Ruotsiin pelastaneen noin 2 900 lasta, 7 100 lapsen jäädessä sinne pysyvästi. Myöhempien muuttotilastojen valossa oli Ruotsiin muuttanut noin 9 900 sotilasta, jolloin pysyvästi Ruotsiin jääneiden määräksi voitiin arvioida 17 000 henkeä. (Kavèn 2010: 224-232, 241-244.)

Ruotsissa talvisodan aikana tehtyihin lastensiirtojen päätöksiin vaikuttivat humanitaaristen tekijöiden ohella vahvat poliittiset tekijät, samalla kun maiden yhteen sitominen lastensiirtojen avulla oli myös Suomen poliittisen ja sotilaallisen johdon tavoitteena. Lastensiirroilla pyrittiin tietoisesti vahvistamaan suomalaisten sotilaiden suorituskykyä sekä kotirintamaa, mikä palveli samalla omia intressejä Ruotsissa, vaikka lasten olosuhteet olisi ollut mahdollista turvata kotimaassa. Ilmenneestä vastustuksesta huolimatta Suomessa lastensiirtoja kannattaneet poliittiset tahot olivat vastustajiaan voimakkaampia ja lastensiirtojen katsottiinkin vahvistavan siteitä muihin Pohjoismaihin vallinneessa tilanteessa, vaikka lasten menettämisen riski oli olemassa. Suomen ja Ruotsin suhteiden vaaliminen esti kriittiset arviot, samalla kun säälin tunne vetosi Ruotsin kansaan. Ruotsin tuki Suomelle oli merkittävä eritoten puskurivaltion säilymisen tähden. Viranomaisten kielteinen kanta siirtoihin toistui myös jatkosodan alkaessa, mutta siitä huolimatta syyskuussa 1941 sosiaaliministeri Fagerholm antoi vahvistuksen Ruotsista saapuneeseen lastensiirtoja koskevaan tarjoukseen, eikä nopean päätöksen myötä muita vaihtoehtoja harkittu vaikka tiedossa oli, että osa lapsista jäisi Ruotsiin pysyvästi. Ruotsi ei myöskään halunnut vaarantaa elintärkeitä kauppapoliittisia etujaan avun viemisellä lasten kotimaahan. Ruotsalaisten kustantama elintarvikkeiden osto Suomessa tapahtuvaa joukkorukoukintaa varten olisi voinut muuttaa avustustoiminnan suuntaa, mutta sosiaaliministeri Fagerholm näki avustusmuodot täydentävinä, jolloin saadun avun hyöty maksimoitiin. Ruotsalaisen lehdistön liioittelevalla kirjoittelulla nälänhädästä oli myös vaikutuksensa asioiden kulkuun. (Kavèn 2010: 2-3, 276-285.)

Talvisotaan verraten lastensiirrot politisoituivat jatkosodan aikana enemmän ja olivat sen alkaessa propagandakohteena, jolloin ne muuttuivat ulkopoliittisiin päämääriin pyrkiväksi toiminnaksi, jota humanitaariset vaikuttimet eivät ohjanneet. Lisäksi helmikuussa 1942 esitetty toivomusaloite irtisanoutumisesta 1931 solmitusta yhteispohjoismaisesta avioliittoa, lapseksi

ottamista ja holhousta koskevasta sopimuksesta syvensi tätä politisoitumista, jolla haluttiin heikentää suhteita Suomen ja Ruotsin välillä, vaikka toivomusaloitetta ei sellaisenaan hyväksytty. Lopulta käytäntö toi esille eduskunnassa esitetyn hyvin perustellun pelon lasten menettämisestä, huolimatta poliittisista taustatekijöistä. Myös lastensiirtoihin kohdennettu kritiikki vaikutti negatiivisesti Suomen ja Ruotsin välisiin suhteisiin, näkyen ruotsalaisten lehtien kirjoittelussa. Osapuolten näkemykset erosivat huomattavasti toisistaan samalla kun aiemmin käydyt keskustelut lastensiirtojen riskeistä olivat unohtuneet. Myös ruotsalaisen avustusjärjestön kanta adoptioihin muuttui myönteisemmäksi ja Ruotsin adoptiolainsäädäntöä muutettiin 1944 adoption perusteita laajentaen. Hallituksen toimenpiteistään 1948 antaman kertomukseen perustuen esittivät eräät valiokunnan jäsenet perustuslakivaliokunnan mietintöön liitettäväksi lausunnon, minkä mukaan lasten palauttamiseen pyrkiviä toimenpiteitä olisi jatkettava. Sen myötä kehkeytyi lastensiirroista poliittinen ase eri ryhmittymien välille sodan jälkeisessä valtataistelussa, mikä ilmeni muun muassa pohjoismaisen suuntauksen vastustamisessa uudelleen, vaikka ideologiat vaihtuivat. Vuonna 1952 keskustelu lastensiirroista virisi uudelleen, jolloin korostuivat inhimilliset tekijät ja syntyneiden tragedioiden hoito kun vanhemmat eivät pyynnöistä huolimatta saaneet lapsiaan takaisin Ruotsista. (Kavèn 2010: 2-3, 276-285.)

Lastensiirroilla pyrittiin tiettyihin, lähinnä väestöpoliittisiin tavoitteisiin ja avustusmuotona ne toteutuivat Suomen valtion ohjauksen ja valvonnan alla. Tavoitteisiin ei päästy vaan tämän tutkimuksen lopputuloksena lasten saama hoito pelasti noin 2 900 lasta, mutta Ruotsiin jäi noin 7 100 lasta eli siirtojen seuraamuksen lopputulos merkitsi 4 200 lapsen menettämistä. Viimesijassa lopputulos riippui avustuskohteena olleen lapsen kiintymisen tarpeesta hoitavaan aikuiseen riippumatta kansallisuudesta. Samalla lukumäärätietojen ohella on huomioitava, että osalle lapsista aiheutui henkisiä jälkiseuraamuksia perheiden sisäisissä suhteissa, etenkin äitisuhteissa. Lisäksi kielivaikkeudet aiheuttivat koulunkäyntiongelmia. Tämän tutkimuksen perusteella voitiin todeta poliittisten tekijöiden vaikuttaneen merkittävästi lastensiirtoja koskevissa päätöksissä Suomessa ja Ruotsissa ja samalla lastensiirtoja voitiin pitää laaja-alaisena poliittisena erehdyksenä, josta tulisi oppia tulevaisuuden kriisejä varten. (Kavèn 2010: 2-3, 276-285.)

2.3 Muut julkaisut ja kirjallisuus sotalapsista

Laatuaan ensimmäinen sotalasten kohtaloja ja kokemuksia kuvaava, ei-tieteellinen teos ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1977 ja täydennettynä 1995. Annu (Edwardsen) Liikkanen (1995) valottaa sotalasten kuljetuksia ja etenkin niiden seurauksia satojen summittaisesti tehtyjen haastattelujen ja niistä kerätyn tiedon kautta. Haastatteluaineiston perusteella hyvästä tarkoituksesta huolimatta lastensiirroilla oli myös lukuisia kielteisiä seurauksia. Iältään vanhemmille lapsille, joiden käsityskyky oli jo kehittyneempi, muodostui kokemus monessa tapa-

uksessa myönteiseksi. Pienten lasten kohdalla oli huomattavasti vaikeampaa. Aikuisikään eh-
tineiden sotalasten kertomukset kuvastavat juurista ja kielestä irti tempaisun aiheuttaneen
juurettomuuden ja mihinkään kuulumattomuuden kokemuksia useille. Lähettäminen Ruotsiin
tai takaisin Suomeen koettiin omien tai kasvattivanhempien rangaistuksena tai petoksena.
Myös kotiinpaluu oli usein kielellisten ja omassa perheessä tapahtuneiden muutosten sekä so-
dan jälkeisen ankean ja niukkojen olosuhteiden vuoksi vaikeaa. Sotalasten kertomukset il-
mentävät jatkuvaa turvattomuuden, epävarmuuden ja levottomuuden tunteita, jotka ovat
jatkuneet aikuisiällä. Myös epävarmuus siitä, kuuluuko Ruotsiin vai Suomeen on tuonut elä-
mään ”jatkuvan matkalla olon” tunteen, jolloin omaa kotia ja paikkaa ei tahdo löytyä. Monet
kertovat myös ongelmista saavuttaa vakaita ihmissuhteita ja kiintymystä. Suurelle osalle lap-
sista aineelliset olot ja henkinen ilmapiiri kasvatuskodissa olivat olleet hyvät ja monet kuvasi-
vat aikaa Ruotsissa elämänsä parhaaksi ajanjaksoksi. Useilla lämpimät suhteet ja yhteydenpi-
to ovat jatkuneet jopa yli sukupolvien. Nämä kertomukset kuvastavat sitä, että sotalapsena
olo kokemuksineen on vaikuttanut perusturvallisuuteen ja itsetuntoon.

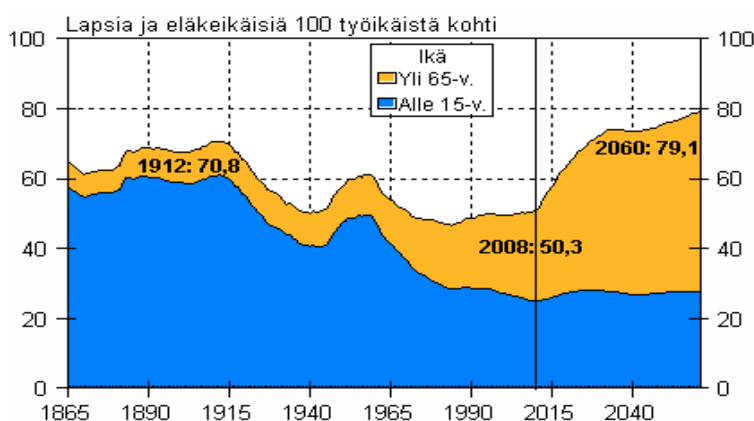
Jenni Kirveen (2007: 130-136; 2010: 114) jaottelun mukaan edellä kuvattu Edvardsenin teok-
sen sisältö edustaa lähinnä sotalapsuuden traumaattisuutta ja lastensiirtojen kielteisiä vaiku-
tuksia painottanutta linjaa, kuten Sereniuksen artikkelikin. Serenius (2002: 16, 46-47) toteaa,
että vaikka historian tapahtumia ei kielletä, totuus vääristyy jos lastenkuljetuksia tarkastel-
laan ainoastaan idealisoinnin kautta, miten niiden suunniteltiin ja toivottiin toteutuvan. Itse-
kin sotalapsena olleena hän nostaa esille erokokemusten kielteiset jälkivaikutukset niin lapsen
elämään kuin aikuisuuteen, ilmeten esimerkiksi aitojen tunteiden kokemisen vaikeutena ja
niiden peittämisenä. Hänen mukaansa sotalapset osittain itse eivät ole kyenneet tai uskalta-
neet hyväksyä muistojaan ja ennen kaikkea niihin liittyviä tunteitaan, jota on vahvistanut se,
että vanhemmat, kasvatusvanhemmat ja viranomaiset ovat kieltäneet taikka vääristelleet
tapahtumien sisältöä, yrittäessään suojautua omilta tai kollektiivisilta surun ja syyllisyyden
tunteiltaan. Päättelyn pohjana ovat sekä kirjoittajan omat että muiden suomalaisten sotalas-
ten kokemukset ja vertailu toisen maailmansodan myötä evakuoituihin englantilaislapsiin.

Myös Leila Lehtirannan (1996) toimittama, Vantaan Pohjola-Norden ry:n julkaisema teos ker-
too sotalasten erilaisista kokemuksista Ruotsissa ja Tanskassa. Näiden 1990-luvun puolen välin
jälkeen tehtyjen haastattelujen kohteena olivat lähinnä Vantaalla tai lähiseudulla asuvat so-
talapset, joiden kokemuksista välittyy myös runsaasti sekä myönteisiä että kielteisiä puolia.
Aiheeseen liittyvää muistelmia- ja kaunokirjallisuutta sekä muuta vastaavaa aineistoa on erito-
ten 1990-luvulta alkaen julkaistu runsaasti. 2000-luvulla etenkin eri sotalapsiyhdistykset ja
yksityishenkilöt sekä Suomessa että Ruotsissa ovat tuottaneet muistelmia- ja kaunokirjallisuut-
ta aiheesta runsaasti, joita ei tässä opinnäytetyössä ole kuitenkaan mahdollista tarkemmin
kuvata. Osaltaan ne valottavat kuitenkin varsin hyvin sotalapsiteemaa ja etenkin yksilöiden ja
perheiden kokemuksellisuutta.

3 IKÄÄNTYMISEN TUOMAT HAASTEET

3.1 Väestön ikääntyminen ja palvelujärjestelmän haasteet

Tilastokeskuksen vuonna 2009 laatiman väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä tulee nousemaan nykyisestä 17 prosentista 27 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä, samalla kun työikäisten (15-64 -vuotiaiden) osuus pienenee nykyisestä 66 prosentista 58 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä. Yli 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien osuus lähes kaksinkertaistuu vuoteen 2060 mennessä. Työikäisten määrä alkaa vähentyä jo vuonna 2010, jolloin sotien jälkeiset suuret ikäluokat saavuttavat eläkeiän. Väestöllinen huoltosuhde eli lasten ja eläkeikäisten määrä sataa työikäistä kohden muuttuu oleellisesti ja tätä ennusteen suuntaista väestörakenteen kehitystä havainnollistaa alla oleva kuvio (Kuvio 1), jonka perusteella huoltosuhde tulee muuttumaan merkittävästi jo lähivuosina. (Väestöennuste 2009-2060 2009.)

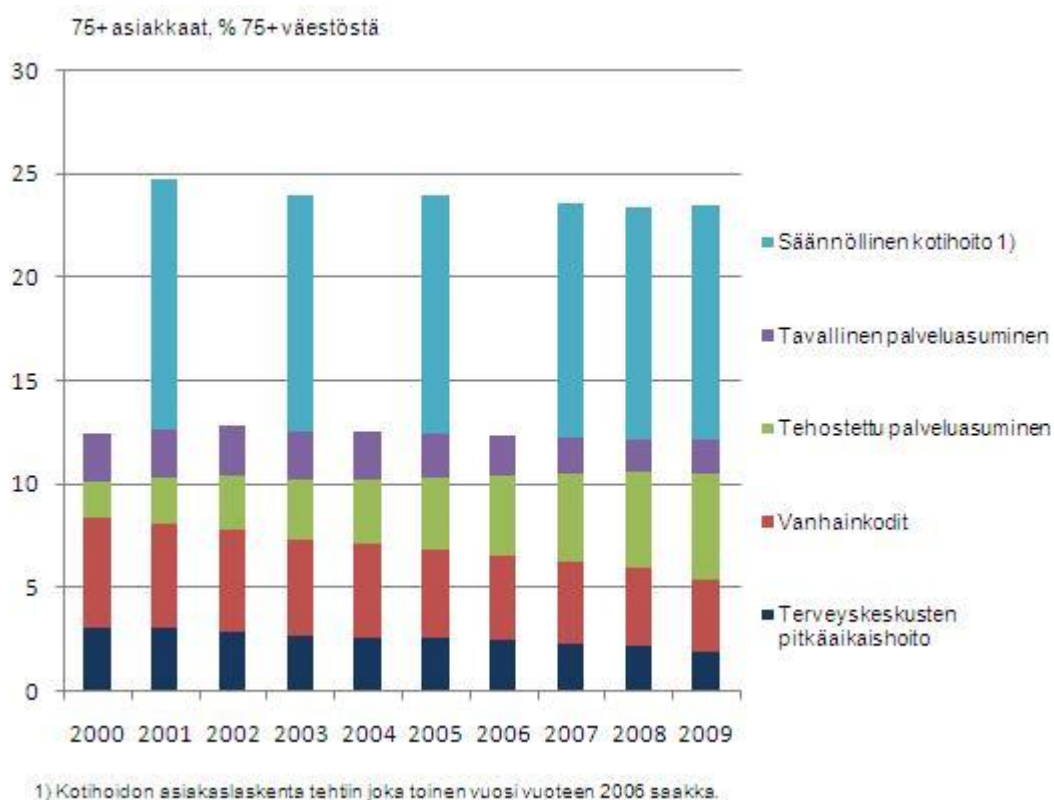
Kuvio 1: Väestöllinen huoltosuhde 1865-2060

Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 - ohjelman keskeisenä sosiaali- ja terveyspolitiikan strategisena tavoitteena pidetään sosiaalisesti kestävää ja elinvoimaista yhteiskuntaa, joka kohtelee kaikkia jäseniään reilusti, vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä, tukee terveyttä ja toimintakykyä sekä antaa tarvittavan turvan ja palvelut. Edellytyksenä tälle on talouskehitys, joka luo toimintaedellytykset hyvinvointiyhteiskunnalle ja sen toimivalle sosiaaliturvalle. Tärkeimpinä haasteina ovat väestön ikääntyminen, ympäristön kestävyys sekä talouden nopeat muutokset. (Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 2011: 3-5.)

Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiassa korostetaan yli 75 vuotta täyttäneiden itsenäistä elämää, osallisuutta ja toimintakyvyn edistämistä omassa asuinympäristössään, pitkään kotona asumisen mahdollistajana (Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 2011: 12). Toimintakykyisyyttä menettäneiden ja vanhimpien ikääntyneiden kohdalla arjen selviytymistä tukeva kuntoutus, huolenpito ja hoiva sekä riittävät sairaanhoitopalvelut ovat merkitseviä, samalla kun ikäänty-

neiden tietoja, taitoja ja itsehoitovalmiuksia sekä osallisuutta yhteiskuntaan tulee parantaa (Terveys 2015 - kansanterveysohjelma 2001: 25-26). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman periaatteiden mukaisesti tarpeen mukaista säännöllistä kotihoitoa tulisi olla tarjolla 14 %:lle yli 75-vuotiaista kun taas laitoshoidon piirissä yli 75-vuotiaista saisi olla enintään 3 %:ia (Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma 2008: 27-28).

Ikääntyneiden palvelujen kehitystä jäsentää alla kuvattu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto (Kuvio 2) ikääntyvien palvelujen peittävydestä. Keskeisiä palveluja ikääntyneiden kohdalla ovat kotipalvelu ja kotisairaanhoido, ateria-, siivous- ja muut tukipalvelut, laitos- ja asumispalvelut, omaishoidontuki sekä kuntoutus- ja terveystyö. Vuoden 2009 lopussa 75 vuotta täyttäneistä 12,1 %:ia oli ikääntyneiden laitos- ja asumispalvelujen piirissä ja säännöllistä kotihoitoa sai 11,4 %:ia. Kummassakin kattavuudet ovat 2000-luvulla laskeneet, vaikka asiakasmäärät ovat kasvaneet. Omaishoidettavien osuus 75 vuotta täyttäneistä on noussut 3,0 %:sta 4,1 %:iin. (Ikääntyneiden palvelujen kehitys 2011.)

Kuvio 2: Ikääntyneiden palvelujen peittävyys 2000-2009

Sosiaali- ja terveysministeriö oli asettanut osana Kaste - ohjelmaa erillisen työryhmän toimikaudelle 15.9.2009 - 30.9.2010 valmistelemaan ehdotukset ikäihmisten ympärivuorokautisen hoiva- ja hoitopalvelujen rakenteiden ja sisällön kehittämiseksi. Työryhmän ehdotus sisältää muun muassa ympärivuorokautisen hoiva- ja hoitopalvelujen rakenteita muutettavaksi nyky-

sestä kolmiportaisesta (tehostettu palveluasuminen, vanhainkodit, terveyskeskussairaaloiden osastot) mallista asteittain kohti yksiportaista ympärivuorokautisen hoidon järjestelmää, jossa laitoshoidon tilalle ei luoda laitosmaisia ratkaisuja. Muutoksen perustelut kulminoituvat näkemykseen iäkkään ihmisen oikeudesta kotiin ja arkeen silloinkin kun toimintakyky ja terveydentila edellyttävät hoitoa ympäri vuorokauden sekä hoidon portaiden välillä tapahtuvien siirtojen minimointiin. Kunnilla on kuitenkin erilaiset lähtökohdat ja tarpeet iäkkäiden asumis- ja palveluratkaisujen suunnittelussa, koska väestönkehitys maan eri osissa on erilaista. (Hoitoa ja huolenpitoa ympäri vuorokauden 2011: 3-13.)

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteisesti laatiman ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen keskeisenä tavoitteena on edistää ikäihmisten hyvinvointia ja terveyttä, kaventaa ikääntyneiden hyvinvointi- ja terveyseroja sekä parantaa palvelujen laatua ja vaikuttavuutta, määrittäen samalla palvelujen järjestämistä ohjaavat arvot ja periaatteet. Se pitää sisällään laadun ja vaikuttavuuden parantamista koskevat strategiset linjaukset kolmelle osa-alueelle: 1) hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja palvelurakenteeseen, 2) henkilöstöön ja johtamiseen, 3) asuin- ja hoitoympäristöihin. Laatusuositus painottaa erityisesti hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, ehkäisevän toiminnan ja kotona asumisen tukemisen ensisijaisuutta sekä kattavaa yksilökohtaista palvelutarpeen arviointia. Yksilötason palvelutarpeiden arviointi sisältää hyvänä käytäntönä toimintakyvyn eri ulottuvuuksien eli fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen sekä ympäristötekijöiden kattavan arvioinnin, jonka turvin asiakkaalle voidaan varmistaa laadukkaat ja vaikuttavat palvelut. (Ikäihmisten palvelujen laatusuositus 2008: 3-11, 25-31.) Myös Ikähoiva - työryhmä korostaa hoiva- ja hoitopalvelujen osalta ikääntyneen oikeutta tarpeenmukaiseen ja laadukkaaseen palvelukokonaisuuteen. Hoidon ja palvelun sisällön kehittäminen tarkoittaa muun muassa kattavaa tarpeiden ja voimavarojen arviointia sekä kerätyn tiedon hyödyntämistä hoito- ja palvelusuunnitelman perustana, huomioiden toimintojen järjestämisessä iäkkään ihmisen yksilöllisen elämänsä elämänkulun. (Hoitoa ja huolenpitoa ympäri vuorokauden 2011: 23-27.)

3.2 Vantaa vanhenee ja vastaa ikääntymisen haasteisiin

Väestön ikääntymisen haasteet koskettavat muiden pääkaupunkiseudun suurten muuttovoittoisten kaupunkien ohella myös Vantaata. Merkittävät muutokset huoltosuhteessa yhdessä talouden realiteettien kanssa vaativat niin palvelurakenteiden kuin palvelujen sisällön kriittistä arviointia, jotta yksilöllinen, tarpeita vastaava hoito ja palvelu voivat toteutua. Ikääntyvien palveluissa erilaisten asiakassegmenttien ja niistä juontuvien erityistarpeiden tunnistaminen voi nousta merkittävälle sijalle ennen kaikkea inhimillisistä, mutta myös taloudellisista syistä. Koska tämän työn tutkimusaineistona ovat vantaalaisten jo seniori-ikäisten sotalasten haastatteludokumentit, valittiin siksi aluelähtöisen kehittämisen tarkastelukohteeksi Vantaa.

Myös Vantaan kaupungin väestöennuste vuoteen 2040 ilmentää eläkeikäisen väestön osuuden nousua ja työikäisen väestön osuuden vähenemistä, samalla kun väestön määrä lisääntyy ennustekauden loppuun mennessä kaikissa ikäryhmissä. Väestöllinen huoltosuhde nousee ennustekauden alkutason 46:sta 61:een vuonna 2040. Tällöin työikäisiä on ei-työikäisiin nähden Vantaalla enemmän kuin Suomessa keskimäärin. Alla olevasta Vantaan väestön ikärakennetta kuvaavasta taulukosta (Taulukko 1) on havaittavissa, että kasvua on eniten erityisesti eläkeikäisen väestön osuuksissa. (Vantaan väestöennuste 2011 2011: 19.)

	2011		2015		2020		2030		2040	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%
0- 6	18 245	9,1	18 960	9,1	19 662	8,9	20 561	8,6	21 202	8,3
7-12	13 664	6,8	14 515	6,9	15 499	7,0	16 588	6,9	17 034	6,6
13-15	7 059	3,5	6 885	3,3	7 443	3,4	8 123	3,4	8 532	3,3
16-24	23 076	11,5	23 470	11,2	22 601	10,3	24 981	10,4	26 767	10,4
25-34	29 598	14,8	30 278	14,5	32 376	14,7	32 449	13,5	35 474	13,8
35-44	29 302	14,6	29 592	14,1	31 536	14,3	33 960	14,2	33 940	13,2
45-54	28 771	14,4	29 952	14,3	28 755	13,0	30 578	12,7	32 808	12,8
55-64	26 168	13,1	24 630	11,8	25 669	11,6	25 942	10,8	27 722	10,8
65-74	15 330	7,7	19 745	9,4	22 240	10,1	22 102	9,2	22 583	8,8
75-	8 842	4,4	11 145	5,3	14 616	6,6	24 654	10,3	30 097	11,7
Yht.	200 055	100,0	209 172	100,0	220 398	100,0	239 937	100,0	256 159	100,0

Taulukko 1: Vantaan väestön ikärakenne 1.1.2011 - 1.1.2040

Vantaalla vanhuuseläkeikäisen väestön määrä ja osuus kasvavat nopeasti etenkin kun suuret ikäluokat saavuttavat eläkeiän. 75 vuotta täyttäneiden osuus kaupungin väestöstä kohoaa nykyisestä noin 8 800 henkilöstä yli 11 000 henkilöön vuonna 2015 ja edelleen noin 15 000 henkilöön vuonna 2020. Samalla myös muiden julkisia palveluja keskimääräisesti enemmän tarvitsevien ikäryhmien koko kasvaa. Väestötilastoista laskettu eliniänodote on kuluvalle vuosituonnilla Vantaalla kohonnut miesten kohdalla 74,3 vuodesta 77,3 vuoteen sekä naisten kohdalla 80,6 vuodesta 83,7 vuoteen. (Vantaan väestöennuste 2011 2011: 5-9.)

Ikääntyneiden palveluiden peittävyys 75 vuotta täyttäneiden vantaalaisten osalta eroaa hieman edellisessä kappaleessa kuvattuihin kehittämissuosituksiin ja valtakunnalliseen tilastoon nähden. Seuraava taulukko (Taulukko 2) kuvaa Vantaan palvelujen peittävyyden suhdetta laatusuosituksen tavoitteisiin ja sen mukaan merkittävin poikkeama ilmenee lähinnä kotihoidon alhaisena peittävyytenä. (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 6-7.)

	2008	2009	Suositus
75+ väestö	7954	8420	
Jatkuvan kotihoidon piirissä 31.12 ¹⁾	8,60 %	8,80 %	13-14%
Omaishoidon tuen asiakkaat/vuosi ²⁾	4,80 %	4,1 %	5-6%
Tehostettu palveluasuminen 31.12	4,80 %	5,00 %	5-6%
Laitoshoito 31.12	4,00 %	3,50 %	3,00 %

1) Palvelutaloissa ja kotona asuvat 75 täyttäneet jatkuvan kotihoidon piirissä olevat

2) Uusia päätöksiä ei tehty vuoden 2009 kesäkuun jälkeen

Taulukko 2: Vantaan palvelujen peittävyys verrattuna tavoitetilään

Vantaa vanhenee viisaasti - Vantaan ikääntymispoliittinen ohjelma 2010 - 2015 pyrkii vastaamaan tuleviin haasteisiin. Sen laadinnassa on huomioitu muun muassa edellisessä kappaleessa (3.1) mainitun ikäihmisten palvelujen laatusuosituksen sekä hallitusohjelman ja sosiaali- ja terveysministeriön asettamat valtakunnalliset linjaukset ikäihmisten palvelujen järjestämisestä. Ikääntymispoliittinen ohjelma 2010 - 2015 rakentuu kahdesta osasta, joista kaupunkitasoisia linjauksia koskeva Viksu - Ikääntymispoliittinen ohjelma ja toimeenpanosuunnitelma koskevat kaikkia toimijoita. Toinen osa eli Palvelurakenteen kehittämisohjelma - Vanhusten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisohjelma pureutuu vanhuksille suunnattujen sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelurakenteeseen. (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 3-11.)

Vantaan kaupungin strateginen tavoite ”Yhteinen vastuu hyvinvoinnista ja ympäristöstä” sekä kaupunkistrategian linjaukset konkretisoituvat Viksu - Ikääntymispoliittisessa ohjelmassa ja toimeenpanosuunnitelmassa. Ohjelman perustana ovat kaupungin arvoina tunnetut innovatiivisuus, kestävä kehitys sekä yhteisöllisyys. Ohjelmaa ohjaavina periaatteina toimivat normaaliuden periaate, valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus, oikeudenmukaisuus sekä turvallisuus. Ikääntymispoliittisen ohjelman vuodelle 2015 asettama visio ”Vantaa vanhenee viisaasti” perustuu näkemykseen, että Vantaan ikääntyvä väestö on rikkaus ja se on samalla linjassa kaupungin vision ”Vantaa - viisas valinta” kanssa. Lisäksi ohjelma huomioi kuntatalouden haasteet, ikäihmisten määrän kasvun sekä sen, että yhtä vanhuutta ei ole. Ohjelma sisältää kuusi palvelulupausta: 1) tieto muuttaa asenteita, 2) osallistumalla voi vaikuttaa, 3) asuminen on elämänmakuista, 4) ympäristö on esteetön, 5) ennaltaehkäisevät palvelut edistävät hyvinvointia ja 6) uusi teknologia on käytössä. Näille palvelulupauksille asetetut tavoitteet ohjaavat ikäihmisten hyvinvoinnin parantamista ja palvelujen kehittämistä. (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 8-11, 20-31.)

Viksu - Ikääntymispoliittisen ohjelman ja toimeenpanosuunnitelman tavoitteena on antaa suuntaviivat yhteistyölle ja palvelujen kehittämiselle, ottaen huomioon kaikki toimijat, kuten kaupungin toimialat, yksityisen ja kolmannen sektorin sekä järjestöt ja seurakunnat. Kaikkien

toimijoiden tulee ottaa huomioon väestön ikääntymisen aiheuttamat muutokset palvelutarpeessa ja palvelutarjonnassa. Ikäihmisten palvelujen tuottamisen keskiössä on ikäihminen ja hänen läheisensä. Ikäihmisten hyvinvoinnin edistäminen ja palvelujen järjestäminen kulminoituu esteettömään ympäristöön, normaalipalveluihin, kaikille ikäihmisille suunnattuihin palveluihin ja ikäihmisten erityispalveluihin samalla kun ikääntymispoliittisen ohjelman ytimenä on tiivistää yhteisen vastuun verkostoja sekä yhteistyötä. (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 8-11.)

Ikääntymispoliittisen poliittisen ohjelman ”Vantaa vanhenee viisaasti”- visiossa korostuu ikäihmisten eri elämänvaiheiden myötä kertynyt kokemus ja viisaus, jota tulee arvostaa ja hyödyntää. Sen mukaan kaikessa toiminnassa on huomioitava ikäryhmän moninaisuus, jolloin ikäihmisiä ei tule kohdata stereotyyppisesti luokiteltuna ryhmänä. Vantaalaisten ikäihmisten kieli- ja kulttuuritaustat vaihtelevat, tarkoittaen muun muassa sitä, että vuonna 2009 yli 65-vuotta täyttäneistä puhui äidinkielenään suomea 92 % ja ruotsia 6 %. Myös vantaalaisten juuret ovat eri puolilla Suomea. Näin ollen ikäihmisten koetut elämänvaiheet, koulutus- ja työhistoria, terveys, toimintakyky sekä hyvinvoinnin odotukset vaihtelevat yksilöllisesti. (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 8, 12-13.)

3.3 Ikääntyvät sosiaali- ja terveyspalveluissa

Sosiaali- ja terveyspalveluista puhuttaessa palvelu tarkoittaa organisoidun toiminnan tuloksena syntyvää aineetonta hyödykettä tarpeiden tyydyttämiseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollossa palvelu merkitsee muun muassa asiakkaan tarpeen arviointia, asiakkaalle annettavaa neuvontaa, ohjausta, tukea, tutkimusta, hoitoa tai avustusta. Sosiaali- ja terveydenhuollon avopalvelut tarkoittavat sellaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden antamiseen ei liity yhtäjaksoista ja ympärivuorokautista palveluvastuuta ja vastaavasti laitospalveluilla tarkoitetaan yhtäjaksoisen ja ympärivuorokautisen palveluvastuun alaisia palveluja, joihin kuuluu asiakkaalle annettava täysihoito sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikössä. (Sosiaali- ja terveydenhuollon käsitteitä tietojärjestelmien suunnittelua varten 2002: 1-2.) Tässä työssä sosiaali- ja terveyspalveluista puhuttaessa tarkoitetaan kaikkia niitä edellä määriteltyjä palveluja, joiden piiriin ikääntyneet tavalla tai toisella kuuluvat, riippumatta siitä mikä tai mitkä ammattiryhmät näiden sosiaali- ja terveyspalvelujen palveluvastuussa kulloinkin ovat.

Ikääntyvien sosiaali- ja terveyspalvelujen käytännöt rakentuvat erilaisten tehtävä- ja ammattialojen toiminnan varaan. Akateemisenä käsitteenä yleistyneen gerontologisen sosiaaliryhmän synonyymina käytetään edelleen käsitteitä sosiaaliryhmä ikäihmisten tai vanhusten kanssa sekä vanhussosiaaliryhmä ja vanhustenhuollon sosiaaliryhmä ja samalla on yleistynyt näkemys gerontologisesta hoitotyöstä vanhusten hoitotyön käsitteen rinnalle. (Koskinen 2008: 436.) Gerontologisella sosiaalipalvelutyöllä tarkoitetaan sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneen henkilön suorittamaa yksilö, ryhmä- ja yhteisötasolla tapahtuvaa gerontologisten sosi-

aalipalvelujen ohjausta, kehittämistä ja koordinoitua (Hakonen 2003b: 111, 118). Gerontologinen hoitotyö viittaa moniulotteiseen iäkkään ihmisen mielen ja ruumiin hyvinvoinnin saavuttamiseen ja säilyttämiseen pyrkivään hoitotyön erityisalueeseen, joka pyrkii käyttämään hyödykseen myös psykologista ja yhteiskuntatieteellistä gerontologista erityistietoa (Heikkinen 2008a: 449-450). On myös mahdollista käyttää vanhustyötermiä sateenvarjokäsitteenä gerontologisesta hoitotyöstä, gerontologisesta sosiaalityöstä ja muusta hoidosta, hoivasta ja palvelusta (Sarvimäki, Heimonen & Mäki-Petäjä-Leinonen 2010: 6). Opinnäytetyön yhtenä yleistavoitteena on haastaa tuotetun tiedon avulla ikääntyvien palvelujen parissa työskentelevät työn sisällön aktiiviseen kehittämiseen tehtävä- ja ammattialasta riippumatta.

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA KÄSITTEISTÖ

4.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata sotalasten kokemuksia ja ymmärtää niiden merkityksiä ja vaikutuksia heidän yksilöllisessä elämänsä, tuottaen samalla tietoa tämän jo seniori-ikäen ehtineen väestönosan mahdollisista erityistarpeista ikääntyvien sosiaali- ja terveyspalveluja järjestäville tahoille. Tässä opinnäytetyössä asiaa lähestytään seuraavan tutkimustehtävän kautta:

Tutkimustehtävänä on kuvailla sotalasten kokemusten pohjalta, mitä merkityksiä ja vaikutuksia sotalapsena olla on ollut heidän elämänsä sekä niiden tuomia kehittämishaasteita ikääntyvien palvelujen järjestämisessä.

4.2 Laadullisen työn filosofia ja ihmiskäsitys

Tutkimusmetodologiset valinnat toimivat siltana metodologisten peruslähtökohtien ja metodisten ratkaisujen eli tutkimuksen konkreettisen toteutuksen välillä (Raunio 1999: 27). Tutkimustyön oleellisena osana pidetään juuri menetelmällisten, metodologisten kuin taustatoumusten pohdintaa, jotka raamittavat niitä seikkoja, miten tutkija kohtaa tutkittavansa, millaisena tutkittavat ilmiöt mielletään ja miten tulokset raportoidaan ja tulkitaan (Syrjäläinen ym. 2007: 7-11). Tämä tutkimustyyppinen opinnäytetyö on luonteeltaan ja lähestymistavoiltaan laadullinen. Tutkittava ilmiö ja tutkimusongelma määräävät lähestymistavan ja kvalitatiiviseen tutkimukseen sisältyy tulkitseva ja ymmärtävä tiedekäsitys, jossa oletuksena on todellisuuden tavoittaminen kokemuksen kautta eli halutaan ymmärtää ja tulkita ihmisten kokemuksia ja todellisuutta (Vehviläinen-Julkunen & Paunonen 1998: 19-20). Laadullisessa tutkimuksessa painottuvatkin ilmiöiden tutkiminen ja näiden merkitysten ymmärrys suhteessa kokemukseen ja toimintaan (Niikko 2007: 216). Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on juuri sotalasten kokemusten ja niiden merkitysten ja vaikutusten ymmärtäminen, jolloin laadullis-

nen tutkimus lähestymistapoineen ja menetelmineen on varsin perusteltua. Alasuutari (1999: 50-51) katsoo laadulliseen tutkimukseen sisältyväksi myös ymmärtävän selittämisen sekä viittaamisen muuhun tutkimukseen ja teoreettisiin viitekehyksiin.

Epistemologinen eli tieto-opillinen tarkastelu sisältää kysymyksen siitä, millä metodisella otteella voidaan parhaiten lähestyä tutkimuskohdetta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007: 125-127). Koska tutkimuskohteena on ihminen elämäkokemuksineen ja niiden myötä syntyneine merkityksineen, tietoa oletetaan saatavan parhaiten teemahaastatteluun pohjautuvan aineiston avulla, jossa haastateltavat ovat kertoneet ainutkertaista elämäntarinaansa. Ontologinen perusta koostuu tiedonhahmotuksesta ja perusolettamuksista, joka toimii pohjana, jolle tutkimus on rakennettava. Se konkretisoituu tutkijan perusolettamuksissa esimerkiksi ihmisestä ja terveydestä. (Eriksson 1998: 57.) Kujalan (2007: 13-14) mukaan todellisuus tuotetaan kielten ja kommunikoinnin kautta, jossa ihmiset antavat asioille nimiä ja merkityksiä. Voidaan todeta, että ihminen antaa merkityksiä olemassaololleen ja kokemuksilleen, kirjoittaen näin omaa ainutlaatuista elämäntarinaansa (Mattila 2008: 40). Myös Hännisen (2000: 24) mukaan ihmisen olemisen, elämän ja tarinan välillä on perustavanlaatuinen yhteys eli ihmisen olemassaolo on olemukseltaan tarinallista. Tarinoilla on keskeinen rooli siinä prosessissa, jossa ihmiset sosiaalistuvat ajattelemaan ja havainnoimaan sekä toimimaan hyväksyttävällä tavalla (Jokinen & Saaristo 2006: 41). Uusitalon (2007: 86-89) mukaan elämän jäsentäminen tarinoiksi tai kertomuksiksi liittyy ihmisen tarpeeseen ymmärtää omaa elämäänsä.

Laadullisen tutkimuksen yhtenä lähestymistapana nähdään tarinallinen tutkimusote, joka ei muodosta yhtenäistä ja selvärajaisista teoreettis-metodista rakennelmaa. Narratiivisen tutkimuksen ydin on kertomusten analyysissä ja tarkoituksena on tutkia kertomuksia sinänsä, niiden yleisiä rakennepiirteitä, lajityyppejä, traditioita jne. Eri filosofisten piirien ajattelijoiden käsitykset elämän ja tarinan suhteesta poikkeavat toisistaan. Yhdistävänä näkökulmana korostuu kuitenkin ihmiselämän sidonnaisuus historiaan ja kulttuuriin. Sosiaalitieteissä ihmisten kertomukset elämästään ovat jo pitkään olleet laadullisen tutkimuksen keskeistä materiaalia. Termejä tarinallinen ja narratiivinen voidaan käyttää synonyymisesti ja tutkimukseen liitettyinä termeinä ne viittaavat kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, missä tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä. Sen sijaan tarinallinen lähestymistapa merkitsee suppeammin sellaista psykologista tai sosiaalitieteellistä suuntausta, missä tarina jollakin tapaa nähdään keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona. (Hänninen 2000: 15-23.) Kirjallisuustieteessä taas kertomusta on pidetty yläkäsitteenä ja tarinaa kertomuksen alakäsitteenä (Heikkinen 2010: 143). Perttula (2008: 140-152) katsoo narratiivisen tutkimustavan soveltuvan kun aihe on sekä ajallisesti että sisällöllisesti laaja ja tutkittavat kokemukset ovat useaan kertaan rakennettuja ja laadultaan sosiaalisia. Tässä työssä käytettävän teemahaastatteluluonteisesti kerätyn valmiin sotalasten kokemuksia kartoittaneen aineiston kohdalla myös nämä ehdot täyttyvät. Erkkilän (2008: 196-202) mukaan narratiivinen

ja elämäkerrallinen tutkimus painottavat persoonallisen kokemusmaailman kuvaamista ja ymmärtämistä, jolloin narratiivisuus viittaa sekä ihmisen tapaan jäsentää kokemuksiaan tarinan muotoon että tutkimusaineiston luonteeseen ja elämäkerrallisuus viittaa ihmisen kokemusmaailman rakentumiseen elämänkestävänä prosessina sekä aineiston hankintaan. Kummassakin tutkimuskohteena ovat kertomukset. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa keskeisenä aineistona on kerrottu tai kirjoitettu elämäntarina, jossa elämänhistoriallinen näkökulma nostaa esiin elämäntarinan yhteyden esimerkiksi tiettyyn sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen yhteyteen kun taas elämäkerrallinen näkökulma keskittyy enemmän kertojan kokemaan elämään. Roos (1988: 140) määrittelee elämänhistorian tai elämäkerran tarinaksi tai niiden koelmaksi, joka perustuu henkilön omaan elämään ja siinä tarinan kertova henkilö on tarinan subjektina, joka määrittelee mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei.

Vaikka eri koulukuntien näkemykset elämäkerrallisesta lähestymistavasta vaihtelevat, on niille yhteistä kiinnostus yksittäisen ihmisen ainutkertaiseen tapaan kokea, ajatella ja toimia (Syrjälä 2007: 229-230). Tässä opinnäytetyössä tarinallinen lähestymistapa käsitetään keskeisenä ihmisen elämän jäsentäjänä ja ymmärtämisen välineenä, sitoutumatta kuitenkaan pidemmälle Hännisen (2000: 30-31) tapaan sisäisen tarinan (sosiaalipsykologiseen) tarkasteluun mielen sisäisenä prosessina. Narratiivisessa lähestymistavassa jokainen tutkija luokin oman metodinsa muiden tutkijoiden viitoittaman tien pohjalta, joista hän kehittää oman tapansa elämäkirjon tavoittamiseen, unohtamatta luoda lukijan sijaiskokemusta edistävää tekstiä (Syrjälä 2007: 238-240). Tässä tutkimuksessa narratiivinen näkökulma mielletään siten, että ihminen ilmentää kokemusmaailmaansa ja sen merkityksiä tarinallisesti jäsentäen. Painopiste on elämäkerrallisessa lähestymistavassa, koska tutkittava aineisto pohjautuu valmiisiin, teemahaastatteluluonteisesti kerättyihin ja kirjallisessa muodossa oleviin elämäntarinoihin arkistoaineistossa.

Koska tässä työssä on kyse juuri sosiaali- ja terveysalan ylempään ammattikorkeakoulututkintoon kuuluvasta opinnäytetyöstä, nojaututaan erityisesti alalla jo perinteeksi muodostuneeseen holistiseen ihmiskäsitykseen. Holistisen ihmiskäsityksen mukaan olemassaolon ulottuvuudet muodostuvat tajunnallisuudesta (psykkinen ja henkinen), kehollisuudesta sekä situationaalisuudesta ja nämä perusmuodot ovat kietoutuneet erottamattomasti toisiinsa kokonaisuutena, jossa tajunta on siten merkitysten syntymisen ja organisoitumisen prosessi (Rauhala 2009: 94-102). Tajunnallisuudella tarkoitetaan psyykkishenkistä olemassaoloa, ihmisen kokemuksen kokemuksellista osaa. Situationaalisuus merkitsee olemassaoloa suhteina todellisuuteen; ainutkertaista elämäntilannetta, johon kuuluvat ihmisen psykososiaalinen, kulttuurinen sekä fyysinen ympäristönsä. (Lehtonen, Lehtonen & Puhakka 1987: 25-27.) Opinnäytetyö voidaan luokitella myös empiiriseksi, koska siinä korostuu havaintojen merkitys, joiden pohjalta todellisuudesta saadaan uutta tietoa. Se on myös tuottamansa tiedon perusteella kuvailevaa tutkimusta. (Vehviläinen-Julkunen & Paunonen 1998: 21-22.) Tässä opinnäytetyössä lähtökoh-

tana on valmiin haastatteluaineiston kautta tuotettu ydintieto sotalasten elämäntarinoista, siitä todellisuudesta, miten haastateltavat ovat sen mieltäneet ja jota tässä tutkimuksessa pyritään kuvaamaan. Koska halutaan ymmärtää ja saada tietoa sotalasten elämästä on tiedonintressi siten Habermasin jaottelun mukaan praktinen, koska pyritään ilmiöiden merkitysten ymmärtämiseen ja itseymmärryksen lisäämiseen kommunikaation ja traditionvälityksen avulla (Niiniluoto 1997: 69-73). Praktiseen tiedonintressiin sitoutunut tutkimus tuottaa tietoa ja kulttuuristen symbolien tulkintaa, joiden avulla yksilöt sosiaalistuvat yhteiskuntaan, ymmärtäen taustansa historiallisen määräytyneisyyden (Heikkinen 2007: 206-208). Tutkimusmenetelmät ja niiden käyttö aineiston hankinnan sekä aineiston analysoinnin osalta on kuvattu erikseen (kts. kappaleet 5.1 ja 5.2).

4.3 Elämäntavan ulottuvuus ja muut keskeiset käsitteet

Elämäkertatutkimus ja elämäkerrallinen ajattelutapa viittaavat käsitteinä sellaiseen tutkimusperinteeseen, jossa suulliset elämäntarinat tai kirjalliset elämäkerrat ovat tutkimusaineistona. Elämäntarina ja elämäkerta näyttäytyvät kirjallisuudessa vaihtelevasti joko eri tai samaa tarkoittavina käsitteinä, mutta elämäntarina voidaan liittää erityisesti suullisiin ja elämäkerta puolestaan kirjallisiin kertomuksiin. (Saarenheimo 1997: 12.) Tämän opinnäytetyön tarkastelun kohteena olevan sotalapsihaastatteluaineiston elämäkertaluonteisuudesta ja tutkimustehtävästä johtuen tutkittavien elämää on mahdollista lähestyä elämäntavan käsitteen avulla. Laajasti ajatellen elämäntavalla ymmärretään aikaisemman elämänhistorian ja elinolojen muodostamaa, habituksen kautta jäsentynyttä, nykyisten elämäntapamuotojen ja asenteiden (dispositioiden; taipumukset, halut, mieltymykset, havaitsemis- ja suhtautumistavat) muodostamaa kokonaisuutta (Roos 1988: 12-19).

Habitus voidaan käsittää käytäntöjä strukturoivana ja luokittelevana suhtautumistapana ollen samalla rakenteiden, kuten luokkajaon tuottama eli se tuottaa luokkasidonnaista toimintaa siten, että toimija valitsee tietyn käyttäytymistavan siihen liittyvien arvostusten ja kulttuuristen koodien perusteella (Katainen 2011: 24-27). Elämäntapaa voidaan pitää myös kulttuuristen pohjavirtojen heijastumana ihmisen elämässä, joka muokkautuu valintojen tekemisen kautta ja elämäntapa on yhdenlainen kompromissi keskeisten elämänhistorian vaiheiden ja kulttuuristen määreiden välillä, jonka suodattimena habitus toimii. Kulttuuri nähdään tässä yhteydessä sivistyksellisenä pääomana, elämäntapana (toimintojen ja merkitysten määritelmät, jotka ihminen on valinnut) sekä elämäntapojen järjestelmän kokonaisuutena. (Roos 1988: 12-19.) Elämäntavalla on sidoksensa yhteiskuntaelämän merkitysvälitteisyyteen, jolloin se kytkeytyy myös kulttuurintutkimukseen (Alasuutari 1999: 55-63).

Suomen yleisradion ja elämäntavan muutoksen tutkimusprojektin 1970-luvun lopussa järjestämän elämäkertakilpailun tutkimustulosten analyysin lähtökohtana oli ihmisen elämäntavan eri ulottuvuuksien perusjaottelu elämäntavan määritelmän pohjalta. Elämäntavalla tarkoitetaan yksilön tai perheen elämänvaiheiden, elinolosuhteiden, elämäntoiminnan, arkielämän ja interaktion kokonaisuutta. Elämäntapa muodostuu hänen subjektiviteettinsa kautta, jolla tarkoitetaan ihmisen arvomaailmaa, arviota omasta elämästään sekä tärkeiksi koettuja elämänalueita. (Roos 1987: 45-47; Roos 1988: 203.) Elämäntavan ulottuvuudet eri osa-alueineen on kuvattu seuraavassa taulukossa (Taulukko 3) Roosin (1987: 46-47) jäsenystä mukaillen.

Elämäntavan ulottuvuudet
Elämänvaiheet
-Lapsuuden olosuhteet -Sairaudet -Perhesuhteiden muutokset -Erilaiset elämään vaikuttaneet tärkeät tapahtumat; sotakokemukset, muutto, läheisten kuolema, onnettomuudet jne.
Elinolosuhteet
-Olosuhteet eri elämänvaiheissa ja niiden muutokset lapsuudessa, nuoruudessa, avioliiton alkuvaiheissa, ja nyt (kirjoitushetkellä) -Asunto, työolot, aineelliset tekijät -Perhesuhteet
Elämäntoiminta
-Lapsuuden toiminnot kokonaisuudessa -Koulunkäynti -AmmatINVALINTA -Työnteko ja eri työtehtävät -Harrastukset, luottamustoimet, matkat
Interaktio (vuorovaikutus)
-Vanhemmat ja suhteet sisaruksiin -Nykyiset perhesuhteet ja niiden muodostuminen -Lasten kasvatus ja muut lapsiin liittyvät suhteet -Ystävyysuhteet -Naapurisuhteet -Työpaikan ihmissuhteet
Arkielämä
-Päivärytmi, tavanomaiset toiminnot, työnjako kotona -Työpaikan rutiinit -Televisio, radio -Harrastukset
Subjektiviteetti
-Elämäkerran painottuminen eri osa-alueille -Tunnekorostukset -Tapahtumien merkitykset -Keskeiset elämäkokemukset -Suhtautuminen elämään kokonaisuutena

Taulukko 3: Elämäntavan ulottuvuudet

Elämäntavan ulottuvuudet eri tekijöineen ilmenevät jollain tavalla kaikissa elämäkertoissa (Roos 1987: 45-47). Uusitalon (2007: 86-89) mukaan elämäkertoissa tai ihmisen kertoessa elämästään jokin asia tai tapahtuma voi kohota hallitsevaksi teemaksi tai merkittäväksi kokemukseksi, tarkoittaen sellaista yksittäiseen elämäntapahtumaan liittyvää henkilökohtaisesti

merkityksellistä kokemusta, jota voi pitää myöhempien elämänvaiheiden kannalta elämän käännekohtana. Useiden 1980-luvulla julkaistujen elämäntapatutkimusten yhteisenä nimittäjänä on ollut kiinnostus siihen, miten ihmiset todella elävät, millainen on heidän arkensa sekä millaisia käytäntöjä ja valintoja siihen liittyy (Jokinen & Saaristo 2006: 149-150). Elämäntavan määritelmä eri ulottuvuuksineen toimii tässä työssä lähinnä väljänä teoreettisena viitekehyksenä ja näkökulman rajaajana valmiiseen, toissijaiseen sotalapsihaastatteludokumentointiin perehtyessä. Ensisijaisesti sitä on tarkoitus hyödyntää tarkastelukulman rajaajana ja selkeyttäjäjänä kerätessä kyseisistä alkuperäisistä haastatteludokumenteista tutkimustehtävän kannalta oleellisia ilmaisuja niistä muodostettaviin tiivistettyihin word-dokumentteihin.

Elämäkertatutkimuksessa elämänvaihetta ja sukupolvea pidetään tärkeinä (Roos 1987: 48-51). Sukupolvella tarkoitetaan samana ajanjaksona syntyneitä ihmisryhmää, jota yhdistävät samanlaiset elämäkokemukset sekä yhtenäinen kulttuuritausta (Korhonen 2011: 38). Subjekttiivisen sukupolven käsite taas viittaa sukupolvitietoisuuteen, ihmisten samaistumiseen johonkin sukupolveen (Koskinen 2004: 29). Sukupolvi ilmentää myös niin yhteiskunnallisia kuin historiallisiakin muutoksia ja laajojen ihmisryhmien yhteistä kokemusta esimerkiksi sodasta (Roos 1987: 51-59; Roos 1988: 25-30). Tarkastelun kohteena olevien sotalasten kohdalla sotalapsena olon kokemukset sijoittuvat ajallisesti lähinnä lapsuuden sekä nuoruuden elämänvaiheisiin, joiden merkityksiä ja vaikutuksia on haastattelujen myötä käsitelty myöhemmässä aikuisiässä sekä yksilöllisellä että kollektiivisella tasolla.

Sotalapsena olo ja sen myötä syntyneet kokemukset eivät rajoitu harvoihin yksilökokemuksiin vaan sotalapsuus on ollut osana kymmenien tuhansien lasten elämäkulkua toisen maailmansodan aikaisessa yhteiskunnallisesti poikkeavassa tilanteessa. Roosin (1987: 51-59; 1988: 25-30) jaottelun mukaan sodan jälkeiseen jälleenrakennuksen sukupolveen kuuluvat 1920-luvun ja 1930-luvun lopun välisenä aikana syntyneet, kun taas suuren murroksen sukupolveen luetaan 1940-luvulla, sodan aikana tai sen jälkeen syntyneet, joiden elämässä sota on ilmennyt keskeisenä taitekohtana. Näin ollen sekä yksilöllinen että kollektiivinen kokemus sotalapsena olosta on koskettanut näihin kahteen eri sukupolveen kuuluneita lapsia, jolloin tutkittava ilmiö voi nostaa esille omat erityiset kulttuuriset ja historialliset puolensa.

Laajasti määriteltynä kaikkia lapsia, jotka ovat muun siviiliväestöön tapaan joutuneet kärsimään sodista, voidaan pitää oman aikansa sotalapsina. Myös 1900-luvulla käydyt maailmansodat nostivat esille sotalapset erityisenä ryhmänään sotapakolaisten joukossa. Jo ensimmäisen maailmansota aiheutti mittavia lapsikuljetuksia Baltiasta ja Keski-Euroopasta muun muassa Ruotsiin ja Tanskaan. Sotalapsitermi (kriegskind) syntyi näiden lasten muistellessa myöhemmin siirtoaikaansa, joten suomalaisilla sotalapsilla on olemassa edeltäjänsä. Suomalaisilla sotalapsilla taas tarkoitetaan niitä lähes 80 000 lasta, joita talvi- ja jatkosodan aikana sekä niiden jälkeen siirrettiin Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan. (Salminen 1998: 1-10, Salminen 2007: 9-

14.) Tässä opinnäytetyössä sotalapsilla tarkoitetaan juuri edellä mainittuja suomalaisia sotalapsia, joita sotien aikana ja niiden jälkeen siirrettiin muihin Pohjoismaihin sekä näistä takaisin kotimaahan.

Ihmisen elämäntapahtumien virtana, joka pitää sisällään useita ainutkertaisia elämisen tuottamia tarinoita (Uusitalo 2007: 86-89). Tavallisesti elämäntapahtumien virtana nähdään ja tulkitaan elämänhistoriana, tapahtumina ja kehityskulkuina, joilla on vaikutuksensa siihen, millaisiksi olemme tulleet. Elämäntapahtumien perspektiivissä vanheneminen on monitasoinen ilmiökokonaisuus, jolloin ikääntyminen voidaan nähdä kehdestä haetaan tapahtuvana prosessina, joka liittyy yhteen makro- ja mikrotasoiset, sosiaaliset, psykologiset sekä biologiset prosessit. (Jyrkämä 2005: 347-348.) Lisäksi voimavarat ja jatkuvuus sisältyvät koko elämäntapahtumien kattavaan ikääntymisen ja vanhenemisen prosessiin, jossa elämäntapahtumien mittaisuus tarkoittaa yksilöllisten elämänvaiheiden, kokemusten sekä yhteiskunnan historiallisten ja kulttuuristen muutosten kietoutumista toisiinsa (Hakonen 2003b: 112-113).

Elämäntapahtumien kumulatiivisuus ottaa huomioon myös sen, että ihmiselle kasaantuu hyviä ja huonoja asioita sekä olosuhteita elämän aikana, joilla on vaikutuksensa voimavaroihin (Koskinen 2004: 38-39). Jyrkämän (2003: 16-19) mukaan elinoloja ja hyvinvointia kuvaavista keskimääräisistä luvuista huolimatta ikääntyneiden väestöryhmä sijoittuu tosiasiaa erilaisiin asemiin ja sillä on erilaisia statuksia suhteessaan yhteiskuntaan ja ympäristöön. Myös Vantaan kaupungin ikääntymispoliittinen ohjelma 2010-2015 korostaa ikääntyvien ikäryhmän moninaisuuden huomioimista, jolloin yhtä vanhuutta ei ole, jäsentäen samalla ikääntymisen niin sanottu kolmannen ja neljännen iän elämänvaiheisiin (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 8, 12-13). Kolmannella iällä viitataan tavanomaisesti eläkkeelle jäännin jälkeiseen aktiiviseen ja toimeliaaseen kauteen ennen varsinaista vanhuutta eli neljättä iästä, joka merkitsee useimmiten aikaa, jossa korostuu avuntarve ja riippuvuus muista ihmisistä (Tedre 2003: 66; Karisto 2004: 91). Tässä työssä ikääntyminen ymmärretään laajasti yksilön elämäntapahtumien ja sen myötä elämäntapahtumien tai elämäntapahtumien niveltymisenä ainutkertaisena ja moniulotteisena prosessina, unohtamatta kuitenkin ikääntymisen yleisiä laajempia väestökehityksellisiä vaikutuksia, joita käsiteltiin kappaleissa 3.1 ja 3.2.

Ikääntyminen ja ikääntynyt ovat käsitteinä syrjäyttäneet vanhuuden ja vanhenemisen käsitteet niiden leimautuneisuuden vuoksi ja niitäkin myönteisempi sävy on senioriteetin, seniorikansalaisen ja kolmannen iän käsitteissä (Julkunen 2008: 15-18). Elämäntapahtumien seniorin käsite liitetään tavallisesti kolmanteen iästä (Hakonen 2008: 154). Tulevaisuuden senioriasuminen - tutkimushankkeessa seniorin määritelmä osoittautui tutkijaosapuolten kesken vaikeaksi ja lopulta senioriksi käsiteltiin 65 vuotta täyttänyt kansalainen, jonka toimintakyky mahdollistaa omatoimisen asumisen laitoksen ulkopuolella (Tulevaisuuden senioriasuminen 2004: 5). Ikääntyminen on tätä työtä linjaava kokonaisvaltainen käsite, kattaen samalla elämäntapahtumien

sisältyvät kolmannen ja neljännen iän elämänvaiheet, joihin entiset sotalapsetkin nykyisin sijoittuvat. Pääsääntöisesti puhutaan ikääntyvistä ikääntyneiden sijaan ja seniori - käsitettä käytetään lähinnä työnimessä sen myönteisen vireen johdosta.

Hyvinvoinnin ulottuvuuksia on tarkasteltu perinteisesti resurssi- ja tarveteoreettisesti, jossa hyvinvoinnin ulottuvuudet jakautuvat elintason (having), yhteisyyssuhteisiin (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being), joissa objektiivisten indikaattorien lisäksi myös subjektiiviset indikaattorit on pyritty huomioimaan (Allardt 1976: 37-39; Allardt 1998: 38-41). Niemelä (2006: 67-68) painottaa näiden ohella osallisuuden ja osallistuvan toiminnan merkitystä hyvinvoinnille. Terveyden edistäminen (health promotion) taas viittaa laajana käsitteenä yksilöllisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja ympäristöön liittyviin tekijöihin, jotka ovat yhteydessä terveyteen (Helin 2008: 417). Tässä opinnäytetyössä hyvinvointi ja terveyden edistäminen nähdään kokonaisvaltaisena yleistavoitteena käsiteltäessä ikääntyvien sosiaali- ja terveystalvveluja.

Elämänlaadun perusulottuvuuksina nähdään yleensä fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus, jolloin ne samalla heijastavat osaltaan WHO:n käsitystä terveydestä eli täydellistä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaa. Yleisellä tasolla elämänlaatuun liitetään edellä kuvattujen perusulottuvuuksien lisäksi myös elinympäristöön liittyvät rakennetekijät ja niin sanottu globaali elämänlaatu, joka kuvaa henkilön elämään tyytyväisyyttä. Elämänlaatu käsitteenä merkitsee siis dynaamista ja moniulotteista ilmiötä, sisältäen niin subjektiivisen kokemuksen ulottuvuuden kuin objektiivisen, mitattavissa olevan ulottuvuuden, jotka vaihtelevat yksilöiden välillä ja elämäkulun eri vaiheissa. (Huusko & Pitkälä 2006: 9-16; Muurinen, Vaarama, Haapaniemi, Mukkila, Hertto & Luoma 2006: 3-4.) Tässä työssä edellä kuvatut elämänlaadun moninaiset ulottuvuudet nähdään keskeisinä hyvinvointiin ja terveyteen vaikuttavina tekijöinä, joita tarkastellaan erityisesti ikääntyvien palveluja koskevien kehittämisenäkö- kulmien yhteydessä.

Elämän tarkoituksellisuus käsitteenä viittaa erityisiin elämän tarkoituksiin yksilöllisellä tasolla kun taas elämän tarkoituksellisuuden tunne liittyy kokemukseen siitä, missä määrin ja miksi elämä koetaan mielekkääksi sekä elämisen arvoiseksi (Read 2008: 231). Elämän merkitys tai tarkoitus voidaan nähdä myös eräänlaisena selkärankana, jonka pohdinta aktivoituu tavallimmin ongelmien ja vastoinkäymisten myötä. Elämän merkitysten jäsentymistä voidaan pitää perustaltaan päättymättömänä tehtävänä, kulminoituen elämän merkitysten kontekstisidonnaisuuteen, johon liittyy käsitys merkitysten vuorovaikutteisuudesta. (Saarenheimo 2003: 44-47.) Elämän tarkoituksellisuudella ja merkityksellä on elämänlaadun myötä yhteytensä ikääntyvien hyvinvoinnin kokemiseen, minkä vuoksi sitä käsitellään erikseen kehittämisenäkö- kulmien yhteydessä.

Muistelu ja muistelemine eri muodoissaan liittyy ikääntyvien palvelujen kehittämisenäköku-
maan. Muistelu voidaan käsittää menneiden tapahtumien ja kokemusten käsittelyä ja tulkin-
tana, pyrkimyksenä hallita omaa elämää ja se voi olla ajanvietettä sekä kokemusten suhteut-
tamista muiden kokemuksiin ja historiallisiin tapahtumiin (Ukkonen 2000: 94-100). Se voidaan
käsittää jokapäiväisenä arkielämään kuuluvana toimintana, johon ei useimmiten erityisesti
ryhdytä vaan kyse on ennemminkin luonnollisen ajattelun, mielikuvituksen ja puheen elemen-
tistä, joka erityisenä ilmiönä näyttäytyy eritoten vanhuuden taustaa vasten. Iäkkäiden muis-
telemiseen liitetään samojen episodien toisto vaikka tieteelliset perusteet tälle erottelulle
puuttuvat. Muistelemisellä on havaittu olevan eri tilanteissa erilaiset sosiaaliset ja yksilölliset
funktionsa sekä samoissakin tilanteissa useita päällekkäisiä tai limittäisiä funktioita. (Saaren-
heimo 1997: 22-23.) Muistelutyö määrittyy työmenetelmäksi, joka stimuloi osallistujia muiste-
lemaan kiinnostavia aiheita ja samalla sitä voidaan pitää yksilö- tai ryhmäkohtaisesti räätälöi-
tynä ammatillisena työnä, jota kuvaa tavoitteellisuus, pitkäjänteisyys sekä asiakastyölle omi-
nainen työskentelyprosessi (Hakonen 2003a: 130).

5 OPINNÄYTETYÖN TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

5.1 Aineiston hankinta ja käsittely

Tutkimusmetodi pitää sisällään ne käytännöt ja operaatiot, minkä avulla tutkija tuottaa ha-
vaintoja sekä säännöt, minkä mukaan havaintoja voi muokata ja tulkita, jotta niiden merkitys
johtolankoina kyetään arvioimaan. Myös teoreettisen viitekehyksen tulee olla sopusoinnussa
metodiin nähden. Aineiston luonne rajaa sen, millainen teoreettinen viitekehys voi olla ja
millaisia metodeja voi käyttää. (Alasuutari 1999: 82-83.) Elämäntarinoita voidaan kerätä nar-
ratiivisen haastattelutekniikan lisäksi muun muassa avoimella teemahaastattelulla, jossa
haastattelija kontrolloi tilannetta, säilyttäen haastateltavan kannalta ulkoisen johdonmukai-
suuden ja elämäkerta haastateltuna on usein ainoa tapa saada kvalitatiivista tutkimustietoa
ihmisten elämästä (Roos 1987: 12; Roos 1988: 144-145).

Tämän työn alkuperäisenä lähtökohtana oli pyrkimys löytää haastatteluun soveltuvat sotalap-
set esimerkiksi sotalapsijärjestöjen tai yhdistysten avulla sekä suorittaa teemahaastattelut
omatoimisesti. Suunniteltu aineiston hankintatapa osoittautui opinnäytetyön tekemiseen ja
opiskeluun käytettävissä olevan ajan suhteen liian työlääksi ja siten mahdottomaksi. Tämän
johdosta päädyttiin valmiin teemahaastatteluluonteisesti kerätyn sotalapsihaastatteluaineis-
ton käyttöön tässä työssä. Eskolan & Suorannan (2008: 15-16, 117-118) mukaan valmis, esi-
merkiksi muuhun tarkoitukseen tuotettu kirjallinen aineisto on laadullisessa tutkimuksessa
varsin käyttökelpoista ja tutkijasta riippumattoman, valmiin aineiston käyttö voi säästää voi-
mavaroja tulkinnalliseen osuuteen työssä. Myös valmiin aineiston Vantaa-lähtöisyyden katsot-

tiin palvelevan erityisesti opinnäytetyön aluelähtöistä kehittämisenäkökulmaa ikääntyvien sosi-
aali- ja terveystalveissa.

Valmiilla aineistolla tarkoitetaan Vantaan Pohjola-Norden ry:n toimesta 1990-luvun puolella
välissä kerättyjä sotalasten muisteluja lapsuuteen sisältyneestä poikkeuksellisesta elämänjak-
sosta. Alkuperäinen aineisto pitää sisällään 65 sotalapsen itse kirjoittamaa elämäntarinaa se-
kä 62 teemahaastatteluluonteisesti kerättyä elämäntarinaa. Aineiston pohjalta on julkaistu
myös Matkalla kodista kotiin - kirja, jonka toimituskuntaan kuuluneista henkilöistä osa sekä
joukko vantaalaisia lukiolaisia ovat osallistuneet aineiston keräämiseen ja tallentamiseen.
Alkuperäinen aineisto kokonaisuudessaan on luovutettu vuonna 2000 Vantaa Pohjola-Norden
ry:n varapuheenjohtaja, kouluneuvos Martti Hölsän toimesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seu-
ran kansanrunousarkiston hallintaan, jossa se on tutkijoiden käytettävissä. (SKS KRA 2000.)

Kyseiseen arkistoaineistoon perehtyminen käynnistyi elokuussa 2011 tutustumiskäynnin myötä
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon. Varsinainen käytännön perehtymi-
nen ja työskentely aineiston parissa alkoi Kansanrunousarkistossa marraskuun lopussa 2011
kun ensimmäisestä aineiston tilauksesta ja käytöstä oli sovittu arkistotutkija, FM Juha Nirkon
kanssa. Työskentely aineiston parissa jatkui aina tammikuun 2012 alkuun asti, käsittäen seit-
semän erikseen sovittua ja varattua työskentelypäivää Kansanrunousarkiston tiloissa. Arkisto-
aineiston tilauksesta ja käytöstä on täytetty asianmukainen lomake sitoumuksineen, jota säi-
lytetään Kansanrunousarkistossa. Arkistoaineiston käytön myötä on sitouduttu noudattamaan
tekijänoikeus- ja henkilötietolakia sekä muita arkistoaineiston käyttöä koskevia säännöksiä
(Säädökset ja rajoitukset 2012).

Yleensä teemahaastattelussa teema- tai aihealueet on määritelty ennalta, eikä menetelmä
sisällä strukturoidulle haastattelulle ominaista kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä, jol-
loin haastattelu tarjoaa siten haastateltavalle mahdollisuuden kertoa omista kokemuksista ja
tuoda esiin mielipiteensä. (Eskola & Vastamäki 2007: 25-28.) Teemahaastatteluluonteisesti
tehdyn valmiin eli muiden toimesta kerätyn aineiston käytön kohdalla ei teema tai aihealuei-
den määräytymiseen voinut vaikuttaa. Syvällinen perehtyminen aineistoon osoitti, että haas-
tateltavat ovat voineet muistella vapaamuotoisesti väljällä teemalla sitä, mitä sotalapseus
muissa Pohjoismaissa on heidän elämässään merkinnyt. Näin ollen toissijaisen aineiston käy-
tössä toteutuivat teemaahaastattelun piirteet, vaikka niitä ei omatoimisesti suoritettu vaan
tukeuduttiin alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen muiden ennalta tuottamaan aineistoon.

Tutkittaessa merkitysrakenteita siitä, miten ihmiset hahmottavat ja jäsentävät asioita, tulee
aineistona olla heidän omin sanoin tuottamaansa tekstiä, johon ei riitä strukturoidun kysely-
tai haastatteluaineiston analyysi. (Alasuutari 1999: 82-83). Laadullinen tutkimus toimii par-
haimmillaan kun ei pelkästään pyydetä vastauksia tutkijan konstruoimiin kysymyksiin, vaan

vastaajilla on mahdollisuus tuottaa vapaasti käsityksiään tutkittavasta aiheesta (Eskola 2007: 80). Valmiiseen arkistoaineistoon syvällisesti perehtymällä oli mahdollista todeta selkeästi, että haastateltaviksi ilmoittautuneet sotalapset olivat voineet vapaasti, omin sanoin ja oman harkintansa mukaan kuvata niitä merkityksiä, käsityksiä ja vaikutuksia, joita sotalapsena olon muistelu heissä oli herättänyt näiden pyynnöstä järjestettyjen haastattelujen kuluessa.

Voidaan myös puhua kerronnallisesta, narratiivisesta haastattelusta, jossa kertomiselle annetaan riittävästi tilaa ja pyritään esittämään kysymyksiä, joihin odotetaan saatavan vastauksina kertomuksia. Haastattelussa haastateltava voi päättää mistä aloittaa sekä mitä ja millä tavalla kertoo. Kerronnallisen haastattelun väljällä viitekehysellä voidaan siten pyrkiä kertomusten keräämiseen ja sen kautta kokemuksen kuuntelemiseen. (Kaasila 2008: 45-46; Kujala 2007: 17-20.) Oleellista on nostaa esille tutkimuksen kohteena olevien ääni, heidän tunteensa, toimintansa ja kokemuksensa eritoten elämän käännekohtissa, jotka voivat muuttaa merkityksiä, joita ihmiset antavat itselleen ja kokemuksilleen (Syrjälä 2007: 231). Kyseisen valmiin sotalapsihaastatteluaineiston kohdalla myös nämä edellä kuvatut kriteerit näyttivät täyttyvän, vaikka varsinaisena pyrkimyksenä ei ole ollut esittää kysymyksiä, joihin vastaaminen tuottaisi kertomuksen. Huolellinen perehtyminen aineistoon nosti esille haastattelujen elämäntarinallisen luonteen. Haastattelun onnistumista edistää tuttu ja turvallinen tila, etenkin jos aihepiiri on arka (Eskola & Vastamäki 2007: 29-35). Arkistoaineiston mukaan haastateltavat ovat voineet päättää itse, missä ja miten haastattelu järjestetään.

Kyseinen Vantaan Pohjola-Norden ry:n toimesta kerätty sotalasten muisteluihin pohjautuva alkuperäinen kirjoitelma ja haastatteluaineisto käsitti yhteensä 589 sivun aineiston. Sotalasten omia kirjoituksia oli yhteensä 65. Näistä Vantaalla asuvien kirjoituksia oli 28. Haastateltuja oli yhteensä 62 henkeä, joista vantaalaisten osuus oli 46 henkeä. (SKS KRA 2000.) Tähän laajaan aineistoon perehtyminen osoitti, että opinnäytetyön puitteissa ei ole mahdollista tarkastella koko aineistoa, vaan oli erikseen valittava, mikä osa aineistosta otetaan tarkasteltavaksi. Aineistosta muodostettiin ensin kokoomataulukko, jossa eriteltiin omat kirjoitelmat, haastattelut, Vantaalla asuminen sekä dokumenttien sivumäärät. Alkuperäisenä tarkoituksena oli valita haastattelun kohteina olleista sotalapsista tapaukset satunnaisesti. Aineistoon tarkempi perehtyminen aiheutti kaikkien haastattelujen sivumäärien uudelleen tarkistuksen, koska ilmeni, että haastatteludokumenttiin oli saatettu liittää muitakin dokumentteja, kuten esimerkiksi asiakirjojen tai kuvien kopioita.

Haastatteludokumenttien yksityiskohtaisen tarkastelun myötä ilmeni, että yksittäiset haastattelut olivat sivumääriltään pääosin varsin lyhyitä, jolloin laadullisen tutkimuksen suuntaviivoin valittiin harkintaa käyttäen tarkastelun kohteeksi kaikki sivumääriltään laajimmat haastattelut. Laadullisessa tutkimuksessa tavanomaista on harkinnanvarainen otanta tai näyte tutkittavista ja tilastollisten yleistysten sijaan aineiston tieteellisyyden kriteerinä on laatu, tarkoitta-

en aineiston perusteellista analyysiä pienemmällä tapausmäärällä (Eskola & Suoranta 2008: 13-18; Tuomi & Sarajärvi 2009: 85-86; Heikkilä 2010: 16, 36). Sivumäärältään laajimpien haastatteludokumenttien valinta tarkastelun kohteeksi perustui siihen käsitykseen, että haastateltavat ovat tuolloin kertoneet sotalapsena olon kokemuksistaan kattavammin ja syvällisemmin, jolloin myös tutkimustehtävää ajatellen voidaan saada syvällisempää tietoa kokemusmerkityksistä.

Sivumäärään perustuvan valinnan pohjalta tarkasteltavaksi aineistoksi nousivat kahdeksan entisen sotalapsen kirjallisessa muodossa olleet haastatteludokumentit, tarkoittaen lopulta yhteensä lähes 74 sivua tekstiä. Aineistoon valikoituneesta kahdeksasta entisestä sotalapsesta oli naisia viisi ja miehiä kolme. Haastattelutilanteessa sotalapset olivat olleet vantaalaisia, mutta alun pitäen he olivat kotoisin ympäri Suomea eli luovutetusta Karjalasta, läntisestä Suomesta ja pääkaupunkiseudulta. Heidän syntymävuotensa vaihtelivat vuosien 1931 ja 1940 välillä, tarkoittaen osalla heistä sotalapseksi lähtöä 3-4 vuoden ikäisinä kun taas osalla lähtöhetki sijoittui 6-10 ikävuoden välille. Aineistoon valikoituneiden sotalasten keskimääräinen olo naapurimaassa kesti kolmisen vuotta ja pisimmillään lähes kuusi vuotta. Aineiston mukaan vain kahden kohdalla toteutui kaksi erillistä ajanjaksoa naapurimaassa. (SKS KRA 2000.)

Jokaiseen tarkastelun kohteeksi valittuun elämäkertaan perehdyttiin lukemalla ne kaikki aluksi kertaalleen läpi huolellisesti, jolloin muodostui kokonaiskuva kunkin sotalapsen ainutkertaisesta elämäntarinasta. Tämän jälkeen jokainen tarina käytiin uudelleen yksitellen läpi siten, että kulloinkin tarkastelun alla olevasta dokumentista kirjattiin tietokoneelle muistiin tutkimustehtävän kannalta oleelliselta tuntuvia alkuperäisilmaisuja. Samanaikaisesti käytettiin tarkastelunäkökulmaa väljästi rajaavana viitekehyksenä elämäntavan käsitettä eri ulottuvuuksineen (kts. kappale 4.3), joka toimi jäsentävänä tekijänä alkuperäisilmausujen tarkastelussa ja muistiin kirjauksessa. Alkuperäiset ilmaisut tallennettiin sotalapsikohtaisina word-dokumentteina, jolloin syntyi yhteensä 22 sivua käsittävä tiivistetty haastatteludokumentaatio. Sotalapsikohtaiset word-dokumentit koodattiin yksilöllisesti numeroilla (01-08), jolloin jokaisen anonymiteetti on suojattu, mutta aineiston analyysivaiheessa tarpeellinen erittely olisi edelleen mahdollista. Työn valmistumisen jälkeen edellä mainitut alkuperäisilmaisuja sisältävät word-dokumentit tullaan hävittämään.

5.2 Aineiston analysointi

Laadullista aineistoa ja sen analyysia on mahdollista lähestyä ja tarkastella monin eri tavoin. Voidaan puhua esimerkiksi oivaltavasta tulkinnasta, joka syntyy teorian ja empirian vuoropuhelusta ainoastaan kun tutkija on ottanut aineiston haltuunsa niin, että kykenee muodostamaan siitä tutkimustehtävän kannalta uutta tietoa ja ymmärrystä lisäävän kokonaisuuden (Syrjäläinen ym. 2007: 7-11). Laadullinen analyysi voidaan käsittää myös havaintojen pelkis-

tämisen vaiheena, jolloin aineistoa tarkastellessa huomio kiinnittyy ainoastaan teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta oleelliseen sekä arvoituksen ratkaisemisen vaiheena, missä tiivistyneet havaintojoukot toimivat johtolankoina, joita tulkitsemalla päästään tuloksena esitettäviin johtopäätöksiin (Alasuutari 1999: 38-48, 78-81). Tässä työssä käytettyyn valmiiseen sotalapsihaastatteluaineistoon perehtyminen alkoi marraskuun lopulla 2011 tarkastelun kohteeksi soveltuvien yksittäisten haastatteludokumenttien valinnan myötä. Kyseisiin haastatteludokumentteihin perehtyminen käynnisti jo alkuvaiheessa pohdinnan siitä, millainen analyysimenetelmä tuottaisi lopulta tutkimustehtävän huomioiden juuri tästä aineistosta selkeän ja ymmärrettävän kokonaisuuden johtopäätöksineen.

Kyseisestä valmiista sotalapsihaastatteluaineistosta harkinnanvaraisesti valikoidut haastatteludokumentit sekä niistä muodostetut tiivistetyt word-dokumentit ilmensivät osaltaan (elämän)tarinallista luonnetta, jolloin lähestymistapana olisi voinut olla esimerkiksi narratiivinen analyysi juonellistamisineen. Kertomusten tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että kaikissa kertomuksissa on jonkinlainen juoni ja päinvastoin ja vasta juoni tekee siitä kertomuksen, antaen sille kerronnallisen ominaislaatunsa. (Kujala 2007: 25-27). Juonen lisäksi kertomuksilla on alkunsa ja loppunsa (Syrjälä 2007: 239). Kertomuksen perusta on tapahtumissa, joista niiden tulkinnan myötä on ensin syntynyt tarina, jota eri symbolien avulla esittäessä on siitä vasta syntynyt kertomus (Hänninen 2010: 161-163). Tekstiä tai sen osaa voi tarkastella myös kokonaisuutena kertomuksena, jolla on oma rakenteensa ja juonensa. Tyypittely ja juonirakenteen tutkiminen auttavat löytämään eri kertomusten väliset erot ja yhtäläisyydet. (Alasuutari 1999: 125-135.) Tematisoinnin ja käsitteellistämisen lisäksi kuvauksessa esitetystä puheesta voi käyttää narratiivista yleistystä esimerkiksi metaforaa käyttäen (Laine 2010: 42).

Hännisen (2010: 163-166) mukaan teemahaastattelulla kerätystä aineistosta voi nostaa esiin tarinallisia tulkintoja, etenkin jos haastattelu on edennyt noudattaen ajallista järjestystä. Kun kyseessä on narratiivien analyysi (paradigmaattinen tietäminen), huomio kohdentuu kertomusten luokitteluun esimerkiksi juuri tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden avulla kun taas narratiivisen analyysin (narratiivinen tietäminen) painopiste on uuden kertomuksen tuottamisessa (Heikkinen 2010: 149-152). Pääpaino voi kohdentua myös kertomusten sisältöön, suoriin ilmauksiin ja niihin merkityksiin, joita kertoja kokemuksilleen antaa (Kaasila 2008: 46-63). Varsinainen aineiston analyysivaihe käynnistyi huhtikuussa 2012, jolloin syvällinen perehtyminen aineistoon osoitti haastatteludokumenttien olevan lopulta sisällöllisesti varsin yhteneväisiä. Erilaisten juonirakenteiden ja kertomusten etsiminen kyseisestä aineistosta ei siksi enää vaikuttanut parhaimmalta tavalta nostaa ydinsisältöä esille. Myöskään yhden tyyppikuvauksen, metaforan tai yhden uuden kertomuksen tuottaminen ei tässä vaiheessa tuntunut tutkimustehtävän kannalta parhaimmalta vaihtoehdolta. Tällöin jäi vaihtoehdoksi etsiä jokin muu analysointitapa, joka parhaiten ilmentäisi juuri tässä aineistossa kuvattujen kokemusten pohjalta syntyneiden merkitysten ja vaikutusten ydintä, joita sotalapsena ololla

on heidän elämänkulkuunsa ollut sekä mahdollisia vihjeitä ikääntyvien palvelujen kehittämissä haasteista.

Laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä perustuu yleensä tavalla tai toisella sen perusanalyysimenetelmään, sisällönanalyysiin kun kyseessä on kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysi (Tuomi & Sarajärvi 2009: 91-100). Sisällönanalyysi määrättyjen teemojen suhteen on mahdollinen ja aineistosta poimitaan sen sisältämät keskeiset aiheet, teemat. Tematisointi muodostuu lähes välttämättömyydeksi kun tyypittelyssä on tarpeen selvittää, miten eri teemat eri tyyppien yhteydessä esiintyvät. Silti itse aineisto määrää lopulta tilanteeseen parhaiten soveltuvan lähestymistavan. (Roos 1987: 39-44; Roos 1988: 201.) Analysointi merkitsee aineiston jäsentämistä ensin teemoittain ja sen jälkeen tapahtuvaa pelkistämistä kun taas tyypittelyssä on kyse tyyppikuvausten konstruoinnista eli aineistosta kootaan tiettyyn ryhmään ne tekstit, jotka piirteiden tai ominaisuuksien perusteella kuuluvat yhteen. Aineisto on mahdollista litteroinnin jälkeen järjestää teemoittain muun muassa niin, että kunkin teeman alla on jokaisen haastateltavan tähän teemaan kuuluva vastaus. (Eskola & Vastamäki 2007: 41-42; Rantala 2010: 114.) Koska narratiivisen analyysin lähestymistavat juonellistamisineen tai teemoihin kytkeytyvien tyyppikuvausten etsintä eivät alkuperäisistä suunnitelmista huolimatta lopulta tuntuneet istuvan tarkastelun kohteena olevaan valmiiseen sotalapsihaastatteluaineistoon, päädyttiin etenemään yleisen sisällön analyysin mukaan.

Jo aineiston keruun vaiheessa (kts. kappale 5.1) oli alkuperäisistä haastatteludokumenteista kirjattu tietokoneelle muistiin tutkimustehtävän kannalta oleellisilta vaikuttaneita alkuperäisilmauksia, elämäntavan ulottuvuuksien viitekehystä (kts. kappale 4.3) väljästi apuna käyttäen. Vaikka aineiston keruun vaihe ei vielä merkinnyt aineiston analyysiä, on siitä löydettävissä Kyngäksen & Vanhasen (1999: 3-11) tarkoittamia deduktiivisia tai Tuomen & Sarajärven (2009: 96-97) kuvaamia teoriaohjaavuuden piirteitä koska työn apuvälineenä käytettiin ennalta harkittua viitekehystä. Aineiston keruun vaiheen jäsenyys selkeytti analyysivaiheen alkua etenkin epäoleellisuuksien karsinnan suhteen. Seuraavaksi jokaisen yksittäisen sotalapsen alkuperäisestä haastatteludokumentista aineiston keruun vaiheessa muodostetut tiivistetyt word-dokumentit käytiin huolella läpi, erottamalla samasta aiheesta kertova lause tai lausekokonaisuus osiin ja merkitsemällä siihen kunkin informantin koodinumeron (01-08). Samalla jätettiin ulkopuolelle ne lauseet tai lausekokonaisuudet, jotka eivät millään muotoa liittyneet kysymyksen asetteluun eli tutkimustehtävään.

Seuraavassa vaiheessa aiemmin eroteltuja lauseita tai lausekokonaisuuksia alettiin pala palalta järjestellä niiden ilmisisällön perusteella aiheen, teeman mukaisesti A3-papereille ajallinen perspektiivi huomioiden. Tässä vaiheessa A3-papereita muodostui 16 kappaletta. Tämä alustava ja kahteen kertaan muokkautunut karkea jäsentely paljasti jälleen jo aiemmin esille nousseen asian eli haastatteludokumenttien sisällön yhteneväisyyden, jolloin selkeimmältä

vaihtoehdolta tuntui jatkaa aineiston käsittelyä puhtaasti aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaan, jotta syntyisi selkeä kuvaus ja teoreettinen jäsennys niistä merkityksistä ja vaikutuksista, joita sotalapsena ololla on ollut heidän elämänsäkuunsa, unohtamatta mahdollisia vaihtoehtoja ikääntyvien palvelujen kehittämishaasteista. Elämäntavan käsitteen eri ulottuvuuksien käyttö deduktiivisesti tai teoriaohjaavasti teemojen tai aihealueiden jäsentämiseksi ei sen sijaan vaikuttanut tässä kohtaa mielekkäältä vaihtoehdolta, jolloin pitäydyttiin puhtaasti aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä.

Aineistolähtöinen, induktiivinen sisällönanalyysi voidaan mieltää aineistosta lähteväksi analyysiprosessiksi eri vaiheineen, joista ensimmäinen liittyy analyysiyksikön valintaan, jota tutkimustehtävä ja aineiston laatu osaltaan ohjaavat. Seuraavat kolme vaihetta voidaan kuvata aineiston redusointina - pelkistämisenä, aineiston klusterointina - ryhmittelynä sekä abstrahointina - teoreettisten käsitteiden luomisena. (Kyngäs & Vanhanen 1999: 3-11; Tuomi & Sarajärvi 2009: 108-113.) Tässä työssä haastatteludokumentteihin oli perehdytty jo useaan otteeseen lukemalla ne moneen kertaan läpi yksityiskohtaisesti. Myös aineiston alustava, kahteen otteeseen suoritettu karkea jäsentely aiheittain, teemoittain edisti aineiston sisällön tuntemista syvällisemmin, joka osaltaan myös puolsi aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tältä pohjalta analyysiyksiköksi valikoitui lause tai lausekokonaisuus, joka tutkittavaan aineistoon ja tutkimustehtävään nähden tuntui tarkoituksenmukaisimmalta vaihtoehdolta.

Aineiston pelkistäminen merkitsee sitä, että aineistosta koodataan oleellisia ilmaisuja, jotka liittyvät tutkimustehtävään ja se voi tarkoittaa myös informaation tiivistämistä tai pilkkomista osiin (Kyngäs & Vanhanen 1999: 3-11; Tuomi & Sarajärvi 2009: 108-113). Tässä kohtaa A3-papereille kahteen otteeseen järjestetyille eli erotetuille lauseille tai lausekokonaisuudelle muodostettiin niiden ydinsisältöä parhaiten kuvaava pelkistetty ilmaus. Samassa yhteydessä aineistosta karsiutui pois osioita, jotka eivät olleet tutkimustehtävän kannalta oleellisia. Pelkistäminen osoittautui erittäin työlääksi aineistossa olevien erilaisten ilmaisutapojen ja käsiteltyjen aihepiirien, teemojen sisällöllisen eriyvyyden vuoksi, mutta siitä huolimatta päästiin etenemään aineiston ryhmittelyyn, luokkien muodostamiseen ja käsitteellistämiseen kohtuullisessa ajassa.

Aineiston ryhmittely tarkoittaa pelkistettyjen ilmausten tarkkaa läpikäyntiä yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia etsien sekä yhteen kuuluvien pelkistettyjen ilmaisujen yhdistämistä samaan, sisällön mukaan nimettyyn luokkaan, jolloin ryhmittely on jo osa abstrahointiprosessia. Abstrahointia eli käsitteellistämistä sekä luokkien muodostamista ja yhdistämistä jatketaan niin kauan kuin se sisällön kannalta on mielekästä. (Kyngäs & Vanhanen 1999: 3-11; Tuomi & Sarajärvi 2009: 108-113.) Pelkistettyjä ilmaisuja käytiin edelleen useaan kertaan läpi, jolloin varmistettiin niiden kuuluvuus samaan luokkaan. Tästä syystä pelkistettyjen, yhteen kuuluvien ilmausten listaaminen ja yhdistäminen samaan luokkaan kuuluviksi vei huomattavasti aikaa,

kun yhtäaikaaisesti oli huomioitava ensin muodostettavien alaluokkien sisällöllinen ja määrällinen selkeys. Ryhmittelyn ohessa aiemmin muodostetut alustavat aihepiirit - teema-alueet tarkentuivat ja täsmentyivät useaan kertaan, toimien samalla alustavina tiennäyttäjinä ryhmittelyn myötä syntyneiden luokkien muodostamisessa ja nimeämisessä.

Ryhmittelyn yhteydessä muodostuneille alaluokille annettiin niiden sisältöä mahdollisimman kattavasti kuvaavat nimet, jotka työn edetessä silti tarkentuivat, mikä osaltaan selkeytti seuraavaa vaihetta eli yläluokkien muodostamista ja niiden käsitteellistä nimeämistä. Yläluokkia muodostui yhteensä viisi sekä edelleen niitä ilmentäviä pääluokkia kaksi, joille syntyi lopulta yksi yhdistävä yläkäsite. Myös pääluokkien ja yhdistävän luokan muodostaminen vaati koko aineiston syvällistä tarkastelua useiden päivien ajan. Luokkien nimeämisen ja käsitteellistämisen lähtökohtana olivat sotalapsihaastatteluaineistosta tiivistyneet ydinasiat, jotka oli tarkoitus kuvata sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoiden tuntemin käsittein. Aineistolähtöisessä sisällönanalyyssissä syntynyt A3-papereille koottu 15 sivun aineistokokonaisuus luokkineen ja käsitteineen kirjattiin tekstinä ja taulukoina esitettäväksi tuloksiksi, jotka esitellään osiossa 6.

5.3 Luotettavuus ja eettisyys

Määrällisessä tutkimuksessa ominaisten validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden sijasta laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa huomio kiinnitetään muun muassa uskottavuuteen ja siirrettävyyteen sekä tutkimusprosessin kokonaisuuden arviointiin (Eskola & Suoranta 2008: 210-212; Tuomi & Sarajärvi 2009: 136-139; Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2010: 159-161). Opinnäytetyön luotettavuuteen, selkeyteen ja eettisten periaatteiden toteutumiseen on tietoisesti pyritty kiinnittämään huomiota kaikissa opinnäytetyön prosessin vaiheissa. Työn keskiössä olevaan sotalapsiteemaan on keskitytty huolella lähes puolentoista vuoden ajan muun muassa aihepiiriä koskeviin lehtiartikkeleihin, televisiodokumentteihin, elokuviin sekä tutkimuskirjallisuuteen että muuhun aihetta koskevaan kirjallisuuteen syvällisesti perehtymällä. Tutkimustehtävää oli työn kuluessa tarpeen tarkentaa vain sanallisen selkeyden vuoksi, jolloin ydinsisältö säilyi samana eli mitä merkityksiä ja vaikutuksia sotalapsena ololla on ollut heidän elämänsä ja mitä kehittämishaasteita se ikääntyvien palvelujen järjestämiseen mahdollisesti tuottaa. Aineiston hankintatavan muuttuessa oli tarkoituksenmukaista tarkistaa laadullisen työn filosofista taustaa ja ihmiskäsitystä kuvaavien näkökulmien soveltuvuus työn kannalta. Aineiston elämäntarinallinen ja historiallinen ulottuvuus huomioiden, tarinallinen lähestymistapa, narratiivisuus ja elämäkerrallisuus kulkivat edelleen käsi kädessä vaikka elämäkerrallinen lähestymistapa aineistosta johtuen painottui.

Opinnäytetyön luotettavuuden vuoksi myös aineiston hankinta ja hankintatavan muuttuminen alkuperäiseen suunnitelmaan nähden on eri vaiheineen pyritty kuvaamaan mahdollisimman tarkasti. Myös aineiston analysoinnin vaihtoehdot eri valintoineen on kuvattu työprosessin

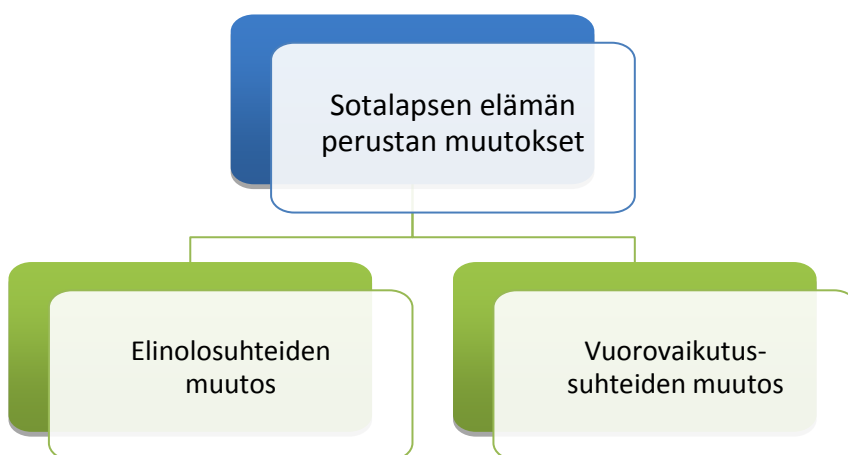
kannalta tarkasti. Samaan tapaan analyysin pohjalta muodostetut luokat käsitteineen on pyritty kuvaamaan (kts. kappaleet 6.1 -6.3) yksityiskohtaisesti ja ymmärrettävästi, jolloin ne ovat parhaiten lukijan arvioitavissa. Painopiste oli haastatteluaineistossa olleiden sotilasten kokemusten kattavassa esille tuonnissa, hyödyntämällä mahdollisimman paljon alkuperäisiä ilmauksia. Tarkoituksena oli luoda lukijan sijaiskokemusta edistävää tekstiä (Syrjälä 2007: 238-240). Analyysin tuloksena muodostettujen luokkien sisältöä, käsitteitä ja rakennetta on pyritty kuvaamaan sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoiden kannalta ymmärrettävillä termeillä, jolloin myös tulosten siirrettävyys toiseen vastaavanlaiseen kontekstiin on paremmin havaittavissa. Yleisenä pyrkimyksenä on ollut kuvata opinnäytetyön ja tutkimusprosessin vaiheita ja tehtyjen valintojen perusteita siten, että ulkopuolinen lukija pystyy kautta linjan seuraamaan mitä on tehty ja miksi. Tutkimuseettisiin periaatteisiin sisältyy muun muassa luotettavan tiedon tuottaminen ja tutkimuksen kohdehenkilöiden oikeuksien kunnioitus sekä aineiston asianmukainen käyttö ja säilytys (Mäkelä 2005: 9-20). Luotettavuus ja eettisyys korostuivat erityisesti tutkimusaineistoon valikoituneiden sotilasten haastatteludokumenttien käsitteilyssä. Henkilöiden anonymiteetti on suojattu koodinumeroin ja taustatietoja kuvattiin raportissa tarkoituksellisesti niukasti sekä varottiin alkuperäisilmaisujen esittämisessä tunnistettavuutta. Aineistolle on oltu uskollisia ja siihen perehdyttiin syvällisesti, pyrkimyksenä nostaa esille sotilasten kokemusmaailmaa ja sen merkitysvaikutuksia mahdollisimman kattavasti.

Arkistoaineiston käyttö opinnäytetyössä perustui kirjalliseen lomakkeeseen sitoumuksineen, jota säilytetään Kansanrunousarkistossa. Arkistoaineiston käytössä sitouduttiin noudattamaan tekijänoikeus- ja henkilötietolakia sekä muita arkistoaineiston käyttöä koskevia säännöksiä ja myös opinnäytetyön julkaisemiseen Theseus-tietokannassa pyydetään lupa, vaikka se tutkimuksissa ei ole välttämättömyys (Säädökset ja rajoitukset 2012). Julkaisulupa säilytetään Kansanrunousarkistossa. Julkaisuluvan otetta ei liitetä opinnäytetyöhän erikseen opinnäytetyöntekijän henkilötietosuojan takia. Opinnäytetyön tultua hyväksytyksi, alkuperäisestä haastatteludokumentaatiosta koostetut, alkuperäisilmaisuja sisältävät tiivistetyt word-dokumentit tullaan myös hävittämään.

6 TULOKSET

6.1 Elämän perustan muutokset

Tämän opinnäytetyön tutkimusaineistona käytetystä sotalasten haastatteluaineistosta muodostui sisällön analyysin tuloksena sotalapsen elämän perustan muutokset - yläkäsite, tarkoittaen yhdistävää luokkaa ja kokonaisuuden kuvaajaa tutkittavasta ilmiöstä. Sotalapsen elämän perustan muutosten pohjana ovat aineistosta muodostuneet kaksi pääluokkaa (Kuvio 3), elinolosuhteiden muutos sekä vuorovaikutussuhteiden muutos.

Kuvio 3: Sotalapsen elämän perustan muutosten kokonaisuus

Seuraavissa kappaleissa (6.2 ja 6.3) kuvataan elinolosuhteiden muutos - pääluokan ja vuorovaikutussuhteiden muutos pääluokan ydinsisältö.

6.2 Elinolosuhteiden muutos

Sotalasten elinolosuhteita, niiden muutoksia koskevassa osiossa merkittäviksi nousivat perhe- ja ympäristöolosuhteiden muutokset sekä kieli- ja oppimisolosuhteiden muutokset. Nämä kaksi osiota muodostuivat siltä pohjalta, miten kyseiset muutokset ilmenivät tutkimusaineistossa olleiden sotalasten ilmaisuissa, minkälaisen merkityksen ja vaikutuksen nämä muutokset heidän elämäntarinoissaan saivat (Taulukko 4). Seuraavissa kappaleissa käsitellään perhe- ja ympäristöolosuhteiden (6.2.1) ja kieli- ja oppimisolosuhteiden muutosta (6.2.2) yksityiskohtaisemmin, hyödyntäen alkuperäisilmaisuja kokemusten merkitysvaikutusten havainnollistajana.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Perheen tilanne ja asema (Suomessa)	Perhe- ja ympäristöolosuhteiden muutos	Elinolosuhteiden muutos
Perheen tilanne ja asema		

(Ruotsissa)		
Perheen talous ja asuinolosuhteet (Suomessa)		
Perheen talous ja asuinolosuhteet (Ruotsissa)		
Uuden kielen osaamattomuus	Kieli- ja oppimisolosuhteiden muutos	
Uuden kielen oppiminen		
Oman kielen osaamattomuus (unohtaminen)		
Oman kielen oppiminen (uudelleen)		
Vieraan kielen hallinta		
Kielestä johtuvat oppimisvaikeudet		

Taulukko 4: Elinolosuhteiden kokonaisuus

6.2.1 Perhe- ja ympäristöolosuhteiden muutos

Perhe- ja ympäristöolosuhteiden muutos tarkoitti sotilasten kohdalla perheen tilanteen ja aseman sekä perheen talouden ja asuinolosuhteiden muutosta. Sotilasten kuvausten mukaan nämä muutokset olivat merkittäviä ja totaalisia heidän silloisessa elämänsä elämässä (Taulukko 5).

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
<ul style="list-style-type: none"> -Kaksi poikaa, isä ja äiti, isän äiti hoitamassa. -Vanhempi sisar, nuorempi veli, äiti, isä sodassa. -Äiti kuollut, isä sodassa, äidin sisaren luona asuminen. -Isä, äiti, sisaret vanhempia. -Äiti, isä sodassa, paljon sisaruksia. -Insinööri, kotiäiti. 	Perheen tilanne ja asema (Suomessa)
<ul style="list-style-type: none"> -Äiti ja isä. -Mamma ja pappa (iäkkäitä), ei lapsia. -Isä ja äiti, ei lapsia. -Mamma ja pappa, isosisko. -Mamma ja pappa, ei lapsia. -Isä ja äiti. -Maanviljelijöitä. -Insinööri, kotirouva. -Insinööri, opettaja ja vapaaehtoistyöntekijä. -Hitsari, kotiäiti. -Seppä, sairaanhoitaja. -Postinkantaja, suntio, perheenäiti (ruoanlaittaja-ompelija) -Farmari (entinen). -Maanviljelijä, kunnallispoliitikko. 	Perheen tilanne ja asema (Ruotsissa)
<ul style="list-style-type: none"> -Oli tiukkaa (rahallisesti). -Oli yksi lehmä. -Ei varsinaista puutetta. -Vaativat olosuhteet, köyhyys. -Nuhjuiset vaatteet. -Vitamiinin puute. -Ei ollut kenkiä. 	Perheen talous ja asuinolosuhteet (Suomessa)

<ul style="list-style-type: none"> -Ei varaa ostaa mitään. -Vaatteet rikki, jäivät pieniksi. -Pieni mökki, yksi huone. -5 henkilöä pienessä mökissä. -Ahdas huoneisto. -Maalaistalossa muiden perheiden kanssa. -Piha ja kaupunki ahtaita. -Suomi pimeä paikka, pimeyttä. 	
<ul style="list-style-type: none"> -Ei ylenpalttisesti lahjoja. -Kaikilla hyvät ammatit. -Pyhä- ja arkivaatteet erikseen. -Oli varakas perhe. -Perheessä oli auto. -Hyvät ruoat. -Elämä yltäkylläistä. -Perhe varakas, asui omakotitalossa. -Oli biljardipöydät, varakasta väkeä. -Omat paikat, missä nukkua. -Naisten ja miesten puoli erikseen. -Sisä vessa, kylpyhuone, lämmin vesi. -Kaunis luonto. -Ympäristöstä pitäminen. -Kylä tehtaan ympärillä. -Kaunis paikka joen rannalla. -Lasten leikkialue. -Luonto tärkeä. 	Perheen talous ja asuinolosuhteet (Ruotsissa)

Taulukko 5: Perhe- ja ympäristöolosuhteiden kokonaisuus

Perhe- ja ympäristöolosuhteissa tapahtuneet ja elämäntaloon merkittävästi vaikuttaneet muutokset näyttäytyivät sotilasten elämäntarinoissa olosuhteiden kokonaisuuden eriävyyksien vertailuna ja kuvailuna. Yleensä ensimmäisenä kerrottiin lähinnä kotimaan perheen tilanteesta ja kokoonpanosta lähtötilanteesta sekä jonkin verran myös paluun aikaisista olosuhteista.

”...Isän äiti oli sitten hoitamassa keskustassa asuessa.”(01.)

”Äitini oli kuollut...ja isäni oli sodassa.”(02.)

Myös vastaanottavan maan perheen tilanne, kuvaukset perheen kokoonpanosta sekä etenkin perheen asemasta näyttäytyivät sotilasten elämäntarinoissa olevan erityisen tärkeällä sijalla.

”Tämä oli lapseton perhe...isä tai tää...oli tämmönen insinööri siinä...” (01.)

”Pappa oli insinööri ja mamma opettaja...”(02.)

”...Perheeseen kuului äiti...ja isä...Ja omistivat suuret tilukset.”(04.)

Sotalasten elämäntarinoissa kuvastuivat paljolti kotimaan perheen taloudellisen tilanteen ja asuinolosuhteiden ja ympäristön kuvaukset, jotka ilmensivät kokemusten kirjoa niukoista olosuhteista sekä lähtö että myös paluutilanteessa.

”Pieni mökki, yksi huone oli...Yks lehmä oli ja siitä piti saada kaikille elintarvikkeet...Ei ollu vanhemmilla varaa ostaa mitään...”(05.)

”Suomessa meitä asui 5 henkilöä pienessä mökissä.”(06.)

”Ajan mittaan vaatteet menivät rikki tai jäivät pieniksi...”(07.)

”Hankaluutta tuotti sopeutuminen Suomen vaatimattomiin olosuhteisiin, köyhyyteen...Sijaisvanhemmat lähettivät vaatteita ja muuta tavaraa...”(08.)

Vastaanottavan maan perheiden taloudellinen tilanne ja asuinolosuhteet lähiympäristöineen näyttäytyivät sotalasten elämäntarinoissa varsin erilaisina kotimaan olosuhteisiin nähden.

”...Me saimme...omat paikat, missä nukkua.”(02.)

”Sisävessat ne oli joo...Sanoisinko melko nykyaikainen varustus, kylpyhuoneet ja lämpimät vedet.”(01.)

”Elämä Ruotsissa oli yltäkyläistä, köyhästä Suomesta lähtöisin olevan tytön näkökulmasta.”(08.)

”...Vaatteet olivat aina hienosti pyhä ja arkivaatteet erikseen...”(02.)

”Omakotitalo...kauniilla paikalla, kirkasvetisen järven rannalla...”(07.)

Sotalasten kokemukset ilmensivät tältä osin niukkuuden sijaan koettua monenlaista arkiolosuhteiden vaurautta, joka haastattelupuheissa, kunkin elämäntarinassa korostui erityisesti.

6.2.2 Kieli- ja oppimisolosuhteiden muutos

Kieli- ja oppimisolosuhteiden muutokset näyttäytyivät sotalasten kohdalla vallitsevan kielen osaamattomuutena, kielen oppimisena (myös uudelleen), kielen hallintana sekä myös oppimisvaikeuksina. Sotalasten kuvausten mukaan näillä kieli- ja oppimisolosuhteiden muutoksilla oli erilaisia mittavia merkityksiä ja vaikutuksia elämänsä eri vaiheissa (Taulukko 6).

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
-En ymmärtänyt ruotsia. -Ei ymmärtänyt ruotsia lainkaan. -Ei puhunut eikä ymmärtänyt ruotsia. -Yhteisen kielen puuttuminen kauheaa. -En osannut sanaakaan ruotsia. -Perhe puhui vaan ruotsia.	Uuden kielen osaamattomuus
-Puhuttiin ruotsia veljen kanssa. -Ryhdyin yhtäkkiä puhumaan ruotsia. -Sanojen laitto peräkkäin mitä osaa.	Uuden kielen oppiminen

-Heti oppi kielen ja lukemisen. -Kyllä se ruotsin kieli oli.	
-Eivät osanneet enää suomea. -Täysin ummikkoruotsalainen. -Ei ollut yhteistä kieltä. -Oli unohtanut suomenkielen. -En osannut suomea. -Ei enää osannut suomea.	Oman kielen osaamattomuus (unohtaminen)
-Äiti luuli etten ymmärtänyt suomea. -Murre sanojen takia vaikea oppia suomea. -Ymmärsi, ei osannut puhua.	Oman kielen oppiminen (uudelleen)
-Oppi unohtuneen ruotsinkielen uudelleen. -Olin kaksikielinen. -Ruotsin kieli edelleen hallussa. -Helpompaa kirjoittaa ruotsiksi kuin suomeksi. -Toimin tulkkina.	Vieraan kielen hallinta
-Katastrofi suomenkielisessä koulussa kun ei ymmärtänyt. -Koulun käynnin sattumanvaraisuus väärinymmärryksen pelosta (ei oppinut lukemaan ja kirjoittamaan ruotsia). -Matematiikka tuotti ongelmia käsitteineen. -Ei pärjännyt hyvin koulussa. -Ruotsin ehtojen lukeminen. -Ulkoa lukeminen, vaikka ei ymmärtänyt sanaakaan. -Ei päässyt kouluun. -Ei päässyt oppikouluun. -Äidinkieli ja kirjoitus hankalaa. -Numerojen saanti vaati työtä. -Koulunkäynti tuntui alussa hankalalta. -Nelosia oli lukemisesta ja kirjoittamisesta. -Oikeinkirjoistuharjoitukset eivät sujuneet. -Jäi laskennosta jälkeen.	Kielestä johtuvat oppimisvaikeudet

Taulukko 6: Kieli- ja oppimisolosuhteiden kokonaisuus

Kieli- ja oppimisolosuhteet ja niissä tapahtuneet muutokset heijastuivat sotilasten elämäntarinoissa varsin voimakkaasti. Elämäntarinoissa ilmaistiin pääsääntöisesti ensimmäisenä uuden vastaanottavan maan kieliympäristöön joutumisen hämmennystä sekä siihen mukautumista uutta kieltä vähitellen oppien.

”En osannut sanaakaan ruotsia...”(02.)

”Se oli kyllä mä...se on kauheelta kyl tuntuupi sillä lailla...”(05.)

”Alussa kommunikointi oli vaikeaa.”(06.)

”Aina sitä mukaa kun löytyy uus semmonen sana, mitä se ympäristö ymmärtää niin sitähän käytetään.”(01.)

”Joo, silloin jo heti...Et kyl se ruotsin kieli oli.”(05.)

Seuraava merkittävä elämänvaihe, jossa kieliympäristö nousi sotilasten elämäntarinoissa uudelleen merkittävästi esille, tarkoitti paluuta kotimaahan ja sen kieliympäristöön. Ilmaisissa korostui oman kielen osaamattomuus tai unohtaminen sekä uudelleen oppiminen.

*”...Eikä meillä ollut uuden äitini kanssa yhteistä kieltä.”(02.)
 ”Aivan täysin ummikkoruotsalainen oon ollu tänne kun Suomeen tulin. Ja se oli tosi vaikeeta.”(05.)
 ”Äiti luuli pitkään, etten ymmärtänyt suomea, vaikka ymmärsinkin pikkuhiljaa aina enemmän ja enemmän...”(06.)*

Elämäntarinoista nousi esille myös aiemmin opitun vieraan kielen uudelleen opettelu sekä vieraan kielen osaaminen ja hallinta eri asteisesti myöhemmissä elämänkulun vaiheissa.

*”Ja vieläki on mulle oikeestaan helpompi kirjoittaa ruotsiks kun suomeks.”(01.)
 ”Siellä... oppi unohtuneen ruotsin kielen uudelleen.”(03.)
 ”...Menin kouluun olin luokan priimus...Olin kaksikielinen.”(06.)*

Merkittävälle sijalle sotalasten elämäntarinoissa nousivat kuvaukset erilaista oppimisvaikeuksista kieli- ja oppimisympäristöjen muutosten myötä. Kielestä ja sen vaihteluista johtuvat oppimisvaikeudet näyttäytyivät koulunkäynnin vaikeuksina sekä vastaanottavassa maassa että etenkin paluun jälkeen kotimaassa.

*”Se että mä luin joka kesä ruotsin ehdot.”(01.)
 ”...Eli koulussa en pärjännyt kovin hyvin...Myöhemmin esimerkiksi en päässyt oppikouluun.”(02.)
 ”Oikeinkirjoitusharjoitukset eivät myös ottaneet sujuakseen...”(04.)
 ”Pelko väärinymmärryksestä ja erilaisuuden tunne olivat kynnyks koulun menolle.”(08.)*

Useat kieli- ja oppimisympäristöjen muutokset näyttivät tarkoittavan sotalasten elämäntarinoissa oppimisvaikeuksien lisäksi myös vaikeutta päästä jatko-opintoihin heidän myöhemmissä elämänkulun vaiheissaan.

6.3 Vuorovaikutussuhteiden muutos

Sotalasten vuorovaikutussuhteita, niiden muutoksia käsittelevässä osiossa merkittäviksi muodostuivat kiinnittyminen perhe- ja lähiyhteisöön, irrottautuminen perhe- ja lähiyhteisöstä sekä sopeutuminen perhe- ja lähiyhteisöön. Kyseiset kolme osiota muodostuivat sen pohjalta, miten kyseiset aihealueet ilmenivät tutkimusaineistossa olleiden sotalasten ilmaisuissa eli minkälaisen merkityksen ja vaikutuksen nämä aihepiirit heidän elämäntarinoissaan saivat (Taulukko 7). Seuraavissa kappaleissa käsitellään kiinnittymistä perhe- ja lähiyhteisöön (6.3.1), irrottautumista perhe- ja lähiyhteisöstä (6.3.2) ja sopeutumista perhe- ja lähiyhteisöön.

söön (6.3.3) yksityiskohtaisemmin, hyödyntäen alkuperäisilmaisuja kokemusten merkitysvai-
kutusten havainnollistajana.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Kiintymys ja huolenpito	Kiinnittyminen perhe- ja lähiyhteisöön	Vuorovaikutussuhteiden muutos
Yhdessä oleminen (yhteisösuhteet)		
Tapojen ja sääntöjen oppiminen		
Leikkiminen (kaverisuhteet)		
Voimavarojen karttuminen		
Oman alkuperän ja juurien tiedostaminen	Irrottautuminen perhe- ja lähiyhteisöstä	
Eron ja lähtemisen vaikeus		
Yhteydenpidon katkeaminen		
Yhteydenpidon jatkuminen (kirjeitse)		
Yhteydenpidon jatkuminen (käynnit)		
Vierauden tunne (omassa kodissa)	Sopeutuminen perhe- ja lähiyhteisöön	
Kaipausta takaisin (Ruotsiin)		
Etäiset suhteet vanhempiin		
Etäiset suhteet sisaruksiin		

Taulukko 7: Vuorovaikutussuhteiden kokonaisuus

6.3.1 Kiinnittyminen perhe- ja lähiyhteisöön

Kiinnittyminen perhe- ja lähiyhteisöön näyttäytyi sotalasten kohdalla vastaanottavan maan perheeseen kiintymisenä, uusina vuorovaikutussuhteina ja tapoina sekä saatuina voimavaroina. Sotalasten elämäntarinoiden ilmaisujen perusteella kiinnittymisellä uuteen perhe- ja lähiyhteisöön oli keskeinen merkitys heidän silloisessa elämänsä vaiheessaan (Taulukko 8).

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
<ul style="list-style-type: none"> -Valinta valokuvan perusteella (saivat kuvan ennakoita). -Papereissa valmiiksi perhe (ei valintatilanteeseen joutumista). -Oli valittu (ennalta), mammalla ja pappalla oli jo kaikki tiedot. -Kauan odotettu ja kaivattu. -Otettu pikkusiskoksi. -Suojelivat ja varjelivat kaikelta. -Huolehdittiin erittäin hyvin. -Sain heti hienon nukan. -Tehtiin voittaja (kilpailussa) tarkoituksella. -Papan tyttö aina. -Tunsi (ruotsalaisvanhemmat) omikseen. 	Kiintymys ja huolenpito

<ul style="list-style-type: none"> -Olisivat pitäneet (jos vain olisivat saaneet pitää). -Sain sellaista rakkautta kuin pieni lapsi tarvitsee. -Tunsi saavansa rakkautta koko elämän varalle. -Rakkautemme oli niin suurta. -Ei parempia voi saada (hyvät eväät elämään). -Ei sellaisia tunteita omiin vanhempiin kuin ruotsalaisiin, positiivinen ja kannustava vaikutus elämään. 	
<ul style="list-style-type: none"> -Mamman kanssa harjoituksissa. -Papan mukaan kirkkoon. -Pappa soitti nukkumaan mennessä. -Kasvatti-isän kanssa pilkillä ja harjoituksissa. -Kävimme aina sunnuntaisin autoajelulla. -Keväisin koko perhe pyöräili. -Usein piknikillä, uimarannalla ja mökillä (yhdessä). -Soitettiin pianoa ja laulettiin. -Käytiin kuuntelemassa soittokuntaa puistossa. -Ruokailu lähisukulaisten kanssa ennen joulupakettien avaamista. -Aivan ihana pääsiäinen (kaipaa vieläkin). -Juhannus ja juhannussalot (jäivät mieleen). -Joulu oli fantastinen (joulupukki tuli säkin kanssa). -Joulu vietettiin kasvattiäidin lapsuudenkodissa. -Joulut ihania (isot juhlat ja tanssittiin kuusen ympärillä). -Lucia-kulkuetta käytiin katsomassa joka vuosi. 	Yhdessä oleminen (yhteisösuhteet)
<ul style="list-style-type: none"> -Ei riideltä lasten nähden. -Ei pyydetty tai vaadittu mitään. -Ei riideltä rahasta tai vastaavasta. -Muutenkin tavat säännöllisemmät. -Pöytään tultiin ja noustiin samaan aikaan. -Aamu,- ilt- ja ruokarukoukset olivat tapana. -Iltarukouksen opin Ruotsissa. -Oli tapana laittaa pyhäkoulussa kolikko säästölippaaseen. 	Tapojen ja sääntöjen oppiminen
<ul style="list-style-type: none"> -Oli kavereita, enimmäkseen tyttöjä, vähemmän poikia. -Istumis- ja miettimispaikka samanikäisen pojan kanssa. -Kesällä oli lapsia, joiden kanssa leikkiä. -Kotieläin parhaana ystävänä. -Lähteminen mukaan. -Olivat kiusanteossa. -Tekivät kauhujuttuja (kepposia). 	Leikkiminen (kaverisuhteet)
<ul style="list-style-type: none"> -Koki olon ihan positiivisena. -Jäi positiiviset ja hyvät muistot. -Vain positiivisia muistoja (unelmapaikka). -Kaikki meni ihan kivasti. -Vain hyviä kokemuksia. -Paljon sellaista, mitä Suomessa ei olisi saanut. -Suurimmaksi osaksi miellyttäviä muistoja. -Antoi sitkeyttä ja eteenpäin pyrkivyyttä. -Ei jäänyt traumoja. -Uskoa omiin voimavaroihin. -Itseluottamus lisääntyi. -Koettu humanitaarisuus pohjana elämäntyölle. -Vaikutti ammatinvalintaan. 	Voimavarojen karttuminen

Taulukko 8: Perhe- ja lähiyhteisöön kiinnittymisen kokonaisuus

Kiinnittyminen uuteen perhe- ja lähiyhteisöön näyttäytyi kaikkien sotalasten kohdalla hyvin merkityksellisenä. Elämäntarinoista nousevat ensimmäisenä esille hyvää vastaanottoa ja lapsesta huolehtimisesta koskevat ilmaiset ja niiden merkityksen tärkeys.

”...Minkäänlaista valintatilanteeseen joutumisen tunnetta ei ollut.”(04.)

”...Mä olin kauan odotettu ja kaivattu ku vihdoinkin tulin.”(01.)

”Vastaanotto oli hyvä...Huolehdittiin erittäin hyvin...”(03.)

Erittäin merkittävästi sotalasten elämäntarinoiden kuvauksissa nousevat esille ilmaiset kiintymyksestä ja rakkaudesta, jota kasvatusvanhemmat osoittivat heitä kohtaan ja mitä sotalapset tunsivat näitä kasvatusvanhempiaan kohtaan.

”...Että mä olin enemmän niin kun pappan tyttö aina...”(05.)

”...Antaneet kaikkensa jos vaan ois saanu pitää.”(01.)

”...Emme tarvinneet sanoja. Sillä rakkautemme oli niin suurta.”(06.)

”...Että tunsin saavansa rakkautta hirveen koko elämän varalle.”(01.)

Sotalasten elämäntarinat ilmentävät useita yhdessä olemista ja yhdessä tekemistä kuvaavia asioita. Ilmaisuista nousevat esille tiivis yhdessä toimiminen ja oleminen kasvattivanhempien ja koko perheen kanssa sekä erilaisten merkityksellisiltä tuntuneiden juhlien viettäminen lähisukulaisten kanssa.

”...Näähän oli silloin harjoituksia ja se oli kivaa olla sitte näissä...”(01.)

”Ja me oltiin aina niin pappan kanssa siellä kirkossa oltiin...”(05.)

”Aina keväisin koko perhe pyöräili järven toiselle puolelle...”(07.)

”Siellä soitettiin pianoa, laulettiin ja me myös näyttelimme...”(02.)

”...Menimme potkukelkalla jonnekin, jossa oli isot juhlat ja

tanssittiin kuusen ympärillä, niin kuin Ruotsissa on tapana.”(02.)

Myös erilaisten arjen tapojen ja arjen toiminnan sääntöjen oppiminen nousivat esille sotalasten tarinoista. Ne ilmenivät perheen käyttäytymissääntöjen ja kulttuuristen tapojen kuvailuna, joilla oli tärkeä vaikutus arkipäivän käytännön toiminnassa.

”...Ne ei koskaan riidelly lasten nähden, mä en koskaan nähny...”(05.)

”Kaikki tavat olivat Ruotsissa muutenkin paljon säännöllisemmät.”(02.)

”Ruotsissa meillä tapana rukoilla aina aamu, ilta ja ruokarukoukset.”(06.)

Sotalasten elämäntarinoissa kuvailtiin myös sotalapsena olon elämänvaiheeseen kuuluneita kaverisuhteita ja lapsille ominaisia leikkejä. Kaverisuhteita ja leikkejä kuvattiin varsin vähän, jolloin niiden merkitys ei erityisesti korostunut.

”Mut kyl siellä kavereita oli, enimmäkseen siellä oli tyttöjä...”(01.)

”...Ollaan tehty semmosia kauhujuttuja, ku mitä ei ois saanu tehdä...”(05.)

Sotalasten elämäntarinat ilmensivät myös heidän yleistä, yhteenvedon omaista näkemystään sotalapsena olon merkityksestä ja vaikutuksesta heidän elämänkulkunsa kokonaisuuteen.

”...On nähnyt vähän muutakin kuin kotimaan...”(03.)

”Evakkoja ei Suomessa kohdeltu niin ystävällisesti kuin sotalapsia Ruotsissa.”(08.)

”...Ja muistelenkin sitä aikaa lämmöllä.”(02.)

”...Että minusta on tullu paljo sitkeempi, eteenpäin pyrkivä...”(05.)

”Usko omiin voimavaroihin vahvistui ja itseluottamus lisääntyi.”(08.)

Arvioidessaan sotalapsena olon kokonaisuutta, korostui edellä kuvatuissa yhteenvedon omi-
sissa, elämäntarinoihin sisältyneissä ilmauksissa voittopuolisesti sotalapsena olon myönteiset
puolet ja vaikutukset suhteessa myöhempään elämänkulkuun.

6.3.2 Irrottautuminen perhe- ja lähiyhteisöstä

Irrottautuminen perhe- ja lähiyhteisöstä tarkoitti sotalasten kohdalla oman todellisen alkupe-
rän tiedostamista, eroon joutumista ja yhteydenpidon vaihtelevuutta siihen perhe- ja lähiyh-
teisöön, johon oli ehtinyt kiinnittymään. Sotalasten elämäntarinoiden ilmaisujen mukaan ir-
rottautumisella tästä perhe- ja lähiyhteisöstä on ollut huomattavia vaikutuksia heidän silloi-
seen sekä myöhempään elämänkulkuunsa (Taulukko 9).

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
<ul style="list-style-type: none"> -Ei kutsuttu isäksi, vaan oli setä. -Alitajuinen ymmärrys isän ja sedän erosta. -Isompana ymmärrys, ettei oikea perheenjäsen. -Huomautettiin, ettei ole ruotsalainen vaan suomalainen. -Omista vanhemmista hankittiin valokuva. 	Oman alkuperän ja juurien tiedostaminen
<ul style="list-style-type: none"> -Mamma ja pappa itkivät (kielteinen päätös Suomesta). -Viimeiset lähdöt koittivat. -Riistetty irti vanhemmista. -Ruotsista lähtö oli vaikea. -Otti kiinni hetekan jalasta. -Isät menivät piilottelemaan pahaa oloaan. -Ei halunnut lähteä takaisin Suomeen. -Se oli niin iso riuhtaisu. -Ei olisi millään halunnut lähteä. 	Eron ja lähtemisen vaikeus

-Vaikeasti käsiteltävä asia. -Epävarma, ihmettelevä olo. -On pakolainen.	
-Välit katkaistiin. -Ei uskaltanut kysyä yhteyksiä. -Kielletty aihe. -Yhteydenpito katkaistiin. -Ei yhteydessä.	Yhteydenpidon katkeaminen
-Yhteyden pitäminen. -Piti yhteyttä. -Pitäisi jotakin kirjoittaa. -Kasvattivanhemmat aktiivisia yhteydenpidossa. -Mamma piti yhteyttä.	Yhteydenpidon jatkuminen (kirjeitse)
-Kävi heidän luonaan. -Kävi vain kerran. -Mamman aikana kävi muutaman kerran. -Kävi tervehtimässä kasvattiperhettä. -Käytiin paljon siellä. -Yhteydessä päivittäin. -Vieläkin yhteydessä ja kesällä menossa. -Pidetään yhteyttä ja mennään käymään. -Kesällä aikomus tavata. -Ovat myös käyneet. -Hauskaa, kun olivat Suomessa. -Mamma oli täällä.	Yhteydenpidon jatkuminen (käynnit)

Taulukko 9: Perhe- ja lähiyhteisöstä irrottautumisen kokonaisuus

Sotalasten elämäntarinoissa kotimaahan paluuta edelsi eri asteinen tietoisuus omasta alkuperästä ja kansallisista juurista, joka konkretisoitui kuvauksiin eron hetkestä siitä perhe- ja lähiyhteisöstä, johon oli ehtinyt kiinnittymään. Eron ja lähtemisen tilanne ilmensi sekä sotalapsen että kasvattivanhempien kohdalla vahvaa tunnetilaa, jolla oli vaikutuksia myös tulevassa elämänkulussa.

”Et kai minä sen jonkin verran alitajuisesti tajusin senkin ehkä...”(01.)

”...Välillä niin kun mua huomautti, että sä et ole ruotsalainen...”(05.)

”...Jokainen sormi irrotettiin yksitellen hetekan jalasta...En olisi millään halunnut lähteä.”(06.)

”Isät menivät pilareiden taakse piilottelemaan pahaa oloaan.

Se oli kova hetki itse kullekin.”(07.)

”Et se oli jo niin iso riuhtasu, et sen jälkeen ei mikään ollu enää mitään...”(01.)

Sotalasten kuvauksissa myös yhteydenpidon merkitys, useus ja yhteydenpidon eri tavat kasvattiperheeseen nousevat esille merkityksellisinä asioina. Yhteydenpito saattoi katketa kokonaan tai se jatkui edelleen kirjeitse. Toisaalta yhteydenpito saattoi toisten kohdalla tarkoittaa

taa vain yhtä tai harvoja yksittäisiä tapaamisia myöhemmin kun taas toisten kohdalla yhteydenpito ja tapaamiset kummassakin maassa olivat muodostuneet säännöllisiksi ja tiiviiksi.

”Niin no se katkastiin sitte ku mä olin täällä ni katkastiin tää yhteydenpito.”(01.)

”Mamma joo kirjotti sitte siellä, mutta hirveen vähän täältä pidettiin yhteyttä sitte ...”(05.)

”...Kasvatusvanhempani olivat aktiivisempia kuin omat vanhempani... He kertoivat kuinka he voivat, kun olin itse Suomessa.”(06.)

”Jouluisin tosin lähtee kortti molempiin suuntiin.”(07.)

”...Kirjoittelen vieläkin...”(02.)

”Että kyll meillä hirveen hyvä tämmönen henki on ja pidetään yhteyttä...Edelleen juu...mennään tässä ihan käymään.”(05.)

Sotalasten elämäntarinoiden mukaan yhteydenpito näyttäytyi jokaisen kohdalla yksilöllisesti, päättyen esimerkiksi jo lapsuuden elämänvaiheessa kun taas joidenkin kohdalla yhteydenpito saattoi jatkua edelleen aikuisiän eri elämänvaiheissa varsin tiiviisti.

6.3.3 Sopeutuminen perhe- ja lähiyhteisöön

Sopeutuminen perhe- ja lähiyhteisöön merkitsi sotalasten kohdalla kotimaahan paluun myötä ilmennyttä vierauden tunnetta sekä kaipuuta siihen perhe- ja lähiyhteisöön, johon oli ehtinyt kiinnittymään. Sotalasten elämäntarinoiden ilmaisuista välittyy lisäksi etäisyys omiin vanhempiin sekä sisaruksiin. Mukautumisella entiseen, mutta nyt uuteen, vieraalta tuntuvaan perhe- ja lähiyhteisöön on ollut merkittäviä vaikutuksia sekä silloiseen että myöhempään elämäntapaan (Taulukko 10).

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
-Vieraat päät ikkunassa. -Ihan uusi paikka. -Ei ole minun isä eikä äiti. -Ei minun vanhemmat. -Eriolaista, mihin oli tottunut. -Tästä ei tullut kotia enää.	Vierauden tunne (omassa kodissa)
-Tykkäsin olla siellä. -Olisin jäänyt sinne. -Olisin jäänyt. -Yritin karata sinne. -Ikävän vuoksi lähetettiin takaisin. -Ruotsin koti läheisempi.	Kaipausta takaisin (Ruotsiin)
-Ei lämmin suhde äitiin. -Isä yritti hakea yhteyttä. -Ei tullut toimeen äidin kanssa. -Isän kanssa tuli toimeen, ei äidin. -Ei lämpimiä perhesuhteita.	Etäiset suhteet vanhempiin

-Ei oikea suhde. -Äiti ei ymmärtänyt. -Ei yhteishenkeä lapsen ja äidin välillä. -Äiti – lapsi rakkautta ei enää ollut. -Oli vieraantunut.	
-Nuorempi veli ulkopuolinen. -Ei sisarushenkeä ja yhteyttä. -Siskot ja veljet jäivät rajan toiselle puolelle. -Piti itseään väliinpuotoajana. -Ei omien puolien pitoa. -Anteeksi, että on olemassa. -Arkuus ihmisiä kohtaan.	Etäiset suhteet sisaruksiin

Taulukko 10: Perhe- ja lähiyhteisöön sopeutumisen kokonaisuus

Sotalasten elämäntarinoissa kotimaahan paluu ilmeni ensimmäiseksi vierauden tunteena perheenjäseniä, etenkin vanhempia sekä koti ja lähiympäristöä kohtaan. Samanaikaisesti ilmeni kaipausta ja ikävöintiä siihen perhe- ja lähiyhteisöön, josta oli joutunut palatessa luopumaan.

”Niin se oli hirveetä...Et miksi minut on tämmöseen paikkaan viety.

Se oli ja mä aina sanoin, et ei ei oo niin kun mun isä eikä äiti.”(05.)

”...Jäi niin paljo ikävä kaivelemaan, et he lähettivät mut takasin sinne.”(01.)

”Sopeuduin kyllä aika nopeasti myös takaisin Suomeen, vaikka se olikin erilaista, kuin mihin olin tottunut.”(02.)

”Oli, et täst ei tullu enää sillai kotia täältä.”(01.)

Sotalasten elämäntarinat ilmensivät monella tapaa kotiinpaluun jälkeistä, jopa pysyväksi jäänyttä vierautta ja etäisyyttä omiin biologisiin perheenjäseniin. Etäisyys ja viileys perhesuhteissa korostui etenkin suhteessa vanhempiin, erityisesti äitiin.

”...Et oisko nyt niin kovin lämpimät ollu...Et kylhän se isäki joskus yritti siis hakee niin ku yhteyttä minuun myöhemmässäkin vaiheessa.”(01.)

”Ei meillä ei ollu äitin kans enää sen jälkeen yhtään kun mä tulin Suomeen...Et mä olin niinku vieraantunu.”(05.)

”Et mä pidin itteeni vähän niinku väliinpuotoajana sitte taas siellä...”(01.)

”Meillä ei oo mitenkään semmosta niin kun rakkautta toisiimme...Kyl ne niin kun mun siskot ja veljet on jääny sinne rajan toiselle puolelle.”(05.)

Sotalasten elämäntarinoiden mukaan etäisyys ja viileys suhteessa biologiseen perheeseen vaikeutettiin jättämällä varsinkin pysyväksi. Sen sijaan kasvattiperhettä ja sen jäseniä kohtaan tunnettiin kiintymystä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta vielä vuosienkin päästä.

7 POHDINTAOSUUS JA KEHITTÄMISNÄKÖKULMAT

7.1 Tulosten erittely ja vertailu aiempiin tutkimuksiin

Sodat ovat kautta aikojen aiheuttaneet laajojen historiallisten ja yhteiskunnallisten muutosten ohessa monitahoisia ja peruuttamattomia seurannaisvaikutuksia myös yksittäisten ihmisten elämänkulkuihin. Suomen historiassa merkittävimmät tapahtumat kulminoituivat talvi- ja jatkosotaan, tarkoittaen samalla myös mittavaa käännekohtaa yksittäisten kansalaisten silloiseen elämänvaiheeseen, riippumatta siitä oliko kyseessä lapsi tai aikuinen. Tämän laadullisen opinnäytetyön ensimmäisenä lähtökohtana oli kuvata sodan tiimellyksestä tilapäisesti muihin Pohjoismaihin siirrettyjen kahdeksan sotalapsen kokemusten pohjalta niitä keskeisimmiksi nousseita merkityksiä ja vaikutuksia, joita sotalapsena ololla on ollut heidän elämänsä, lisäksi näin tietämystä ja ymmärrystä jo seniori-ikään ehtineiden sotilaiden elämänsä mahdollisista erityispiirteistä. Kehittämistoiminnan lähtökohdaksi tehdyn tutkimusluonteisen osuuden lisäksi toisena tehtävänä oli kuvailla tulosten pohjalta esille nousevia kehittämishaasteita ikääntyvien palvelujen järjestämisessä.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelun alla olleiden kahdeksan sotilaiden kahdeksan sotilaiden haastatteludokumentin sisällön analyysin päätulos voidaan tiivistää sotilaiden elämän perustan muutokset - käsitteeseen. Sotilaiden olo muissa Pohjoismaissa sekä paluu kotimaahan merkitsivät monia täydellisiä ja toistuneita muutoksia kaikilla elämänsäalueilla, elämänsä kannalta helposti haavoittuvassa lapsuuden elämänvaiheessa. Tarkastelun kohteena olleiden sotilaiden syntymävuodet vaihtelivat vuosien 1931 ja 1940 välillä. Ero perheestä, lähtö sotilaiden tapahtui osalla 3-4 vuoden iässä ja osalla taas 6-10 ikävuoden välillä, ilmentäen siten Räsänen (1988: 32-42, 71-77) tutkimuksessa esiin nousseita linjaa, jossa valtaosa sotilaiden oli lähtenyt Ruotsiin 3-9 vuoden ikäisinä. Tarkastelun kohteeksi valikoituneiden sotilaiden olo naapurimaassa kesti keskimäärin kolme vuotta ja pisimmillään lähes kuusi vuotta, eikä siten erityisesti poikennut Räsänen (1988: 32-42, 71-77) tutkimista sotilaiden, joista neljänneksellä sotilaiden olo oli kestänyt yhteensä yli kolme vuotta. Tässä työssä tarkastelun kohteena olleiden kahdeksan sotilaiden kohdalla vain kahden osalla toteutui kaksi erillistä ajanjaksoa naapurimaassa.

Sotilaiden elämän perustan ja hyvinvoinnin kannalta merkitysvaikutuksiltaan keskeisessä asemassa oleva elinolosuhteiden kokonaisuus muuttui täydellisesti, tarkoittaen ensimmäisenä perhe- ja ympäristöolosuhteiden muuttumista. Lastensierrot merkitsivät eroa omista vanhemmista ja sisaruksista, mutta tämän aineiston sotilaidet eivät kyseistä lähtövaihetta erokokemuksineen juuri kuvailleet. Sen sijaan perheen tilanne ja asema niin oman perheen kuin kasvattiperheen osalta nousivat tärkeiksi. Omassa perheessä isä oli useimmiten sodassa, jolloin päävastuu lapsista ja perheen taloudesta oli jäänyt äidille tai jollekin sukulaiselle. Sotilaiden perheissä sisaruksia oli pääasiassa kaksi tai enemmän. Sotaan kulminoituva aineellinen niuk-

kuus ja arkiolosuhteiden puutteet olivat useimmiten vahvasti läsnä niin lähtö- kuin paluuvaiheessakin, eikä totuttua huonompiin olosuhteisiin palaaminen ollut helppoa. Tämä selittyi sillä, että erilaiset sosiaaliset syyt olivat lastensiirtojen valintojen pohjana (Salminen 2007: 296-305). Vastaavasti myös Räsänen (1988: 24-31, 42-45, 71-77) tutkimus ilmensi sotalasten perheiden poikkeavan keskivertoperheestä, tarkoittaen virallisten valintakriteerien kuten asuinpaikan turvallisuuden, isän rintamalla olon, vanhemman kuoleman tai vastaan sosiaalisen syyn ilmenemistä perheessä sekä muistikuvia sotaan kulminoituneesta aineellisesta puutteesta ennen lähtöä. Paluuvaiheessa leimallisia olivat asumisen ahtausta sekä ruoan ja vaatteiden puute, jotka vaikuttivat sopeutumiseen.

Kasvattiperheen tilanne ja asema näyttäytyi varsin toisenlaisena. Sotalapset sijoittuivat useimmiten perheeseen, joissa kasvattivanhemmat olivat jo hieman vanhempia ja lapsettomia. Muutamissa tapauksissa perheisiin kuului myös samanikäisiä tai hieman vanhempia lapsia. Räsänen (1988: 32-42, 71-77) tutkimuksessa sotalapset olivat kuvanneet ruotsalaisia isiä ja äitejä biologisia vanhempiaan joitain vuosia vanhemmaksi ja heistä viidennes oli sijoittunut lapsettomaan perheeseen taikka perheen lapset olivat jo aikuistuneet, joten reilu kolmannes oli ainoan lapsen asemassa. Kasvattivanhempien ammatillisen aseman vakiintuneisuus ja korkeampi koulutustaso korostuivat siten, että myös perheiden äideillä oli yleensä jokin koulutus. Ravinnon tai vaatteiden suhteen ei niukkuutta esiintynyt vaan kasvattiperheiden hyvä taloudellinen asema merkitsi jopa arkielämän yltykkyä. Asuinolosuhteissa korostui oman tilan ja nykyaikaisen varustetason merkitys. Myös viihtyisyys ja luonnon merkitys lähiympäristön suhteen osoittautui tärkeäksi perhe- ja ympäristöolosuhteiden kokonaisuudessa. Aiempi tutkimus sotalapsista osoitti, että ruotsalaisen perheen talous ja sosiaalinen asema etenkin isän ammatin suhteen oli ollut suomalaista selvästi parempi, jolloin elintason muutos saattoi näyttäytyä varsin suurena (Räsänen 1988: 32-42, 71-77).

Elinolosuhteiden kokonaisuuden muutokseen sisältyi lisäksi toisena oleellisena alueena kieli- ja oppimisolosuhteissa tapahtuneet useat ja merkittävät muutokset. Uuteen ympäristöön siirtyminen merkitsi tavallisesti sitä, ettei uuden kasvattiperheen kanssa ollut yhteistä kieltä aluksi ollenkaan ja myös Räsänen (1988: 32-42, 71-77) tutkimista sotalapsista ainoastaan 6 % osasi lähtiessään ruotsia. Tässä työssä tarkastelun kohteena olleen haastatteluaineiston perusteella kielen osaamattomuus aiheutti sotalasten kohdalla suurta hämmennystä ja ongelmia arjen vuorovaikutuksessa vaikka kieltä opittiin kuitenkin varsin pian. Kotimaahan paluun jälkeinen kielen osaamattomuus näyttäytyi edellistä ongelmallisempina. Suomen kieli oli voinut unohtua täysin jos sitä ennen lähtöä oli edes ehtinyt oppimaan. Näin toistui jälleen tilanne, jolloin yhteistä kieltä oman perheen ja lähiyhteisön välillä ei aluksi ollut. Suomen kielen oppiminen (uudelleen) osoittautui huomattavasti hankalammaksi. Vaikka kieltä vähitellen ymmärsikin, osoittautui puhuminen vaikeaksi. Vastaava tilanne ilmeni Räsänen (1988: 42-45) tut-

kimuksessa, jonka mukaan 50 % ei palatessaan ymmärtänyt lainkaan suomea ja 22 % ymmärsi jonkin verran vaikka ei sitä pystynytään puhumaan.

Ajan kuluessa myös aiemmin opittu ruotsin kieli saattoi unohtua vaikka useimmiten opittu ruotsin kieli pysyi hyvin hallussa ja suomen sijaan ruotsiksi kirjoittaminen saattoi olla myöhemminkin helpompaa. Ympäristön muutoksiin kietoutuneet kieli- ja oppimisolosuhteiden muutokset merkitsivät myös mittavia oppimisvaikeuksia etenkin paluun jälkeen suomenkielisessä koulussa, eikä niiltä vältytty vaikka koulunkäynti olisi jatkunut ruotsinkielisessä koulussa. Vaikeudet ilmenivät erityisesti kirjoittamisessa ja lukemisessa. Kielen useisiin vaihteluihin kulminoituneet oppimisvaikeudet heijastuivat myös sotalasten jatko-opintoihin pääsyssä. Räsänen (1988: 45-47, 71-77) ja Evansin (1984: 44-56) tutkimusten mukaan ympäristön vaihdoksiin liittyneet koulunvaihdot ja kielivaikeudet johtivat sotalasten osalta vertailuryhmiä alhaisempaan koulutustasoon, heijastuen siten työelämään ja tulotasoon vaikka heidän kielitaitonsa tiettyn rajaan asti olikin parempi.

Sotalapsen elämän perustan ja hyvinvoinnin kannalta toinen merkitysvaikutuksiltaan keskeinen alue elinolosuhteiden kokonaisuuden ohella liittyy vuorovaikutussuhteiden kokonaisuuteen. Elinolosuhteiden muuttuessa myös vuorovaikutussuhteet muuttuivat, tarkoittaen ensimmäisessä vaiheessa kiinnittymistä perhe- ja lähiyhteisöön vastaanottavassa maassa. Kiinnittyminen uuteen vastaanottavaan perheeseen ja lähiyhteisöön näytti tapahtuneen nopeasti. Sitä edisti tunne siitä, että lapsi oli odotettu ja hänet otettiin hyvin vastaan pitäen perheenjäsenenä. Vahvaa kiinnittymistä edisti myös sotalapsen saama hyvä huolenpito ja kokemus molemminpuolisesta kiintymyksestä ja rakkaudesta vastaanottavassa perheessä. Myös tiivis yhdessäolo ja toimiminen arjessa sekä vapaa-aikana kasvattivanhempien, muun perheen ja lähiyhteisön kanssa edistivät merkityksellisiksi muodostuneiden sosiaalisten perhe- ja yhteisösuhteiden syntymistä ja niihin kiinnittymistä. Myös pitkä aika on edistänyt kiintymyssuhteen rakentumista ja kiinnittymistä uuteen kasvuympäristöön (Räsänen 1988: 71-77, 80). Perheessä ja lähiyhteisössä opittiin myös tärkeitä arkielämään liittyviä säännönmukaisia tapoja ja käytäytymissääntöjä. Sotalasten arkielämään sisältyi myös tavallisia kaverisuhteita ja lasten leikkejä, mutta tässä aineistossa niiden merkitysten kuvailu jäi vähäiseksi.

Kokonaisuutta arvioidessaan sotalasten elämäntarinat ilmensivät hyviä kokemuksia ja muistoja. Traumojen sijasta esille nousivat muun muassa sitkeys, itseluottamus sekä vaikutus jopa työelämään. Elämänkulun kokonaisuuteen liitettyinä sotalapsena olo merkitsi tarkastelun kohteena olleiden kahdeksan elämäntarinan ilmentävän voittopuolisesti erilaisten voimavarojen karttumista, joilla oli vaikutuksensa myöhemmissä elämänkulun vaiheissa. Myös aiempi tutkimus osoitti, että sotalasten kokemukset kokonaisuudessaan painoutuivat enemmän myönteisesti, tarkoittaen muun muassa hyviä aineellisia oloja, turvallisuuden tunnetta sekä monipuol-

lisiä ihmissuhteita ja 82 % sotalapsista oli viihtynyt Ruotsissa ja sopeutunut sinne hyvin (Räsänen 1988: 32-42, 71-77).

Vuorovaikutussuhteiden kokonaisuuteen kuuluva toinen merkittävä vaihe kulminoitui irrottautumiseen vastaanottaneen maan perhe- ja lähiyhteisöstä. Useimmiten kotimaahan paluuta edelsi jokin tietoisuus omista alkuperäisistä juurista, joka konkretisoitui lähtöhetkellä. Vastaanottaneeseen perheeseen ja lähiyhteisöön oli ehditty kiinnittymään vahvasti, joka osaltaan teki lähtemisen erittäin vaikeaksi. Eron hetki ja äkillinen irti riuhtaisu kaikesta tutuksi ja turvalliseksi muodostuneesta jätti lähtemättömän jäljen sotalasten mieliin. Joidenkin kohdalla tapahtuma saattoi erityisesti vaivata elämänkulun myöhemmissäkin vaiheissa. Lähtemisen ja eron vahvoilta tunnekokemuksilta eivät kasvattivanhemmatkaan säästyneet. Kotimaahan paluun jälkeen yhteydenpito saattoi aluksi katketa kokonaan, aiheuttaen hämmennystä jos omassa perheessä asiasta ei puhuttu. Yhteydenpito jatkui tavallisimmin kirjeitse, mutta myös myöhempien tapaamisten merkeissä. Yhteydenpidon useus, kesto ja tavat vaihtelivat jokaisen sotalapsen kohdalla yksilöllisesti. Osalla säännöllinen ja tiivis yhteydenpito oli ollut aktiivista vielä haastatteludokumentaatiota kerättyä. Räsänen (1988: 32-42, 71-77) sotalapsitutkimuksessa kolmanneksella ihmissuhteet jäivät pitkäaikaisiksi eli 32 % oli pitänyt yhteyttä edelleen, 20 % oli pitänyt yhteyttä kasvattivanhempien kuolemaan asti ja 31 % muutaman vuoden ajan paluun jälkeen ja vain 12 % ei ollut pitänyt lainkaan yhteyttä. Tässä työssä tarkastelun kohteena olleen aineiston kohdalla yhteydenpito oli kokonaisuudessaan varsin samansuuntaista. Evansin (1984: 44-56) tutkimukseen osallistuneista 80 % piti vielä reilun 30 vuoden jälkeen yhteyttä kasvattivanhempiinsa.

Vuorovaikutussuhteiden kokonaisuuden kannalta kolmas merkittävä vaihe tarkoitti sopeutumista perhe- ja lähiyhteisöön kotimaassa paluun jälkeisenä aikana, joka ei osoittautunut helpoksi. Vanhemmat sen enempää kuin kotikaan eivät tuntuneet omilta ja uuteen tilanteeseen ennemmin mukauduttiin kuin sopeuduttiin. Vierauden tunne kokonaisuudessaan oli voimakasta. Vuorovaikutus omien vanhempien, erityisesti äidin sekä sisarusten kanssa jäi useimmiten etäiseksi ja viileäksi pysyvästi eikä yhteenkuuluvuuden tunnetta enää ollut. Räsänen (1988: 42-45, 48-60, 71-77) sotalapsitutkimuksen tulosten suunta oli samankaltainen, jossa vierauden tunnetta isää kohtaan koki 27 % ja äitiä kohtaan 35 % sotalapsista eli tunnesuhteen muutos ilmeni selvemmin suhteessa äitiin ja myös sisarukset tuntuivat vierailta yli 19 % kohdalla. Evansin (1984: 44-56) tutkimuksessa sotalapset eivät eronneet vertailuryhmästä vaan kummassakin 20 % piti suhdetta vanhempiin enemmän etäisinä ja 80 % tavallisina tai läheisinä.

Palatessa ilmeni kaipausta ja ikävää sotalapsen vastaanottanutta perhettä ja lähiyhteisöä kohtaan, johon oli ehtinyt sosiaalistua. Myös Räsänen (1988: 32-42, 71-77) tutkimuksessa lähes puolet sotalapsista olisi halunnut jäädä Ruotsiin ja vanhemmista 37 % oli puhunut adoptiosta eli molemminpuolinen kiintymys oli ehtinyt ajan kuluessa rakentua ja samalla kiintymyssuhde

biologiin vanhempiin oli väljähtynyt. Tarkastelun kohteena olleesta aineistosta kuvastui kasvattiperhettä ja sen jäseniä kohtaan koettua kiintymystä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta vielä vuosienkin päästä.

Salminen (2007: 296-305) ja Kavèn (2010: 276-285) mainitsevat historiatieteisiin pohjautuvissa tutkimuksissaan sotalasten paluuvaiheen sopeutumisongelmina kieli- ja koulunkäyntivaikeudet, alhaisemman elintason, kiintymyssuhteiden katkeamisen ja identiteettiongelmat sekä ongelmat äitisuhteessa. Tutkimusartikkeli Helsinki-kohortin 1934 - 44 tutkituista taas toi esille sen, että sodan vuoksi vanhemmistaan eroon joutuneista kärsivät 60-ikävuoden jälkeisenä aikana muita vakavammasta masennuksesta, joka korostui jos ero oli kestänyt yli kolme vuotta (Pesonen, Räikkönen, Heinonen, Kajantie, Forsèn & Eriksson 2007: 1126-1133). Sereniuksen (2002: 16, 46-47) omiin ja muiden suomalaisten sotalasten kokemuksiin pohjaava artikkeli painotti lähinnä erokokemusten kielteisiä vaikutuksia tunnekokemusten kieltämisineen, joihin hänen mukaansa ovat vaikuttaneet tapahtumien idealisointi sekä vääristely. Tarkastelun kohteina olleista sotalapsien haastatteludokumenteista ei kuitenkaan ollut todennettavissa, että ympäristömuutoksiin kulminoituneet kieli- ja oppimisvaikeudet tai perhesuhteiden muutokset sopeutumisineen olisivat aiheuttaneet pitkäkestoisia haittoja elämänsuhteen. Mahdollisia myöhemmällä iällä esiin nousevia psyykkisiä ongelmia ei myöskään voitu todentaa, koska haastatteludokumentaatio on kerätty 1990-luvun puolivälissä, jolloin kukaan sotalapsista ei ollut saavuttanut vielä virallista eläkeikää.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton 1980-luvulla julkaiseman tutkimuksen keskeisin tulos ilmensi sotalasten ihmissuhteiden ja perhe-elämän onnistuneen yhtä hyvin kuin vertailuryhmässä. Oletus siitä kumoutui, että ero vanhemmista olisi johtanut emotionaaliseen tasapainottomuuteen. Emotionaalinen tasapaino ja terveys olivat sotalapsilla ja vertailuryhmällä varsin yhtenevät, joka selittyi lähetettyjen lasten keskimääräisellä kolmen vuoden iällä ja vastaanotavalla ympäristöllä. Sotalasten elämänsä ja kyky ilmaista arvontoa olivat vertailuryhmään verraten hieman paremmat. Heidän fyysinen terveytensä osoittautui vertailuryhmää paremmaksi, eikä suhteessa vanhempiin ilmennyt ryhmien välillä eroja. Vaikka sotalasten kielitaito oli tiettyyn rajaan asti parempi, muutoksista johtuvat kieli- ja kouluvaikeudet heijastuivat jatko-opiskeluun, työelämään ja tulotasoon siten, että vertailuryhmä pärjäsikin paremmin. Sotalapsiryhmä oli tutkittaessa fyysisesti terveempi ja psyykkisesti ainakin yhtä tasapainoinen vertailuryhmäänsä nähden. (Evans 1984: 44-56.) Tarkastelun kohteena olleesta aineistosta ei myöskään noussut esiin tekijöitä, joiden perusteella olisi voinut epäillä sotalasten perhe- ja ihmissuhteiden olleen muita huonompia. Erityisesti terveyttä suoraan kuvaavia ilmaisuja ei noussut haastatteludokumentaatiosta esille, jos riittävää ravinnon ja jopa yltäkylläisyyden kokemuksen kuvausta sotalapsena oloajalta ei oteta huomioon. Kieli- ja kouluvaikeuksilla nähtiin kuitenkin olevan yhteyttä jatko-opintoihin pääsystä, mutta saavutetusta kielitaidosta saattoi myöhemmin olla hyötyä.

ja jossa sotalapsi oli usein ainoan lapsen roolissa. Suomeen paluu merkitsi jälleen elinolosuhteiden kokonaisuuden muutosta, käytännössä vaatimattomampia oloja sekä kieli- ja oppimisvaikeuksia. Samalla vuorovaikutussuhteet muuttuivat, näyttäytyen ikävinä erokokemuksina siitä perheestä ja lähiyhteisöstä johon oli ehtinyt vahvasti kiinnittyä. Sopeutuminen omaan vieraalta tuntuvaan perheeseen ei useinkaan osoittautunut helpoksi ja suhteet vanhempiin sekä sisaruksiin saattoivat jäädä pysyvästi etäisiksi. Hyvät muistot, sosiaalisten ja kulttuuristen taitojen sekä kielen oppiminen ja jopa läpi elämän jatkuneet hyvät suhteet vastaanottaneen perheen kanssa auttoivat eteenpäin. Yksilöllisten ja ainutkertaisten kokemusten ja niille annettujen merkitysten ja tapahtumista seuranneiden vaikutuksen kokonaisuus vaikutti siihen, oliko sotalapsena olon vaikutus elämänsäkokonaisuudessaan voimavaroja vähentävä tai niitä lisäävä.

Valmiin arkistoon taltioidun sotalasten haastatteludokumentaation käyttö tarinallista ja elämäkerrallista lähestymistapaa sekä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä hyödyntämällä mahdollisesti syvällisen perehtymisen sotalasten kokemusmaailmaan, joka lisäsi syvällistä ymmärrystä sotalapsena olon myötä syntyneistä merkitysvaihteluista heidän elämänsäkokonaisuudessaan. Opinnäytetyössä asetettuun tutkimustehtävään, mitä merkityksiä ja vaikutuksia sotalapsena ololla on ollut heidän elämänsäkokonaisuutensa, saatiin vastaus. Samalla syntyi kattava käsitys sotalapsi-ilmiön elämänsähistoriallisista ja yhteiskunnallisista vaikutusvaikutuksista. Sen sijaan tutkimustehtävään sisältyneet kysymykset ikääntyvien palvelujen järjestämisen kehittämishaasteista jäi valmiin aineiston luonteesta johtuen niukaksi. Itse suoritettujen teemahaastattelujen avulla hyvinvointiin ja terveyteen liittyviä näkökohtia ikääntymisen suhteen olisi saanut paremmin esille. Elämäntavan määritelmä eri ulottuvuuksineen toimi väljänä viitekehyksenä ja näkökulman rajaajana haastatteludokumentaation alkuvaiheen käsittelyssä. Tuloksia tarkastellessa voi havaita näiden eri ulottuvuuksien ilmenemisen aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä huolimatta. On mahdollista, että viitekehys ohjasi huomion kiinnittymistä tai sitten elämäntavan eri ulottuvuudet Roosin tapaan (1987: 45-47) ilmenevät kaikissa elämänsäkokonaisuudessaan aineistoissa ja nousivat siten tässäkin aineistossa esille. Sotalasten elämänsäkokonaisuudesta pinnalle nousivat erityisesti elinolosuhteet ja vuorovaikutus perheessä. Elämäntavan määritelmä eri ulottuvuuksineen olisi saanut työssä erilaisen roolin, mikäli esimerkiksi sisällönanalyysi olisi toteutettu joko teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti.

Tämän opinnäytetyön aineistolähtöisen sisällönanalyysin lopputuloksena syntynyt elämän perustan muutokset - käsite eri ulottuvuuksineen (elintason muutokset ja vuorovaikutussuhteiden muutokset) antaa hyvän teoreettisen kehyksen tarkastella sotalasten elämänsäkokonaisuudessa olleita merkityksiltään ja vaikutuksiltaan tärkeitä asioita, tapahtumia ja vaiheita kokonaisuutena. Se voi toimia lisäksi elämänsäkokonaisuuden vaiheita ja sisältöjä jäsentävänä mallina tarkasteltaessa sotaa pakenevien turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten tilannetta.

Sotalasten järjestötoiminta aktivoitui 1990-luvulla Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa sotalasten lähestyessä eläkeikää, jolloin tarve muistella, tavata muita sotalapsia ja vaihtaa kokemuksia voimistui ja yhdistysten sekä niiden kattojärjestöjen toiminnan keskiössä ovatkin erilaisten tapaamisten järjestämiset sekä erilaiset informatiiviset tehtävät (Salminen 2007: 284-295; Kavèn 2010: 261-266). Sotalasten elämäntarinoihin perehtymisen myötä voi seniori-ikään ehtineiden sotalasten kohdalla kokemusten vaihtoa ja erilaista vertaistukitoimintaa pitää monin tavoin hyödyllisenä. Tarkastelun kohteena ollut arkistoaineisto ja lukuisat muut sotalasten elämäkokemuksia kuvanneet julkaisut ja dokumentit puhuvat osaltaan menneiden käsittelyn ja muistelun tärkeyden puolesta, unohtamatta yksilöllisiä eroja tavoista käsitellä mennyttä.

Hautamäen & Colemanin (2001: 165-174) tutkimuksessa ikääntymisestä, sairauksista ja vammoista huolimatta haastateltujen suomalaisten sotaveteraanien subjektiivinen kokemus terveydestä ja hyvinvoinnista oli korkea, johon oli merkittävästi vaikuttanut sota-ajoista asti jatkunut yhteenkuuluvaisuuden henki, sodan merkitys tärkeänä ja arvokkaana kunniatehtävänä sekä siihen liittyvä yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen arvostus. Tämä tukee osaltaan näkemystä menneiden tapahtumien ja niiden vaikutusten käsittelyn tarpeellisuudesta myös yhteisöllisesti, jolloin tapahtumien elämäntarinoita ja yhteiskunnalliset yhteydet tulevat samalla näkyviksi. Sotalasten elämäntarinoiden laaja kirjo eri merkityksineen ja vaikutuksineen puhuu osaltaan sen puolesta, että myös sotalapset ansaitsisivat erityisen julkisen tunnustuksen, koska sodan seurauksena he joutuivat eroon perheistään ja siten alttiiksi täydellisille elämän perustan muutoksille jo muutoinkin haavoittuvassa elämänvaiheessa.

Sotalasten elämäntarinoihin syvälinen perehtyminen pitkäkestoisen opinnäytetyön prosessin myötä on vahvistanut käsitystä ja ymmärrystä siitä, miten kokonaisvaltaisista elämän perustan muutoksista sekä niihin sopeutumisista onkaan ollut kysymys. Se haastaa syvällisesti pohtimaan sitä, miten sota kaikkine seurannaisvaikutuksineen voi ilmetä ihmisten elämäntarinoissa, heijastuen monin eri tavoin myös myöhempiin elämänvaiheisiin. Tuomaalan (2008: 246-247) tutkimuksen mukaan muistelu ja kerronta ovat tärkeitä ikääntyville itselleen sekä heidän parissaan toimivalle hoitohenkilöstölle. Tutustuminen kokemuksiin ja elämäntarinoihin luo ymmärrystä niiden merkityksestä, selkiyttäen yksilöllistä hoidon suunnittelua. Myös vaikeiden asioiden käsittely voi vapauttaa voimavaroja tuottaen uusia merkityksiä ja yhtenäisyyttä koko elämäntarinaan. Myös Korhosen (2011: 129-130) tutkimus painotti elämäntarinoita ja elämäntarinoita muisteleminen ja niistä puhumisen tärkeyttä ikääntyneiden kokonaishyvinvoinnin kannalta, jolloin elämäntarinoita tutustuminen auttaa ymmärtämään elämäntarinoita merkitystä ja tulosten mukaan olisikin huomioitava ikäryhmän sisällä olevat palvelutarpeiden erot. Opinnäytetyöprosessin myötä kasvanut kokonaisnäkökulma historian tapahtumien ja sotien moninaisista vaikutuksista yhteiskuntaan sekä yksittäisten ihmisten elämäntarinoihin vahvisti käsitystä, että nämä näkökulmat huomioimalla voidaan sosiaali- ja terveystarpeissa merkittävästi vaikuttaa ikääntyvien hyvinvointiin ja terveyteen.

7.3 Näkökulmia ikääntyvien sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen

Opinnäytetyön tutkimuksellisen osuuden tulokset, aiemmat tutkimukset sekä aihepiiriin liittyvät eri julkaisut vahvistivat sitä käsitystä, että ikääntyvien ihmisten elämänsä elämisen vaiheiden ja tapahtumien merkitysvaikeuksien ymmärtäminen on tarpeen. Sota on tavalla tai toisella vaikuttanut lähes jokaisen nyt kolmannessa tai neljännessä iässä olevan ihmisen elämänsä elämiseen. Yhteisenä nimittäjänä voidaan pitää sodan tuottamia erilaisia seurauksia, joita voidaan kuvata yleistäen ja tiivistetysti, mutta yksittäisten ihmisten kohdalla koetut tapahtumat eri merkityksineen ja vaikutuksineen saavat aina yksilöllisen sisältönsä. Myös sotalapsi-ilmiö erityispiirteineen on kuvattavissa yleisellä ja kollektiivisella tasolla elämänsä elämisen yhteyksineen, vaikka lopulta jokaisen sotalapsen elämänsä eläminen ja elämänsä eläminen eri merkityksineen ja vaikutuksineen ovat toteutuneet hyvin henkilökohtaisella ja ainutkertaisella tavalla. Yksilöllisillä kehitystekijöillä, henkilökohtaisella elämänsä elämisellä, tilannetekijöillä ja kriisitilanteilla sekä näiden ympärille kietoutuneilla kulttuurisilla ja historiallisilla tekijöillä on vaikutuksensa myös vanhenemisen kokemiseen (Heikkinen 2008b: 214-220).

Sosiaali- ja terveyspalvelujen erilaisissa asiakaskohtauksissa kaikki edellä kuvatut näkökulmat tulee huomioida, jotta ikääntyvien ihmisten hyvinvointia ja terveyttä voidaan parhaalla tavalla edistää. Nykyinen väestökehitys näyttää erityisesti ikääntyvien väestöosan huimana kasvuna jo lähivuosina, tarkoittaen osaltaan suuria haasteita sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä niin koko maassa kuin pääkaupunkiseudun isoissa kaupungeissakin, joista tässä työssä esimerkkinä on Vantaa (kts. kappaleet 3.1 ja 3.2). Koska tämän opinnäytetyön tutkimuksellinen osa sisälsi ainoastaan Vantaan Pohjola-Norden ry:n sotalasten muistitietokeräyksessä taltioitujen vantaalaisten sotalasten elämänsä elämisen, kohdistettiin ikääntyvien palvelujen kehittämisen näkökulma erityisesti Vantaalle. Vaikka tilastotietoja sotalapsista ei ole saatavilla, voidaan Vantaalla olettaa asuvan edelleenkin sotalapsitaustan omaavia kolmannessa ja neljännessä iässä olevia henkilöitä, jotka mahdollisesti jo käyttävät tai tulevat käyttämään sosiaali- ja terveyspalveluja. Terveyden edistämisen koulutusohjelman kannalta varsin oleellinen alueellisen kehittämisen näkökulma kytkeytyy tässä yhteydessä samalla Laurea-ammattikorkeakoulun lähipiiriin eli Vantaan kaupungin ikääntyvien palveluihin, painopisteen ollessa sisällöllisten kehittämisen näkökulmien ja kehittämissuositusten tuottamisessa.

Sosiaali- ja terveysalan toimintaympäristö ikääntyvien palvelujen suhteen kulminoituu ensisijaisesti kotona asumiseen ja palvelutarpeiden kasvaessa palveluasumiseen sekä vanhainkotija laitoshoidon myös Vantaalla (kts. kappale 3.2). Ikääntyvien palvelujen laatusuositukset korostavat kotona asumisen ensisijaisuuden ohessa ehkäisevän toiminnan, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä kattavan yksilökohtaisen palvelutarpeen arvioinnin tärkeyttä (Ikäihmisten palvelujen laatusuositus 2008: 3-11, 25-31).

Vantaan ikääntymispoliittinen ohjelma visioineen luo perustan ikääntyvien hyvinvoinnille. Ikääntyvä väestö nähdään rikkautena ja ikäihmisten elämänvaiheiden myötä karttunutta kokemusta ja viisautta tulee arvostaa ja hyödyntää. Yhtä vanhuutta ei ole vaan kaikessa toiminnassa eri toimijoiden on huomioitava ikäryhmän moninaisuus. Vantaalaisten juuret ovat eri puolilla maata ja myös kieli- ja kulttuuritaustat vaihtelevat ja näistä syistä ikäihmisten koetut elämänvaiheet, koulutus- ja työhistoria, terveys, toimintakyky sekä hyvinvoinnin odotukset vaihtelevat yksilöllisesti. (Vantaa vanhenee viisaasti 2010: 8-13, 20-31.) Nämä lähtökohdat sekä elämänvaiheiden ja tapahtumien erityispiirteet huomioimalla voidaan edistää entisten sotalasten, sotaorpojen tai evakkoon joutuneiden hyvinvointia siinä elämänvaiheessa, jossa erilainen avuntarve ja riippuvuus muista alkavat määritellä aiempaa enemmän elämäntulkua.

Opinnäytetyön tutkimuksellisen osan käsittelyn myötä ilmeni, että tulokset sellaisenaan eivät anna riittävää pohjaa kehittämisnäkökulmien käsittelyyn. Konkreettisen kohdeorganisaation puuttumisella on ollut siinä ratkaiseva merkitys. Tästä syystä on ollut välttämätöntä perehtyä teoriatasolla ikääntyviä ja heidän palvelujaan koskeviin tutkimuksiin ja asiantuntijakirjoituksiin, joiden teemoina painottuivat useimmiten elämänlaatu, elämän tarkoituksellisuus sekä muistelu eri muodoissaan. Ikääntyvien elämänlaadun mittaaminen on osoittautunut vaikeaksi (Savikko, Huusko & Pitkälä 2006: 36-39). Käytettävissä olevat terveyteen liittyvät elämänlaadun mittarit eivät juuri kuvaa hyvinvoinnin ulottuvuuksia kuten tarpeellisuuden tunnetta, tyytyväisyyttä elämään tai kokemusta elämän merkityksellisyydestä (Pitkälä, Huusko, Savikko & Strandberg 2006: 112-113). Tästä huolimatta seniori-ikäen ehtineiden, jo kolmannessa tai neljännessä iässä olevien sotalasten kuin muidenkin ikääntyvien hyvinvointia ja terveyden edistämistä tarkastellaan seuraavissa kappaleissa elämänlaadun, elämän tarkoituksellisuuden sekä muistelun eri näkökulmista, ottaen huomioon tutkimuksellisesta osiosta nousseet teemat kuin se suinkin on mahdollista. Ikääntyvien elämänlaadun tarkastelussa korostuvat sosiaalinen ulottuvuus ja subjektiivisuus, joita valmiit mittarit eivät riittävästi kuvaa, samalla kun elämänlaadulle merkitykselliset asiat vaihtelevat elämäntulkun aikana (Vaapio 2009: 11-20; Vaarama, Siljander, Luoma & Meriläinen 2010: 126-137). Mittarien sijaan huomio on syytä kiinnittää ikääntyvien kokemuksellisiin sekä sosiokulttuurisiin näkökulmiin voimavaralähtöisesti.

7.3.1 Ikääntyvien elämänlaatu ja elämän tarkoituksellisuus

WHO:n määritelmän mukaan aktiivinen vanheneminen merkitsee prosessia, jossa optimoidaan mahdollisuudet fyysiseen, sosiaaliseen ja henkiseen hyvinvointiin elämäntulkun aikana, pidentäen näin terveen elinajan odotetta sekä lisäten tuottavuutta ja elämänlaatua vanhuusiässä (Helin 2008: 419-420). Määritelmä soveltuukin yleiseksi ohjenuoraksi ikääntyvien ja heille tarjottujen palvelujen parissa työskenteleville. Entisten sotalasten ja muiden erityisryhmien tarpeita vastaavan hoidon- ja palvelujen suunnittelu sekä toteuttaminen edellyttävät määritelmässä kuvattujen eri elämisen ja olemisen ulottuvuuksien kokonaisvaltaista huomiota elä-

mänkulussa. Kokonaisjäsentävää työorientaatiota voidaan pitää yhtenä lähtökohtana ikääntyvien ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi ja siten elämänlaadulle. Ikääntyvien elämänlaadun kannalta fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn tukemisen tulisi olla tietoisena tavoitteena ja medikalisoituneen orientaation sijasta vanhustyötä olisi kehitettävä sosiokulttuurisempaan suuntaan (Koskinen 2004: 77; Vaarama 2004: 182-188).

On todettu, että iäkkäiden ihmisten palvelujen laadun parantamista on estänyt riittämättömän henkilöstön ohella gerontologisen koulutuksen kehittämisen hidaskäynninen, jonka vuoksi ikääntymiseen liittyviä kysymyksiä ei riittävästi ole käsitelty keskeistenkään palvelua tuottavien ammattiryhmien koulutuksessa (Heikkinen 2008a: 25). Kolmannessa ja neljännessä iässä olevien sotalasten elämänselämän vaiheita ja tapahtumia merkitysvaikutuksineen ei voi ymmärtää ilman historiatietoa, johon gerontologinen tietämys yksin ei tarjoa ratkaisua. Parhaita informantteja tietämyksen kartuttamisessa ovat ikääntyneet itse, edellyttäen henkilöstöltä ensisijaisesti lähinnä aitoa kuuntelemisen ja myötäelämisen taitoja. Elämäntarinoita kerrottaessa syntyy vanhan ihmisen kohtaamiseen henkilökohtainen kosketus, samalla kun tarinallinen lähestyminen kohtaamisessa haastaa tekemiseen ja tehokkuuteen keskittyvän toimintatavan (Palomäki & Toikko 2007: 283-285).

Gerontologisessa sosiaalityössä ihmisen elämänselämän, elämänselämän historian, nykyisen arjen kokonaisuuden ja elämäntavan keskeisten piirteiden sekä iäkkään ihmisen itse asioille antamien merkitysten ymmärtäminen on nähty tärkeinä muun muassa hoito- ja palvelusuunnitelmia laadittaessa. Haasteina voidaan pitää myös ikääntyneiden ihmisten yksilöllisten ja vaikeiden elämäntilanteiden tunnistamista, joita voivat olla muun muassa menneisyyden traumaattiset kokemukset, kuten sota-, evakko- ja sotalapsikokemukset. (Koskinen 2008: 440-447.) Voikin pitää erittäin tärkeänä sitä, että sosiaalipalvelutyön ja sosiaalityön orientaatioperustan ja ammattitaidon omaavaa henkilöstöä on täysipainoisesti mukana ikääntyvien palvelujen järjestämisessä ja kehittämisessä. Sosiaalipalvelutyön ja sosiaalityön edustuksen riittävyttä onkin syytä arvioida niin kotihoidon kuin palveluasumisen ja laitoshoidon osalta. Parhaimmillaan ammattilaisten teoreettinen ja menetelmällinen tietotaito sekä asiakkaan omaa elämäänsä koskeva kokemustieto ja tieto aikaisemmin hyviksi tai huonoksi osoittautuneista toimintastrategioista täydentävät hedelmällisesti toisiaan (Saarenheimo 2008: 168).

Myös gerontologinen hoitotyö edellyttää gerontologista tietoa, eettistä orientaatiota sekä monipuolista menetelmätietoa ja taitoja toimittaessa iäkkään ihmisen hyvinvoinnin lisäämiseksi, jolloin on tarpeen tiedostaa, että potilaalla on takanaan pitkä elämä monenlaisine kokemuksineen (Heikkinen 2008a: 455-457). Enemmistö ikääntyvien parissa työskentelevistä koostuu juuri hoitotyötä tekevästä sairaanhoitajista ja lähihoitajista, jotka ovat avainasemassa puhuttaessa ikääntyvien elämänlaatuun toteuttamisesta hyvinvointia ja terveyttä edistäen.

Keskeisellä sijalla on tämän mittavan ryhmän tietoihin, taitoihin ja asenteisiin vaikuttamisessa, jotta myös sotalasten ja vastaavien erityisryhmien tarpeet tulevat huomioiduiksi hoito- ja palvelusuunnitelmia laadittaessa sekä erityisesti toteuttaessa käytännön työtä. Iäkkään ihmisen toimintakyvyn laaja-alaisen arvioinnin ja tukemisen kannalta merkitsevinä asioina voidaan pitää nykyisen elämäkokonaisuuden ja elämähistorian tuntemusta, muiden elämään vaikuttavien tekijöiden sekä kykyjen ja voimavarojen huomiointia, unohtamatta haavoittuvuutta aiheuttavia seikkoja (Sarvimäki & Heimonen 2010: 19-23). Sotalasten elämäntarinoiden perusteella nämä seikat ovat hyvinvoinnin ja elämänlaadun kannalta erittäin merkityksellisiä.

Erilaiset muistisairaudet koskettavat useita ikääntyneitä, eivätkä sotalapset tai muut vastaavat erityisryhmät voi niiltä välttyä. Muistisairaahan hyvän hoidon perusta rakentuu persoonallisuuden ja elämäkulun tuntemiselle, jolloin elämäntarinan ohella muun muassa aiemmat mieltymykset ja kiinnostuksen kohteet tulevat huomioiduksi (Granö 2007: 164-165; Heimonen 2010: 79-82). Sotalasten kohdalla sosiaalisesti ja kulttuurisesti hieman eri tavoin määrittyneen elämähistorian lisäksi on syytä huomioida myös kielelliset seikat. Muistisairauksien myötä voi ilmetä tilanteita, jolloin esimerkiksi ruotsin kieli ensimmäisenä opittuna kielenä nousee aikuisiässä käytetyn suomen kielen sijaan ainoaksi kommunikaatioväyläksi vanhuudessa. Muistisairaahan kohdalla hoitajan herkkyys kuunnella ja kyky ymmärtää sisäistä tarinaa edistävät hyvän ja inhimillisen hoidon toteutumista (Kenyon & Randall 1999: 1-5).

Ikääntyvien hyvinvointia ja terveyttä voidaan tarkastella dynaamisena tasapainona, jonka keskiössä ovat yksilön voimavarat. Niihin luetaan fyysinen ja psyykinen toimintakyky ja terveys, joita voidaan ylläpitää ja kuntouttaa ja yksilön tavoitteet, joita voidaan muuttaa vastaamaan voimavaroja sekä fyysinen ja sosiaalinen ympäristö, joihin voidaan vaikuttaa lisäämällä sosiaalista tukea ja parantamalla fyysistä ympäristöä. Eri ulottuvuuksien tasapainolla voidaan vaikuttaa iäkkään ihmisen terveyteen ja elämänlaatuun (Heikkinen 2008b: 404-406.) Lapsuuden olosuhteista juontuvien kulttuuristen ravintotottumusten johdosta ikääntyneiden sotalasten fyysinen terveys voi olla parempi. Toisaalta haavoittuvassa elämänvaiheessa koetut useat kipeät erot tärkeiksi muodostuneista ihmissuhteista voivat nousta ikääntyessä esille ahdistavina muistoina, joiden käsittelyyn tarvitaan tukea. Aiemmat negatiiviset kokemukset voivat kulminoitua myös luottamuksen puutteeksi hoitohenkilöstöä kohtaan. Erityinen huomio on syytä kiinnittää niihin tilanteisiin, jolloin fyysinen ympäristö muuttuu, siirryttäessä omasta kodista palveluasumisen tai laitoshoidon piiriin. Toisaalta ikääntyvät sotalapset voivat osoitautua paremmiksi sopeutujiksi eri muutoksiin myös vanhuudessa ja heidän kohdallaan tarve sosiaaliseen kanssakäymiseen saattaa olla tärkeämpää kuin vastaavassa ikäryhmässä yleensä.

Jyväskylän seudulla toteutetun elämän tarkoituksellisuuden muutoksia selvittäneen pitkittäistutkimuksen seuruvuosien aikana ikäihmisten elämän tarkoituksellisuuden tunne ja elämänhalu hieman heikkenivät. Silti enemmistö koki elämänsä tarkoitukselliseksi ja elämänhalunsa

pysyneen ennallaan. Tärkeimmiksi elämään tarkoituksellisuutta tuoviksi tekijöiksi nousivat läheiset ihmiset, elämään itseensä liittyvät asiat kuten elämänarvostus ja eteenpäinmeno sekä terveys ja toimintakyky. Elämän keskeisiksi voimanylhteiksi koettiin läheiset ihmiset ja uskonto sekä psyykkinen hyvinvointi, terveys ja toimintakyky, kun taas elämän tarkoituksellisuuden kokemus kulminoitui ihmissuhteiden puutteisiin ja niiden ongelmiin. Elämän tarkoituksellisuudella on elämänhalun kasvun ja elämään tyytyväisyyden myötä vaikutus hyvinvointiin. (Read 2008: 231-238; Read & Suutama 2008: 130-139.)

Elämän tarkoituksellisuuden kokemista keskeisesti määrittävä tekijä, läheiset ihmiset ja ihmissuhteet korostuvat sotilasten kohdalla. Elämän tarkoituksellisuuden kokemusta edistävät tekijät voivat sotilasten kohdalla poiketa sotilapsena olon aikana karttuneen toisenlaisen kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman johdosta. Suomeen paluun jälkeen suhteet biologisiin perheenjäseniin jäivät usein etäisiksi ja viileiksi, joten he saattavat ikääntyessään tarvita erityistä tukea perhe- ja yhteisösuhteissaan. Kaikki tunneperusteiltaan epävarmat sekä kielteisenä koetut vuorovaikutussuhteet voivat saada aikaan epäluuloa ja uskalluksen puutetta myös myöhemmässä elämässä (Suni 2010: 103).

Myös virikkeellisuuden, yhteenkuulumisen ja tarpeellisuuden kokemuksen on todettu edistävän hyvinvointia ja terveyttä ikääntyvien kohdalla (Pitkälä 2011). Valtakunnallisissa suosituksissa ja kaupunkikohtaisissa strategioissa ikääntyvien kotona asuminen on ensisijaista ja palveluasumisen tai laitoshoidon piiriin tullaan vasta, kun hoidon- ja palvelujen tarve on mittavaa. Tärkeää onkin, että hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa on tarjolla riittävästi kaikilla palvelutasoilla. Helsingin sosiaaliviraston tutkimuksen mukaan vanhainkotiasukkaat tarvitsevat emotionaalista ja sosiaalista tukea elämänlaadun kohentamiseen sekä kielteisten tunteiden ja yksinäisyyden kokemuksen lievittämiseen. Niin ikään asiakkaiden sosiaalisten suhteiden tukeminen, osallistumisen tarpeen huomiointi ja yhteisöllisyyden kehittäminen on vanhainkodeissa tarpeen jatkossa. (Muurinen ym. 2006: 72-74.) Sotilasten ja muiden erityisryhmien erilaista elämäntilasta ja elämäntilastoista juontuvat tarpeet tulee ottaa huomioon kattavasti myös heidän ollessaan palveluasumisen tai laitoshoidon piirissä.

Kotona asuvien ikääntyvien kohdalla osallistumisen mahdollisuus palvelukeskustoimintaan on ensiarvoista, tarjoten tilaisuuksia ajatusten ja kokemusten vaihtoon esimerkiksi sota-ajan tapahtumista. Samaan sukupolveen kuuluvien vertaistuki ja yhdessä muistelu voivat tukea kokemusta tarpeellisuudesta ja yhteenkuulumisesta. Ikäihmisten psyykkistä hyvinvointia voidaan edistää monilla kevyillä keinoilla, kuten sosiaalisen osallistumisen mahdollistamisella esimerkiksi kunnan tai järjestön ryhmätoiminnassa (Pietilä & Saarenheimo 2010: 7, 64).

7.3.2 Ikääntyvien elämäntarinat ja muistelu voimavaroina

Puhuttaessa muistelusta käsitteenä, tarkoitetaan sillä sekä menneisyyttä käsittelevää puhetta tai kirjoitusta että menneen mieleen palauttamiseen pyrkiviä kognitiivisia prosesseja (Ukkonen 2000: 11-16). Butlerin (1963) mukaan muistelu voidaan nähdä vanhuudessa luonnollisena, odotettavissa olevana elämäntarkasteluun (life review) kuuluvana universaalina mentaalisena prosessina, jossa aiemmat merkitykselliset kokemukset ja ratkaisemattomat konfliktit nousevat pintaan ja normaalisti niitä on samanaikaisesti mahdollista tarkastella ja ratkoa, jolloin onnistunut elämäntarkastelu on eheyttävä prosessi (Saarenheimo 1997: 33-40).

Myös Eriksonin (1997) perinteisen elämänvaiheiden teorian mukaan ihmisen kehitystehtävänä vanhuudessa on viisauden saavuttaminen integroimalla aiemmat, sekä kipeät että onnelliset kokemukset eheäksi kokonaisuudeksi (Sarvimäki & Heimonen 2010: 18). Ikääntyvien elämäntarkastelussa luonnollisena osana nähtävää elämän tarkastelua on syytä hyödyntää sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakaskohtaamisissa, etenkin jos sen avulla voidaan merkittävästi edistää vähintäänkin vanhan ihmisen subjektiivista hyvinvointia ja terveyttä. Muistelumenetelmien käyttö edellyttää kuitenkin asiantuntijuutta (Ylinen & Rissanen 2004: 200-206). Ammattitaito ja osaaminen korostuvat erityisesti, kun on kyse ikääntyvien ihmisten tukemisesta vaikeiden traumaattisten asioiden ja muistojen käsittelyssä, joka tulee erityisesti ottaa huomioon.

Myös Read (2008: 231-238) liittyy muistelun osaksi vanhuuden kehitystehtävää, jossa elämän tarkoituksellisuutta ja hyvinvointia edistetään parhaiten jäsentävällä muistelulla, pyrkimyksenä elämän kokonaisvaltainen hahmottaminen ja hyväksyminen kaikkine puolineen. Ratkaisukeskeisessä muistelussa huomio kohdistuu elämän ongelmatilanteiden pohdintaan ja niistä opittujen ratkaisukeinojen soveltamiseen nykytilanteessa. Sotilaiden ja muiden erityisryhmien kohdalla poikkeukselliset elämäntilanteet ja olosuhteet ovat voineet osaltaan luoda kykyä sopeutua ja etsiä ratkaisuja vaikeisiin tilanteisiin, toimien siten voimavaroina myös myöhemmissä elämänvaiheissa. Keskeisenä tavoitteena voidaan pitää elämäntarkastelussa kättuneiden voimavarojen esille tuontia ja hyödyntämistä ikääntymisen mukanaan tuomissa erilaisissa haasteissa. Tärkeinä voimavaroina voidaan pitää myös muistoja ja tarinoita (Koskinen 2008: 440-447). Ikääntyvien voimavaroja voidaan tukea useilla eri menetelmillä, kuten voimavarakeskeisellä neuvonnalla vaikka menetelmien vaikuttavuutta ei sellaisenaan ole pystytty osoittamaan (Hokkanen, Häggmann-Laitila & Eriksson 2006: 12-21). Elämäntarinat ovat monin tavoin hyödynnettävissä ikääntyvien hoidon suunnittelussa ja toteuttamisessa (Kenyon & Randall 1999: 1-5).

Elämäntarinoiden ja muistelun hyödyntäminen on mahdollista ulottaa yksilötasolta myös ryhmätasolle. Gerontologisen tutkimuksellisen intressin syntymisellä on ollut vaikutuksensa käytännön muistelutoiminnan viriämiseen, joka tuo henkilökunnalle erityisen mahdollisuuden

keskittyä asiakkaiden kuuntelun ja keskusteluun heidän kanssaan. Muistelemine voi antaa mahdollisuuden terapeuttiseen muiston uudelleen tulkintaan, kun sitä tarkastelee yhdessä muiden kanssa (Saarenheimo 1997: 29; Saarenheimo 2003: 49-55). Sotalasten ja muiden erityisryhmien vertaistuen omaisen ryhmässä muistelu voi osaltaan auttaa tarkastelemaan aiempien elämäntapahtumien ja vaiheiden merkityksiä kokonaan uudessa valossa. Menneisyyden kertaaminen ja tulkinta kertomalla ei ole pelkästään muistelijan oman elämän tarkastelua, vaan lisäksi historiallisten, monia ihmisiä koskeneiden tapahtumien käsittelyä ja kertojan elämänvaiheiden suhteuttamista julkiseen historiaan (Ukkonen 2000: 20-21).

Käytännön vanhustyössä voi terapeuttisuuden sijasta tai sen rinnalla olla tarpeen tarkastella myös muistelun sosiaalisia ja yhteisöllisiä merkityksiä. Elämäkokemusten ja elämäntapahtumien jäsentäminen kulttuurisesti ja yhteisöllisesti jaetuilla tavoilla, esimerkiksi kirjoitetuina elämäkertoina tai ryhmämuisteluina, ovat lähellä elämän merkityksen etsinnän ydintä. (Saarenheimo 1997: 208; Saarenheimo 2003: 49.) Esimerkiksi sodan kokeneet voivat muistelun myötä siirtää kokemuksellista viisauttaan eri sukupolvien yhteiseksi, jolloin muistelijalla on päärooli, samalla kun kuulija oppii tässä prosessissa (Hakonen 2003a: 131). Tällöin voidaan puhua kulttuurisen pääoman, sosiokulttuuristen voimavarojen välittämisestä (Koskinen 2004: 77-80).

Ikääntyvien elämänlaatua, elämän tarkoituksellisuutta sekä kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia voidaan edistää huomioimalla elämäntarinoissa ilmenevä elämäkulun kokonaisuus kaikkine merkityksineen ja vaikutuksineen. Yhtä samanlaista vanhuutta ei siis ole. Palvelurakenteiden ohella on painopiste syytä asettaa sosiaali- ja terveyspalvelujen sisällölliseen kehittämiseen, kuten muistelun eri muotoihin. Ihmisen yksilöllinen ja kokonaisvaltainen kohtaaminen edistää tarpeita vastaavan hoidon ja palvelun toteutumista ja yksilön hyvinvointia, joilla on myös taloudelliset merkityksensä. Elämäntarinat ovat sellaisenaan ainutkertaista pääomaa, joita ei voi rahassa mitata ja parhaimmillaan ne toimivat tärkeinä ja kauaskantoisina sosiokulttuurisina voimavaroina niin lähiyhteisössä kuin yhteiskuntatasollakin. Tämän kehittämistyön pohjaksi tehdyn tutkimuksen tulokset ja esitetyt kehittämisenäkökulmat ovat hyödynnettävissä esimerkiksi Laurean ja Vantaan kaupungin yhteisprojekteissa. On tarpeen tutkia tarkemmin, miten elämäntarinoiden huomiointi ja kokonaisvaltaisuus ikääntyvien hoidon- ja palvelun toteuttamisessa tänä päivänä toteutuu, minkä antamien tulosten ja tämän opinnäytetyön tuottaman tiedon pohjalta voi lähteä toteuttamaan Rantasen & Toikon (2009: 1-13) viitoittamalla tiellä tutkimuksellista kehittämistä vantaalaisten ikääntyvien hyväksi.

Tämän opinnäytetyön aihepiirien ja näkökulmien käsittelyyn sekä työn lopputulokseen ovat vaikuttaneet useat eri tekijät. Työn edistymiseen ja onnistumiseen ovat olleet vaikuttamassa Laurea - ammattikorkeakoulun organisaatio, mukaan lukien opiskelutoverit. Erityinen kiitos kuuluu niille kaikille vantaalaisille entisille sotalapsille, jotka Vantaan Pohjola-Norden ry:n

toimesta järjestetyissä haastatteluissa ovat kertoneet elämäntarinaansa. Arvokkaan aineiston tutkimuskäyttöä edisti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston asiantuntemus ja kannustava ote, josta kiitos kuuluu arkistotutkija, FM Juha Nirkolle sekä arkistotutkija, FM Liisa Lehdolle. Suunnittelija Taina Aron sekä Senior Business Consultant Matti Turpeisen tuki englanninkielisten osioiden käsittelyssä on ollut arvokasta. Erityinen kiitos kirjallisen aineiston hankinnasta, tiedonhaun tuesta sekä kannustuksesta kuuluu arkistohallinnan asiantuntija, HuK Isto Peltoselle. Opinnäytetyön prosessin myötä ammatilliset tiedot, taidot ja arvoperusta kehittyivät. Samalla työ tuotti uutta tietoa sekä kehittämisenäkökulmia, jotka ovat hyödynnettävissä erityisesti ikääntyvän väestönsosan palvelujen sisällöllisessä kehittämisessä.

Lähteet

- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alkio, M. 2011. Terveyden kustannuksella. Miksi terveydenhuoltojärjestelmä on uudistettava? Helsinki: WSOY.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.
- Allardt, E. 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa J.P. Roos & T. Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 34-53.
- Eriksson, K. 1998. Perustutkimus ja käsiteanalyysi. Teoksessa M. Paunonen & K. Vehviläinen-Julkunen (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY, 50-75.
- Erkkilä, R. 2008. Narratiivinen kokemuksen tutkimus. Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195-226.
- Eskola, J. 2007. Eläytymismenetelmän autuus ja kurjuus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell, 71-86.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell, 25-59.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Evans, A. 1984. Ero ja lapset. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A44. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Granö, S. 2007. Muistisairaudet elämänsä muokkaajina. Kuntoutuksessa mahdollisuus. Teoksessa T. Tulva, I. Uusitalo & K. Harra (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Helsinki: OKKA-säätiö, 155-176.
- Haaramo, S. & Palonen, K. 2002. Johdanto. Teoksessa S. Haaramo & K. Palonen (toim.) Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena. Helsinki: Therapiea-säätiö, 7-9.
- Hakonen, S. 2003a. Muistelutyö. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 130-137.
- Hakonen, S. 2003b. Teorian ja ammattikäytännön vuoropuhelu. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 111-121.
- Hakonen, S. 2008. Kolmas ikä voimaantumisen aikana. Teoksessa A. Suomi & S. Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 153-159.
- Hautamäki, A. & Coleman, P.G. 2001. Explanation for low prevalence of PTSD among older Finnish war veterans: social solidarity and continued significance given to wartime sufferings. *Aging & Mental Health* 5 (2), 165-174.
- Heikkilä, T. 2010. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Heikkinen, E. 2008a. Tutkimuskohde, tutkimusmenetelmät, teorianmuodostus. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 16-25.

- Heikkinen, E. 2008b. Vanhenemisen ulottuvuudet ja onnistuvan vanhenemisen edellytykset. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 402-408.
- Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimus - toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell, 196-211.
- Heikkinen, H. 2010. Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell, 143-159.
- Heikkinen, R-L. 2008a. Gerontologinen hoitotyö. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 449-457.
- Heikkinen, R-L. 2008b. Kokemuksellinen vanheneminen. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 213-222.
- Heimonen, S. 2010. Muistisairaiden ihmisten haavoittuvuus. Teoksessa A. Sarvimäki, S. Heimonen & A. Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 60-89.
- Helin, S. 2008. Palvelujärjestelmä toimintakykyisyyden ja selviytymisen edistäjänä. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 416-435.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Hoitoa ja huolenpitoa ympäri vuorokauden. 2011. Ikähoiva - työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Hokkanen, H., Häggmann-Laitila, A. & Eriksson, E. 2006. Kotona asuvien ihmisten voimavarat ja niiden tukeminen - katsaus tutkimuskirjallisuuteen. Gerontologia 20 (1), 12-21.
- Huusko, T. & Pitkälä, K. 2006. Mitä elämänlaatu on? Teoksessa T. Huusko, T. Strandberg & K. Pitkälä (toim.) Voiko ikääntyneiden elämänlaatua mitata? Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 12. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 9-23.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell, 160-178.
- Ikäihmisten palvelujen laatusuositus. 2008. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:3. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ikääntyneiden palvelujen kehitys. 2011. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 25.11.2011.
<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Ikaantyneet/index.htm>
- Jokinen, K. & Saaristo, K. 2006. Suomalainen yhteiskunta. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Julkunen, R. 2008. Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa A. Suomi & S. Hakonen (toim.) Kuluerastä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-30.
- Jyrkämä, J. 2003. Ikääntyvä yhteiskunta ja vanhojen elinolot. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 13-21.

- Jyrkämä, J. 2005. Syntynyt 1947, kuollut? Suuret ikäluokat ja elämäntulevaisuus. Teoksessa A. Karisto (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino, 347-363.
- Kaasila, R. 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K.E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41-66.
- Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2010. Tutkimus hoitotieteessä. Helsinki: WSOYpro.
- Karisto, A. 2004. Kolmas ikä - uusi näkökulma väestön vanhenemiseen. Teoksessa M. Kautto (toim.) Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 91-103.
- Katainen, A. 2011. Tupakka, luokka ja terveystietämisen ongelma. Väitöskirja. Sosiaali-tieteiden laitoksen julkaisu 2011:2. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kavèn, P. 2010. Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensierroissa Ruotsiin so-tiemme aikana ja niiden jälkeen. Akateeminen väitöskirja. Humanistinen tiedekunta. Helsin-ki: Helsingin yliopisto.
- Kenyon, G. & Randall, W. 1999. Narrative Gerontology. *Journal of Aging Studies* 13 (1), 1-5.
- Kirves, J. 2007. Sotalasten siirretty lapsuus. Teoksessa S. Näre, J. Kirves, J. Siltala & J. Strandberg (toim.) Sodassa koettua. Helsinki: WSOY, 102-137.
- Kirves, J. 2010. Sotalasten siirretty lapsuus. Teoksessa S. Näre, J. Kirves & J. Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. Helsinki: WSOY, 90-121.
- Korhonen, S. 2011. Veteraanien sotakokemukset ja hyvinvointi. Seurantatutkimus pohjoissavo-laisista sodan kokeneista miehistä vuosina 1993 ja 2006. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskun-tatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Koskinen, S. 2004. Ikääntyneiden voimavarat. Teoksessa M. Kautto (toim.) Ikääntyminen voi-mavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 24-90.
- Koskinen, S. 2008. Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 436-448.
- Kujala, T. 2007. Kerronnallinen tutkimus opettajien ikääntymisestä. Teoksessa E. Syrjäläinen, A. Eronen & V-M. Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampe-reen Yliopistopaino Oy, 13-39.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. 1999. Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11 (1), 3-12.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell, 28-45.
- Lehtiranta, L. (toim.) 1996. Matkalla kodista kotiin. Sotalapset muistelevat. Vantaan Pohjola-Norden ry. Hämeenlinna: Karisto.
- Lehtonen, A., Lehtonen, M. & Puhakka, A. 1987. Kotipalvelu sosiaalihuollon työmuotona. Hel-sinki: Kirjayhtymä.
- Liikkanen, A. 1995. Lappu kaulassa (Sotalapset). 70 000 suomalaista sotalasta 1939-1946. Hel-singborg: InterTerras.

- Mattila, H. 2008. Voimaantumisen ydin. Sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten mahdollisuuksia voimaantua työssään. Akateeminen väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 151.
- Meinander, H. 1999. Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle. Helsinki: Schildts.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell, 46-69.
- Muurinen, S., Vaarama, M., Haapaniemi, H., Mukkila, S., Hertto, P. & Luoma, M-L. 2006. Vanhainkotiasiakkaiden elämänlaatu, hoidon laatu ja hoidon kohdennustehokkuus. Care Keys - projekti/Helsinki - tiimi. Tutkimuksia 2006:2. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Mäkelä, K. 2005. Sosiaalitutkimuksen eettinen säätely. Teoksessa Stakes (toim.) Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Työpapereita 4/2005. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES, 9-20.
- Niemelä, P. 2006. Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa P. Niemelä & T. Pursiainen (toim.) Hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena tavoitteena. Professori Juhani Larinkarin juhlakirja. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 62. Kuopio: Kuopion yliopisto, 67-79.
- Niikko, A. 2007. Tutkiva opettaja ongelmanratkaisijana. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell, 212-228.
- Niiniluoto, I. 1997. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Helsinki: Otava.
- Näre, S. 2007. Sotaorpojen mykkä ikävä. Teoksessa S. Näre, J. Kirves, J. Siltala & J. Strandberg (toim.) Sodassa koettua. Helsinki: WSOY, 138-169.
- Näre, S. 2010. Sotaorpojen mykkä ikävä. Teoksessa S. Näre, J. Kirves, J. Siltala & J. Strandberg (toim.) Sodassa koettua. Helsinki: WSOY, 122-147.
- Näre, S. & Kirves, J. 2007. Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa S. Näre, J. Kirves, J. Siltala & J. Strandberg (toim.) Sodassa koettua. Helsinki: WSOY, 8-29.
- Näre, S. & Kirves, J. 2010. Lapsuus sodan keskellä. Teoksessa S. Näre, J. Kirves & J. Siltala (toim.) Sodan kasvattamat. Helsinki: WSOY, 12-31.
- Palomäki, S-L. & Toikko, T. 2007. Tekemisen ja kohtaamisen ristiriita vanhustyössä. Teoksessa M. Seppänen, A. Karisto & T. Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 271-287.
- Perttula, J. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteen-teoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115-162.
- Pesonen, A-K., Räikkönen, K., Heinonen, K., Kajantie, E., Forsèn, T. & Eriksson, J. 2007. Depressive Symptoms in Adults Separated from Their Parents as Children: A Natural Experiment during World War II. *American Journal of Epidemiology* 166 (10), 1126-1133.
- Pietilä, M. & Saarenheimo, M. 2010. Mielen Muutos - tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 1. Ikäihmisten mielenterveys: Julkiset käsitykset, tavoitteet ja käytännöt. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

- Pitkälä, K., Huusko, T., Savikko, N. & Strandberg, T. 2006. Johtopäätöksiä ja kehittämissuosituksia. Teoksessa T. Huusko, T. Strandberg & K. Pitkälä (toim.) Voiko ikääntyneiden elämänlaatua mitata? Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 12. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 112-119.
- Pitkälä, K. 2011. Ikä ja terveys. Kun kello käy - Terveen vanhenemisen ennustekijät. Verkko-luento 03.02. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rantala, I. 2010. Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell, 106-126.
- Rantanen, T. & Toikko, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Verkkojulkaisu. Viitattu 8.9.2012.
<http://www.uasjournal.fi/index.php/kever/article/view/1088/919>
- Rauhala, L. 2009. Henkinen ihminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Raunio, K. 1999. Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Helsinki: Gaudeamus.
- Read, S. 2008. Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa E. Heikkinen & T. Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 231-241.
- Read, S. & Suutama, T. 2008. Elämän tarkoituksellisuuden muutokset iäkkäillä ihmisillä 16 vuoden pitkittäistutkimuksessa. Gerontologia 22 (3), 130-139.
- Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2. Jyväskylä: Gummerus.
- Räsänen, E. 1988. Lapsuusajan separaatiokokemusten vaikutus aikuisiän psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaaliseen hyvinvointiin. Psykososiaalinen tutkimus sotalapsiseparaation myöhäisvaikutuksista. Akateeminen väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Väitöskirja. Tampere: Vastapaino.
- Saarenheimo, M. 2003. Merkityksellinen elämä. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 44-56.
- Saarenheimo, M. 2008. Kokemustieto ja hiljainen tieto ikäihmisten ja yhteisöjen voimavarana. Teoksessa A. Suomi & S. Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 160-168.
- Saaristo, K. & Jokinen, K. 2010. Sosiologia. Helsinki: WSOYpro.
- Salminen, H. 1998. Tutkimus suomalaisten sotalasten historiasta. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Viitattu 13.1.2012.
http://www.migrationinstitute.fi/articles/060_Salminen.pdf
- Salminen, H. 2007. Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotalasten historia. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Sarvimäki, A. & Heimonen, S. 2010. Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palvelujen nykytila. Teoksessa A. Sarvimäki, S. Heimonen & A. Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 14-32.

- Sarvimäki, A., Heimonen, S. & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. 2010. Esipuhe. Teoksessa A. Sarvimäki, S. Heimonen & A. Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 5-7.
- Savikko, N., Huusko, T. & Pitkälä, K. 2006. Ikääntyneiden elämänlaadun mittaamisen ongelmia. Teoksessa T. Huusko, T. Strandberg & K. Pitkälä (toim.) Voiko ikääntyneiden elämänlaadua mitata? Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 12. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 24-41.
- Serenius, M. 2002. Muistin taistelu unohdusta vastaan. Suomalaisten sotilasten näkemyksiä lapsuuden erokokemusten vaikutuksista. Teoksessa S. Haaramo & K. Palonen (toim.) Trauman monet kasvot. Psykykinen trauma sisäisenä kokemuksena. Helsinki: Therapiea-säätiö, 14-48.
- Siekinen, K. 2007. Syvähaastattelu. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell, 44-59.
- SKS KRA. 2000. Sitomaton 1 Hölsä, M. Vantaan Pohjola-Norden ry. 1-589. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma. 2008. Kaste 2008-2011. Julkaisu ja 2008:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon käsitteitä tietojärjestelmien suunnittelua varten. 2002. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Viitattu 2.2.2012. http://sty.stakes.fi/NR/rdonlyres/0C799961-C977-45DE-B0F6-7C92DA1D38B9/4017/http___wwwstakesfi_oske_terminologia_sanastot_kasi.pdf
- Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. 2011. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Julkaisu ja 2011:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suni, A. 2010. Masentuneet vanhuksat haavoittuvana ryhmänä. Teoksessa A. Sarvimäki, S. Heimonen & A. Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 90-125.
- Syrjälä, L. 2007. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Juva: WS Bookwell, 229-243.
- Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. 2007. Johdanto. Teoksessa E. Syrjäläinen, A. Eronen & V-M. Värri (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 7-11.
- Säädökset ja rajoitukset. 2012. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Viitattu 26.4.2012. <http://www.finlit.fi/arkistot/saadokset.htm>
- Tedre, S. 2003. Hoiva ja vanhuus. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyön arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 57-71.
- Terveys 2015 -kansanterveysohjelma. 2001. Valtioneuvoston periaatepäätös. Julkaisu ja 2001:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Tulevaisuuden senioriasuminen. 2004. Nykytilan kartoitus. Tulevaisuuden senioriasuminen -hankkeen tutkijoiden yhteinen raportti. Espoo: VTT. Viitattu 2.2.2012. http://virtual.vtt.fi/virtual/proj6/tsa/tsa_nykytilan%20kartoitus.pdf
- Tuomaala, R. 2008. Kyllähän nyt pitäis olla jo semmonen aika, että pääsis niin kö keskustelemhan näistä asioista. Tutkimus lappilaisten huutolaisten, sotavankien ja partisaanien uhrien elämäkulusta, voimavaroista, terveydestä ja sairauksista. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 7. uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Uusitalo, I. 2007. Erään vanhainkotasukkaan elämäkertomus. Elämänkulku, merkittävät elämäntapahtumat ja niille annetut merkitykset. Teoksessa T. Tulva, I. Uusitalo & K. Harra (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Helsinki: OKKA-säätiö, 86-106.

Ukkonen, T. 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vaapio, S. 2009. Elämänlaatu ja iäkkäiden kaatumisen ehkäisy. Väitöskirja. Turun yliopiston lääketieteellinen tiedekunta, kliininen laitos, yleislääketiede. Turku: Turun yliopisto.

Vaarama, M. 2004. Ikääntyneiden toimintakyky ja hoivapalvelut - nykytila ja vuosi 2015. Teoksessa M. Kautto (toim.) Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 132-198.

Vaarama, M., Siljander, E., Luoma, M-L. & Meriläinen, S. 2010. Suomalaisten kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa M. Vaarama, P. Moisio & S. Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2010. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 126-149.

Vahtola, J. 2003. Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki: Otava.

Vantaa vanhenee viisaasti. 2010. Vantaan ikääntymispoliittinen ohjelma 2010-2015. Sosiaali- ja terveystoimi. Vantaa: Vantaan kaupunki. Viitattu 21.12.2011.
http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/69123_Vantaa_vanhenee_viisaasti_2010-2015.pdf

Vantaan väestöennuste 2011. 2011. Koko kaupungin ennuste 2012-2040. Osa-alue-ennuste 2012-2021. Vantaa: Vantaan kaupunki. Viitattu 4.12.2011.
http://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/66379_Vaestoennuste_2011.pdf

Vehviläinen-Julkunen, K. & Paunonen, M. 1998. Hoitotieteellisen tutkimuksen tarkoitus ja merkitys. Teoksessa M. Paunonen & K. Vehviläinen-Julkunen (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva: WSOY, 14-25.

Väestöennuste 2009-2060. 2009. Suomen virallinen tilasto (SVT). Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 2.11.2011.
http://www.tilastokeskus.fi/til/vaenn/2009/vaenn_2009_2009-09-30_tie_001_fi.html

Ylinen, S. & Rissanen, S. 2004. Asiantuntijuus gerontologisessa sosiaalityössä. Se ei ole mitään temppeujen tekemistä peräkkäin. Gerontologia 18 (3), 200-206.

Kuviot

Kuvio 1: Väestöllinen huoltosuhde 1865-2060

Kuvio 2: Ikääntyneiden palvelujen peittävyys 2000-2009

Kuvio 3: Sotalapsen elämän perustan muutosten kokonaisuus

Taulukot

Taulukko 1: Vantaan väestön ikärakenne 1.1.2011-1.1.2040

Taulukko 2: Vantaan palvelujen peittävyys verrattuna tavoitetilään

Taulukko 3: Elämäntavan ulottuvuudet

Taulukko 4: Elinolosuhteiden kokonaisuus

Taulukko 5: Perhe- ja ympäristöolosuhteiden kokonaisuus

Taulukko 6: Kieli- ja oppimisolosuhteiden kokonaisuus

Taulukko 7: Vuorovaikutussuhteiden kokonaisuus

Taulukko 8: Perhe- ja lähiyhteisöön kiinnittymisen kokonaisuus

Taulukko 9: Perhe- ja lähiyhteisöstä irrottautumisen kokonaisuus

Taulukko 10: Perhe- ja lähiyhteisöön sopeutumisen kokonaisuus